

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond

E-VALIMISED AVALIKU ARUTELU OBJEKTINA

Bakalaureusetöö (4AP)

Mari-Liis Jakobson

Juhendaja: Marju Lauristin, kn

TARTU 2007

SISUKORD

TARTU ÜLIKOOL.....	1
E-VALIMISED AVALIKU ARUTELU OBJEKTINA.....	1
BAKALAUREUSETÖÖ (4AP).....	1
SISUKORD.....	2
SISSEJUHATUS.....	5
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD.....	7
1.1 E-DEMOKRAATIA TEOORIA.....	7
1.1.1 Infoajastu ning uus ühiskonnakorraldus.....	7
1.1.2 E-demokraatia.....	8
1.1.3 E-valimiste definitsioon.....	9
1.1.4 E-valimised uurimisteemana	10
1.1.5 E-valimised Eestis.....	10
1.1.6 E-valimised avaliku debati objektina.....	12
1.2 DEMOKRAATIA TEOORIA.....	14
1.2.1 Demokraatia ja poliitiline sfäär.....	14
1.2.2 Demokraatia ja avalik sfäär.....	15
3. METOODIKA.....	23
3.1 KONTENTANALÜÜS.....	23
3.1.1 Analüüsitava materjal (valim ja analüüsiühik).....	23
3.1.2 Kodeerimine.....	23
3.2 DISKURSUSANALÜÜS.....	28
3.2.1 Analüüsikategooriad.....	28
3.2.1 Valim.....	29
4.1 E-VALIMISTE DEBATI INTENSIIVSUS.....	32
4.1.1 Intensiivsuse kanali kaupa.....	32
4.1.2 Intensiivsuse dünaamika.....	33
4.2 GRUPPIDE OSALUSE INTENSIIVSUS.....	34
4.2.1 Poliitikute osalemine.....	35
4.2.2 Ekspertide osalus.....	37
4.2.3 Ajakirjanike osalus.....	37
4.2.4 Valijate osalus.....	38
4.2 ARUTELU SUBJEKTIDE MEELESTATUS E-VALIMISTE SUHTES.....	39

4.1 Poolt- ja vastuväidete suhe.....	39
4.2.2 Meelestatus kanalite kaupa.....	40
4.2.3 Poliitikute meelestatus.....	40
4.2.4 Ekspertide meelestatus.....	43
4.2.5 Ajakirjanduse meelsus	46
4.2.6 Valijate meelestatus.....	50
4.3 DEBATIS OSALEJATE ARGUMENTATSIOON.....	50
4.3.1 Esitatud väited.....	50
4.3.2 Poliitikute väited.....	52
4.3.3 Ekspertide argumentatsioon.....	53
4.3.4 Ajakirjanike väited.....	55
4.3.5 Valijate väited.....	57
4.4 ARGUMENTATSIOONI AUTORITEETSUS.....	58
4.4.1 Argumentatsiooni alused.....	58
4.4.2 Poliitikute argumentatsiooni alused.....	61
4.4.3 Ekspertide argumentatsiooni alused.....	62
4.4.4 Ajakirjanike argumentatsiooni alused.....	62
4.4.5 Valija argumentatsiooni alused.....	63
4.5 DOMINEERIVAD DISKURSUSED.....	64
4.5.1 Poliitikud.....	64
4.5.2 Ekspertid.....	65
4.5.3 Ajakirjanikud.....	65
4.5.4 Juhtkirjad.....	66
4.5.5 Valijad.....	66
4.6 „MEIE-NEMAD” DISKURSUS.....	66
4.6.1 Poliitikud.....	66
4.6.2 Ekspertid.....	68
4.6.3 Ajakirjanikud.....	69
4.6.4 Juhtkirjad.....	69
4.6.4 Valija.....	70
5.1 DEBATI INTENSIIVSUS JA DÜNAAMIKA.....	72
5.2 GRUPPIDE AKTIIVSUS.....	72
5.3 VASTANDUMINE.....	74
5.4 KÕNEAINE.....	77
5.5 DEBATI RATSIONAALSUS.....	78
6. KOKKUVÕTE.....	80
7. ENGLISH SUMMARY.....	82

KASUTATUD KIRJANDUS.....	84
LISA 1: ARGUMENDITÜPOLOOGIA.....	88
LISA 2: KODEERIMISANKEET.....	90
LISA: 3.....	93

SISSEJUHATUS

Ajal, mil traditsiooniline poliitiline osalus näitab üha kahanevat tendentsi, on hakatud otsima uusi vahendeid, mille abil kodanikke taas neid mõjutavates otsustusprotsessides osalema meelitada. Sellise vahendina on paljude kommunikatsiooniteoreetikute tähelepanu köitnud internet.

Eesti kui rahvusvaheliselt tunnustatud e-riik¹ on seda kasutanud, püüdes kodanikke taasaktiveerida nii e-riigi, TOM portaali kui palju muu abil. 2005. aastal võeti poliitilise aktiivsuse kasvatamise eesmärgil kasutusele e-valimised.

Arutelu üleriigiliste ning korrektsete e-valimiste võimalikkuse üle Eestis algas juba 2001. aasta algul, ligi viis aastat enne nende reaalsel toimumist. Nüüdseks on selja taga juba kahed e-valimised ning süsteem on tunnistatud toimivaks. Ometi esines selles kahtlejaid, kes organisatsiooniviisiliselt seisid e-valimistele vastu, ning kes avaldasid oma e-valimiste vastast meelsust ka peale 2005. aasta kohalikke valimisi; siis, kui e-hääletamise süsteemi töökindlus oli kinnitatud nii kodumaiste ametnike kui ka välisekspertide poolt.

Käesoleva töö – nagu ka sellele eelnenud seminaritöö – eesmärk on kaardistada debatti selle innovatsiooni ümber. Vaadeldakse millised grupid selles osalesid, milline oli tähenduste kujundamise protsess ning tulem, ja millised olid selle tagamaad.

Vaatluse all on avalik debatt e-valimiste ümber suuremates Eesti päevalehtedes alates selle tekkest 2001. aasta algul kuni 2007. aasta märtsivalimisteni.

Analüüsimiseks kasutatakse nii kvantitatiivset meetodit argumentatsioonianalüüsi näol, kui ka kvalitatiivset, lähtudes kriitilise diskursusanalüüsi metoodikast. Esimese abil vaadeldakse erinevate ühiskonnagruppide argumentatsiooni ning meelestatust e-valimiste suhtes. Diskursusanalüüsi eesmärgiks on aga erinevate diskussioonis osalejate „häälte” väljatoomine – täpsustatakse, millises kontekstis ning milliseid argumente esitatakse.

Tulemuste tõlgendamisel lähtutakse kahetasandilisest teooriast: autor on need tasandid nimetanud demokraatlikuks ning e-demokraatlikuks – esimene neist puudutab

¹ Rahvusvahelise poliitikaportaali Politics Online korraldatud küsitluses sai Eesti e-riigi ja e-valitsuse projekt 2005. aastal neljanda koha suuremate interneti- ja poliitikamaailma mõjutajate edetabelis.

uurimisobjekti (avalikku diskussiooni e-valimiste üle) ning teine diskussiooniobjekti (e-valimisi).

Saadavate tulemuste tõlgendamiseks kasutatakse poliitilise kommunikatsiooni ning avaliku arvamuse distsipliinide teoreetilist raamistikku. Käesolev töö on osa 2005. aastal alguse saanud pilootprojektist, mille eesmärgiks on olnud uurida e-valimiste kui innovatsiooni omaksvõttu ühiskonnas. Projekti raames vaadeldakse e-valimiste praktikaid nii valija seisukohalt (Vassil 2005; 2007), kui ka poliitikute ja kohalike omavalitsuste seisukohalt (pilootgruppi kuuluva Eli Lillese töö), kui ka teema kajastumist laiemas avalikkuses (käesolev töö; Jakobson 2005)

E-valimiste analüüsimine kommunikatsiooniteaduslikust aspektist on oluline, kuna tegemist on olulise teetähisega e-demokraatia arengus. (Kersting & Baldersheim 2005) Tegemist on olulise tehnoloogilise ning sotsiaalse innovatsiooniga. Selle ümber kujunenud debati analüüsimine on aga vajalik, kuna see annab aimu potentsiaalsete valijate arvamuse kujunemisest ning sellest tulenevalt nende osaluse aktiivsusest e-valimistel.

E-valimiste arutelu uurimine on poliitilise kommunikatsiooni aspektist oluline, kuna see annab meile ühe näite varal ülevaate kogu siinse avaliku sfääri seisundist ning ratsionaalse arutelu võimalikkusest. Viimane on aga eelduseks, et sünniks parimad võimalikud otsused ühiskonna hüvanguks.

1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

1.1 E-demokraatia teooria

Käesoleva peatüki eesmärk on anda ülevaade uuritava diskussiooni objektist – e-valimistest. Et seda aga teha, tuleb kõigepealt vaadelda teoreetilist konteksti, millest tulenevalt e-valimistest räägitakse. Vaadeldakse, mis on e-demokraatia ning millised on uudes ühiskonnavormis tehnoloogia ja sootsiumi vastastikmõjud. Seejuures pole eesmärgiks võetud mitte infoühiskonnaga seotud mõtteloo refereerimist, vaid pigem on vaatluse all, kuhu asetuvad e-demokraatia kontekstis e-valimised. E-valimiste ning selle taustsüsteemi avamisel lähtutakse tehnoloogilise determinismi paradigmast, mis käsitleb tehnoloogilisi innovatsioone kui ühiskondlikele muutustele aluse panijat.

1.1.1 Infoajastu ning uus ühiskonnakorraldus

Wilson P. Dizard kirjutas 1982. aastal oma raamatus „*The Coming Information Age*”, et Ameerika Ühendriigid seisavad murrangu lävel. Teispool läve algas uus ajastu, mida ta nimetas informatsiooni ajastuks. Sel ajastul saab määravaks tootmisvahendiks ning (seega) domineerimise aluseks informatsioon; samas iseloomustab seda ka tohutu teabe hulk, milles on vaja orienteeruda. Orienteerumisel on aga abiks informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiad (IKT), mis töötataval ajastul laialt levinud on. (Dizard 1982)

Uut ajastut iseloomustab ka uus ühiskondlik korraldus. Infoühiskonda iseloomustab Manuel Castellsi sõnul individualiseerumine, globaliseerumine, aga ka fragmenteerumine ehk võrgustumine, kus inimestevahelised suhted moodustavad sõlmpunkte, ning võrk moodustub eeskätt levitatava info baasil. Võrgud tekivad aga erinevate IKT-de, eeskätt interneti vahendusel. (Castells 2006) Iseenesest mõista tähendab see ka muutust demokraatlikes praktikates. Tulenevalt oma instrumentaalsest spetsiifikast on seda hakatud nimetama e-demokraatiaks.

1.1.2 E-demokraatia

Norbert Kersting ja Harald Baldersheim (2004) toovad välja kolm demokraatlikule riigikorraldusele olulist aspekti, mida e-demokraatia edendada aitab. Autor nimetab neid siinkohal informeerituseks, diskussioonivõimaluseks ning osaluseks.¹

- **informeeritus** - E-demokraatias on kodanikel parem juurdepääs poliitilisele informatsioonile, nt erinevatele ametlikele dokumentidele, langetatud otsustele, poliitiliste parteide programmidele ning infole institutsioonide struktuuralse korralduse kohta.
- **diskussioonivõimalus** - IKTd pakuvad nii kodanikule kui võimuesindajatele ka laiemaid diskussioonivõimalusi – kodanikul on võimalus tutvuda teiste kodanike arvamusega ning arutleda erinevate teemade üle näiteks erinevates foorumites, jututubades või uudisgruppides; samuti on rahvaesindajatel võimalik tutvuda kodanike arvamusega näiteks internetigallupite kaudu.
- **osalus** - e-demokraatia võimaldab kodanikele ka paindlikumat osalemist. Uudsed tehnoloogiad võimaldavad kodanikul osaleda otsustusprotsessides näiteks e-referendumite või ka e-valimiste kaudu.

Mõningad teoreetikud (nt Samuel 2004, Buchstein 2004, Castells 2006) toovad siia kõrvale veel ühe kategooria, milleks on poliitilise protesti avaldamine. James Danziger (1991) käsitleb seda poliitilise osaluse vormina. Alexandra Samueli (2004) sõnul esineb see samal moel ka internetis, nimetades seda terminiga „*hacktivism*” (mõistete poliitiline aktivism (*political activism*) ning häkerlus (*hacking*) derivaat). Ta toob selle näidetena välja näiteks valitsusasutuste lehekülgede töö häirimise, parodeerivate lehekülgede avamise ning ka infovarguse. Seega ei ole e-demokraatia üksnes positiivne progressiivne nähtus, vaid sellega kaasnevad ka ohud.

Millist mõju IKT-de laialdane levik poliitilistele protsessidele tegelikult omab, on erinevate teoreetikute hinnangul erinev. Kristjan Vassil (2007) toob oma magistritöös välja kolm paradigmaatilist lähenemist poliitiliste protsesside muutumisele.

¹ Analoogsed kategooriad on välja toodud ka samasse uuringugruppi kuuluva Kristjan Vassili (2007) töös. Seal on need nimetatud vastavalt informatsiooniks, interaktsiooniks ning tehingu käsitlemiseks.

Tehnoloogiliste ootuste paradigma kohaselt muudab internet täielikult demokraatlikku valitsemisvormi, viies selle praeguselt esindusdemokraatialt üle uuele, osalusdemokraatia tasandile. Seejuures on tegemist kõige vanema ning ilmselt ka kõige optimistlikuma paradigmaga. Mitte nii entusiastliku institutsionaalse paradigma kohaselt leevendab internet küll demokraatia defitsiiti, kuid ei muuda selle vormi. (Wright 2006; Vassil 2007 kaudu) Uusim ning täielikult välja arendamata tehnoloogilise transformatsiooni paradigma viitab aga IKTle kui traditsiooniliste protsesside muutjale. Vassil toob siinkohal üheks näiteks erinevad salvestusseadmed, mis võimaldavad jälgida ühelt poolt tavakodaniku tegevust ning sundida teda sellega seaduskuulekusele, teisalt aga salvestada ka avaliku võimu toimepandut, ning sundida võimuesindajaid eetilisemalt käituma.

Käesolevas töös lähtutakse e-valimiste käsitlemisel eelkõige institutsionaalsest paradigmast: e-valimised kui e-demokraatia instrument võivad küll suurendada osalusprotsessides aktiivsete kodanike hulka, kuid valimiste idee iseenesest selle tulemusel ei muutu.

1.1.3 E-valimiste definitsioon

Sõnadega „e-valimised” ning „e-hääletamine” tähistatakse erinevates uuringutes küllaltki erinevaid tehnoloogiaid. Antud töö puhul lähtutakse Norbert Kerstingu ja Harald Baldersheimi definitsioonist, mis määratleb seda kui „hääle andmist elektrooniliste vahendite abil”. (Kersting & Baldersheim 2004: 5) Ingliskeelses erialakirjanduses kasutatakse selle kohta nii mõistet *e-voting*, kui ka *electronic voting*, *re-voting* (*remote electronic voting*), *online voting* või *internet voting*. Lisaks on veel kasutusel lühend RVEM (*remote voting by electronic means*), mis ühendab endas nii interneti, SMSi, telefoni kui ka muude elektrooniliste kommunikatsioonivahendite teel hääletamist. Antud töös jääb vaatluse alt välja samuti elektrooniliseks hääletamiseks nimetatud DRE (*direct recording electronic machines*) ehk valimine võrguühenduseta seadme abil (ka *offline voting*). Sinna hulka kuuluvad kõik need erinevad tehnoloogiad, mille abil inimene ei tee oma valikut paberil, vaid sisestab selle otse masinasse.

Niisiis, lähtudes autori seminaritöös antud definitsioonidest, on e-valimised „kodaniku võimalus osaleda riiklikes otsustusprotsessides (eelkõige esinduskogude valimise ning referendumite läbi) e-hääletamise teel.” ning e-hääletamine „tehnoloogia, mis võimaldab

hääleandmist suvalisest võrkuühendatud arvutist ID-kaardi abil”. (Jakobson 2005: 8)
Seega on e-hääletamine tehniline vahend e-valimiste korraldamiseks.

1.1.4 E-valimised uurimisteemana

E-valimiste kohta on ilmunud nii mitmeid üksikjuhtude analüüse (*case studies*) (nt uurimused eri riikide kogemustest e-valimiste süsteemide arendamisest Kersting & Baldersheim 2004), tehtud on arvamusuuringuid (Schoen & Faas 2005), kuid lähenetud on ka akadeemilisemalt. (nt Ansolabehere & Stewart 2005; Birch & Watt 2004; Monahan 2004) Peamisteks teemadeks on olnud e-hääletamise töökindlus (nt Nichols & Strizek 1995; Ansolabehere & Stewart 2005; Moynihan 2004), nende vajalikkus ning olulisus ühiskonnale (Kinder 2002, Kenski 2005, Schoen & Faas 2005) ning e-valimised ja nende sobivus demokraatia printsiipidega (Birch & Watt 2004).

Eesti kontekstis on tehtud mitmeid rakenduslikke uuringuid analüüsima e-valimiste võimalikkust tehnoloogilises (Tammet & Krosing 2001; Lippmaa & Mürk 2001; Mägi), organisatoorses (Tammet & Krosing 2001) kui ka juriidilises plaanis. (Novek 2002) Samuti on koostatud kaks mahukat raportit 2005. aasta e-valimiste ettevalmistamise ning läbiviimise kohta (Madise et al 2006; Trechsel & Breuer 2006) ning ilmunud on Ülle Madise ja Wolfgang Drechsleri artikkel e-valimiste ettevalmistuste kohta rahvusvahelises monograafias. Akadeemilisema käsitlusega tööde hulka kuuluvad kõik käesoleva pilootprojekti raames valminud tööd (Jakobson 2005; Vassil 2006 ja Vassil 2007) ning ka Trechseli ja Breueri (2006) raport.

1.1.5 E-valimised Eestis

Et konkretiseerida antud töö uurimisobjekti, olgu siinkohal antud ka ülevaade reaalsest sündmuste käigust e-valimiste ettevalmistamisel ning läbiviimisel.

E-valimiste temaatika muutus aktuaalseks seoses 2001. aasta jaanuari algul toimunud justiitsministeeriumi ümarlauaga, millel arutati e-valimiste korraldamise võimalikkust. Toona loodeti projektiga alustada juba 2002. aasta kohalike omavalitsuste valimistel, et viia ühes ringkonnas läbi pilootprojekt; täismahus pidi e-valimine jõustuma 2003. aasta parlamendivalimisteks.

Paar nädalat hiljem andis projektile oma õnnistuse ka toonane peaminister Mart Laar, suhteliselt samaaegselt sai alguse ka aktiivsem debatt meedias.

Märtsi lõpul jõudis e-valimiste eelnõu valitsuse istungile. Samal aastal viidi veel läbi ka esimesed teaduslikud analüüsid e-hääletamise võimaluste ning turvalisuse kohta.

Uuesti jõudis e-valimiste temaatika fookusesse 2002. aasta algul. Nimelt oli nende juurutamine sisse kirjutatud Keskerakonna ning Reformierakonna vahelisse koalitsioonileppesse, e-hääletamise võimalus viidi sisse ka valimisseadustesse, ning jätkusid uuringud. Toona kadus ka lootus viia e-valimisi sisse 2003. aasta Riigikogu valimisteks ning sestap hakati panustama hoopis 2004. aasta Euroopa Parlamendi valimistele.

Järgmiseks olulisemaks läbimurdeks oli koostöölepe Tallinna linnaga, mille kohaselt pidi e-hääletamise pilootuuring läbi viidama Tallinnas. Kuigi vahepeal sattus projekt ohtu seoses võimuvahetusega linnas, toimus see lõpuks siiski: 24. jaanuarist 30. jaanuarini aastal 2004 viidi läbi küsitlus selle kohta, kas püstitada vabadussammas Vabaduse väljakule või ei. Hääletus kogus nii küsimuse püstituse kui ka elektroonilisuse osas kriitikat ning ka osalus jäi suhteliselt loiuks. Valimissüsteem tunnistati aga töökindlaks ning aktivistid olid valmis vastu minema finaale – 2005. aasta kohalikele valimistele.

2005. aasta suvel, kui pidi vastu võetama e-valimiste seadus, algas presidendi ning Riigikogu vaheline vägikaikavedu, mille meedia kiiresti pingpongiks ristas: nimelt lükkas president järjekindlalt seadust tagasi, samas, kui Riigikogu selle ikka uuesti vastu võttis. Vastasseis leidis lahenduse 1. septembril, kui Riigikohus e-valimised siiski põhiseadusega kooskõlas olevaiks tunnistas.

Septembri keskel esines aga Rahvaliit nõudmisega kutsuda e-valimistele välisvaatlejad, 2. oktoobril esitati nõue ka ametlikult.

Ent hoolimata tagasilöökidest toimusid e-valimised siiski. 13. oktoobril 2005 algas elektrooniline eelhääletus. Avapäeval andis oma hääle virtuaalsel kujul 2630 valijat, kolme päevaga kogunes e-hääli kokku üle 9287 ehk e-hääletamisel osales ligi 3% valimisõiguslikust elanikkonnast. Eestis toimunud e-hääletus loeti küllaltki edukaks ning mingeid rikkumisi selle käigus ei tuvastatud.

Oktoobri lõpul valis rahvusvaheline poliitika portaali *Politics Online* Eesti e-riigi ja e-valitsuse projekti üheks mõjukaimaiks poliitika- ja internetimaailmas. Sellele järgnes periood, mille jooksul kasvas väliskanalite huvi Eesti e-valimiste vastu.

2006. aasta veebruaris otsustas Riigikogu põhiseaduskomisjon saata täiskogusse menetlemiseks riigikogu valimise seaduse, et täiendada seda klausliga, mis sätestaks e-valimised ka järgnevatel Riigikogu valimistel 2007. aastal ning Euroopa Parlamendi valimisel 2009. aastal.

Maikuus hääletati aga antud eelnõu maha, kuna Res Publica saadikute väitel üritati koos e-valimiste sisseviimisega europarlamenti valimistel muuta ka valimisnimekirjad kinniseks. Riigikogu valimisseadus siiski jõustus 14. juulil.

9. juunil teatas aga Rahvaliit, et kavatseb e-hääletust puudutavad sätted viia rahvusvahelisse ekspertiisi, kuna nende hinnangul on antud valimisvorm ebademokraatlik. Selle sinna jõudmisest pole aga senini teateid tulnud.

27. oktoobril toimus Tallinnas rahvusvaheline konverents e-valimiste teemadel, millel tõdeti rahvusvahelise auditi läbiviimise vajadust e-valimiste usaldusväärsuse tõstmiseks.

Valimiste-eelse avaliku süsteemi testimisega alustati 4. veebruaril, mil viidi läbi proovihääletus.

Reaalselt sai Riigikogu interneti teel valida 26.-28. veebruaril. Seda võimalust kasutas 30 375 inimest ehk ligi kolm korda rohkem kui 2005. aasta kohalike omavalitsuste valimistel.

1.1.6 E-valimised avaliku debati objektina

Teema, mille ümber avalik arutelu saab tekkida, peab täitma teatavaid kriteeriume. See peab olema sotsiaalselt oluline nähtus (*public issue*), mis võiks kaasata massi; objekt peab olema debateeritav, ning andnud diskussioonis osalejatele teatava ühise kogemuse. (Price 1992)

E-valimistel oli debati käigus mitmeid eeldusi selle rolli täitmiseks. E-hääletust tuli lugeda oluliseks sotsiaalseks nähtuseks, sest selle tulekuga muutusid (osaliselt) poliitilise osaluse protseduurid. Kuigi e-valimiste kasutuseletulekuga ei kadunud traditsiooniline

valimisvõimalus, on see siiski võimalus kaasata senisest enam isikuid poliitilisse otsustamisse. Samuti võib see kõigutada poliitilise maastiku senist tasakaalu, kuna võib pildile tuua uue grupi valijaid; teisalt aga tõrjuda seda kontingenti, kes jääb teisele poole nn digitaalset lõhet. E-valimiste korraldamisele lisas kindlasti kaalu ka tõik, et e-valimised Eestis olid esimene niivõrd suuremahuline ning edukas e-hääletamise projekt maailmas. „Interneti teel hääletamisest on saanud väljakutseid pakkuv valdkond nii poliitika uurijatele, arvutitööstusele kui juristidele,” loetleb e-valimisi uurinud Hubertus Buchstein. (2004: 39).

Ent samas, nagu näitasid autori seminaritöö tulemused, ei olnud laiem avalikkus (tavakodanikud) debatist ülearu huvitatud, ning eriti nad (vähemalt vaadeldud päevalehtedes) debatis kaasa lööma ei kippunud. Küll aga pidasid e-valimisi oluliseks sotsiaalseks muudatuseks ilmselt poliitikud (aga ka teadlased), kes sel teemal aktiivselt sõna võtsid.

E-valimised on debateeritav teema, sest nagu nähtub ka empiirilisest materjalist, leidus ühiskonnas nii e-valimiste pooldajaid kui vastaseid, samuti esitati erinevaid argumente oma veendumuse põhjendamiseks.

Mis puudutab ühist kogemust, siis see eksisteeris debati esimeses pooles veel kaudselt. Otsene e-hääletamise kogemus sai tallinnlastest soovijatele osaks 2004. aasta jaanuaris, mil Tallinnas toimus referendum vabadussamba asukoha otsustamiseks. Üleriigiline kogemus pärineb aga 2005. aasta kohalikelt valimistelt; tõsi küll, otsese osalemise kogemuse omandas siis vaid ligi 9000 valijat.

Suurel osal kodanikest on aga olemas tavahääletamise kogemus, aga ka interneti kui asjaajamiskeskonna kasutamise kogemus, näiteks internetipanga või e-maksuameti näol. (Nagu nähtus näiteks tänavusest statistikast, kasutas e-maksuametit tulude deklareerimiseks 452 143 inimest ehk valdav enamus oodatud 550 tuhandest deklaratsioonist. (Maksuamet 2007)) Lisaks on ühiskonnas olemas kaudsed kogemused hääletamisprotseduuride rikkumisest, valimistulemuste võltsimisest jne.

1.2 Demokraatiateooria

Järgnevalt väike ülevaade teoreetilisest raamistikust, millest lähtuvalt diskussiooni e-valimiste ümber uuritakse. See on siinkohal nimetatud demokraatiateooriaks, kuna demokraatia idee hõlmab endas nii poliitilise otsustamise kui osaluse korraldust, ning suurem osa kaasaegsest läänelikust avaliku elu korraldusest on seatud sellest lähtuvalt. (van Dijk 2005, Dahl 1989)

Demokraatiat on defineeritud mitmeti. Üldtuntud käsitlustele tuginedes defineeritakse demokraatiat siinkohal kui ühiskondliku korralduse vormi, mille puhul on kõrgem võim rahva käes, kes valitseb kas otseselt või kaudselt oma esindajate vahendusel. Esimene valitsemisviis on iseloomulik otsedemokraatiale, teine esindusdemokraatiale. Kuigi poliitilises teoorias klassifitseeritakse neid kui erinevaid valitsemisvorme (Heywood 1995), eksisteerivad need ühiskonnas tegelikult paralleelselt, kahes erinevas sfääris. Habermas nimetab keskkonda, milles sünnivad poliitilised otsused, poliitiliseks sfääriks, ning keskkonda, kus toimub arutelu, avalikuks sfääriks. Esimeses kulgeb protsess esindus- ning teises osalusdemokraatia põhimõttel. Kuigi Habermas jagab nad eri sfääridesse, ei saaks neid eraldada, sest tõeline demokraatia saab funktsioneerida vaid informeeritud avalikkuse olemasolu korral. (Froomkin 2004) Järgnevalt ülevaade kummastki sfäärist selle funktsioneerimise ja uurimise põhimõtetest ning selles osalejatest.

1.2.1 Demokraatia ja poliitiline sfäär

Poliitilise sfääri keskne objekt on poliitika. Antud töö seisukohast võib välja tuua kolm olulisemat poliitika definitsiooni, millest esimene läheneb mõistele poliitilise sfääri objekti, teine subjekti ning kolmas protsessi tasandil.

Esiteks, poliitika on otsuste tegemise protsess. (McLean 1995) Nagu juba eelpoolgi mainitud, on poliitilises sfääris toimuva tulemuseks otsused, mille täitmine vastavatele institutsioonidele edasi delegeeritakse.

Teiseks, poliitika on võistlus oma huvide eest seisvate gruppide ja/või üksikisikute vahel (Danziger 1991) Keskseks subjektiks poliitilises sfääris on poliitik, kelle ülesanne demokraatlikus riigis on esindada oma valijate huve. Poliitikud on tihti koondunud ka

parteidesse, mille formeerumise aluseks on ühine ideoloogia ning mille eesmärk on haarata otsene võim. Lisaks neile osalevad poliitilises sfääris veel erinevad survegrupid, kes üritavad oma võimu teostada kaudselt. (*ibid*) Samas – nagu nendib politoloog Peter Mair – on kõigi teiste subjektide osatähtsus parteide kõrval langenud. Tulenevalt parteide kujunemisloost on nendega (oma huvide esindamise nimel) tugevalt seotud nii erinevad institutsionaalsed ühendused (nt ametiühingud) kui ka survegrupid. (Mair 1997)

Kolmandaks, politoloog David Easton defineerib poliitikat kui väärtuste määratlemise protsessi. (*allocation of values*). (Meadow 1980: 50 kaudu). Seejuures nendib Meadow, et nende määratlemine võib tekitada erinevate huvigruppide vahel konflikte. Lisaks selgub tema raamatust „Politics as Communication”, et need väärtused ei pruugi olla alati moraalsed, vaid võivad olla ka materiaalsed või sotsiaalsed (*resources*). Tulemuse ehk otsuseni jõutakse seejuures (vähemalt demokraatlikus süsteemis) läbi debati. See võib aga kanduda suurel määral üle ka avalikku sfääri.

Poliitilises sfääris toimuvat uurib politoloogia – seda eeskätt protsessi sisendite ning tulemuste aspektist; ning poliitilise kommunikatsiooni distsipliin – eeskätt vaadates, kuidas mõjutab kommunikatsioon (nii instrumentaalsest kui operatsioonalsest aspektist) poliitilist otsustamist. (Viimase puhul nimetatakse ka uurimisobjekti kokkuvõtlikult poliitiliseks kommunikatsiooniks.) Sellest distsipliinist lähtub ka käesoleva töö autor.

Robert E. Denton ja Gary C. Woodward on poliitilist kommunikatsiooni defineerinud kui arutelu avalike hüvede jaotuse, võimu ning selle rakendatavate sanktsioonide üle. (Denton & Woodward 1990; McNair 1995 kaudu) Nagu juba eespool mainitud, ei toimu arutelu (üksnes) poliitilises sfääris, vaid jääb suuresti avalikku sfääri. Seega võimaldab poliitilise kommunikatsiooni distsipliin uurida mõlemat sfääri.

1.2.2 Demokraatia ja avalik sfäär

Mõiste looja, kommunikatsiooniteoreetik Jürgen Habermasi (2001) sõnul on avalik sfäär ruum, kus kõigil on avalikkust mõjutavale infole olemas vaba juurdepääs ning kõik saavad võrdsetel alustel osaleda avalikus debatis. Avaliku sfääri ülesandeid täidab eelkõige massimeedia. (McQuail 2003) Avaliku debati eesmärk on aga välja selgitada ning edendada avalikku huvi – ratsionaalset konsensust erinevate huvigruppide vahel

(Habermasi ideaalne kõnesituatsioon). Denis McQuaili sõnul leiab avaliku huvi väljendamine aset mitmel moel, „hõlmates *avalikku arvamust*, poliitikuid, kriitikuid ja mitmeid huvigruppe, keda avalik kommunikatsioon puudutab”. (McQuail 2003: 439) Selle paikapanemise muudab aga keeruliseks osalejate „strateegiline” käitumine, sest Habermasi väitel esindavad nad eeskätt omi erihuviseid, ja üritavad konsensuse saavutamise asemel teisi nende huvide tähtsust mõistma panna. (Habermas 1982; Froomkin 2004 kaudu) Selle põhjuseks on tendents, et suurem osa avalikus debatis kaasa lööjatest on tänapäeval mingil moel seotud erinevate (poliitiliste) huvigruppide või teiste sarnaste struktuuridega, ning esindavad pigem mingi grupi huve kui et isiklikku arvamust. (Curran 2002) Niisiis ei saa avaliku debati puhul rääkida enam päris otsedemokraatiast, sest ka avalikus sfääris on hakanud domineerima representatiivsus.

Lisaks on muutumas ka neid huvigruppe ümbritsev keskkond, sest riik ja ühiskond sulanduvad üha enam teineteisesse: samal ajal, kui tavakodanikud parteistumise ja muu grupeerumise läbi politiseeruvad, üritavad ametnikud riiki igal võimalikul moel rahvale lähendada. (Habermas 2001) Selle tulemusena on näiteks suur osa parlamentaarsest diskussioonist kandunud samuti üle avalikku sfääri – meediasse. Poliitilist otsustamist difundeeritakse – otsuseid jagatakse erinevatele ühingute, asutuste ning teiste osalejate vahel. Ning seetõttu otsivad kõik osapooled avalikkuse heakskiitu. (*ibid*) Seega võib öelda, et ka poliitiline ning avalik sfäär on sulandumas.

Samastumas on ka sfääride subjektid, kes – nagu mainitud – gruppidega oma huvide eest seisavad. Grupid aga võivad tekkida erinevatel alustel.

Van Dijki järgi on üheks grupi tekkimise eelduseks „*ühine probleem* (vrd huvi) või *sama saatus*, milles inimesed muutuvad *üksteisest sõltuvaks* ning milles neil tekib probleemi lahendamiseks *kollektiivse tegutsemise soov*...” (van Dijk 2005: 168) Gruppi iseloomustab grupi liikmete teadlikkus enese kuuluvusest ning jagatud sotsiaalsed representatsioonid. Need on tingimused, mis peavad olema täidetud survegruppide väljakujunemiseks. McNair mõistab nende all nn ühe teema gruppe, mida seovad ühised vaated mingi kindla valdkonna – näiteks loomakaitse osas.

Jagatud sotsiaalsed representatsioonid on eelduseks, et saaks tekkida ideoloogia – „grupi sotsiaalsete alguskumuste kogum” (*ibid*, lk 368) – mis on van Dijki kinnitusel grupi

mõistega suisa tsirkulaarses seoses. Samas ei saa ideoloogiat võtta kui mingit loomulikult teel kujunevat või *à priori* eksisteerivat nähtust: selle tekkeks on vaja ideoloogia konstrueerijat ehk ideoloogiat.

Kuigi ideoloogiad võivad kujuneda ka alt-üles ehk tekkida grupi lihtliikmete seast, on ideoloogia van Dijki sõnul siiski pigem „eliididiskursus” (*ibid*, lk 170). Ideoloogia loojaks on reeglina grupisisene eliit, mis koosneb tihti mõne valdkonna spetsialistidest, kes kasutavad ideoloogiliste komponentide konstrueerimisel ära oma olemuselt neutraalseid teadmisi ja oskusi. Nimelt ei ole kogu uskumussüsteem, millega opereeritakse läbinisti ideoloogiline. See sisaldab ka faktiteadmisi, varasemaid kogemusi, isiklikke eelistusi ning väljamõeldud, kirjanduslikke fakte. (*ibid*, lk 43) Küll aga võidakse neid kasutada ideoloogilistel eesmärkidel. Van Dijki sõnul on just eksperdid sobivad ideoloogid, sest neil „on juurdepääs suuremale ja mitmekesisemale diskursusevormide valikule, neil on võimalus sagedamini ja selgemalt oma grupi ideoloogiat sedastada /.../ Eksperdid võivad olla tuttavamad ideoloogiliste vastuargumentidega /.../ ning seega võivad nad saada vilunumateks omapoolsete ideoloogiliste vastuargumentide esitamisel.” (*ibid*, lk 204)

Ideoloogia on läbi kultuuri tihedalt seotud võimu, seeläbi ka poliitiliste protsessidega. Oma teose „Ideoloogia: multidistsiplinaarne käsitus” eestikeelse väljaande ilmumise puhul antud intervjuus märgib van Dijk, et ideoloogilise võitluse fundamentaalse mõõtme moodustavad võim ja hegemoonia. (Karise 2006) Seega on ideoloogia oluline eeskätt poliitiliste parteide kui gruppide puhul. Nagu märgitud, on poliitikute eesmärgiks pääseda võimule. Legitiimne tee selleni on demokraatlikus riigis valimised. Eduka tulemuse nimel tuleb aga valijaid veenda oma seisukohtade paremuses, võrreldes teistega. Seega võibki poliitikute eesmärgiks poliitilises kommunikatsioonis nimetada potentsiaalsete valijate mõjutamist kommunikatsiooniprotsessi kaudu. Niisiis on avalik sfäär poliitikute jaoks ühelt poolt koht, kus propageerida oma ideoloogiat, ent teisalt ka kanal, mille kaudu saada tagasisidet selle kohta. Parteisid ja parteisüsteeme uurinud Alan Ware'i (1996) sõnul suunab parteide ideoloogiat nende võimalike toetajate ning valijate arvamus. Seejuures on võimalik, et nad esinevad erinevate toetajagruppide valguses küllalt erinevate avaldustega. Samas on see aga seotud ka nende varasema ideoloogilise suunitlusega, sest parteid on „institutsioonina oma ajaloo vangid” (Ware 1996: 18) Teisalt

näevad politoloogid poliitikute kommunikatsioonimallides ka teatavat deideologiseerumise märki, mida nimetatakse populismiks. Populism on viitamine inimestele ja üldisele tahtele (vrd van Dijki tervele mõistusele viitamine), mitte enam konkreetsele esindatavale grupile. (Westlind 1996)

Sotsiaalseid gruppe iseloomustatakse ka juurdepääsuga materiaalsetele või sümboolsetele ressurssidele. (van Dijk 2005) Seega – lähtudes poliitika definitsioonist, jagunevad poliitikud ka võimalolijate ning opositsionääride gruppideks.

Van Dijki kinnitusel võivad grupid põhineda ka ametil. Kuigi amet ei eelda jagatud ideoloogiat, on sellel oma ametiteadmine, ametiväärtused ja –normid. Teisalt hakkavad grupid sel pinnal hakkavad grupid väga harva grupeeruma (va nt ametiühingute vormis). (Van Dijk 2005) Näiteks eksperdid, keda kaasatakse sageli poliitilisse kommunikatsiooni eeskätt kui sõltumatut osapoolt (McNair 1995), ei oma reeglina mingit ühist ideoloogiat. Vastupidi – nende jaoks on ideoloogiline kallutatus juba nende professionaalse eetikakoodeksi järgi välistatud.

Grupid on seotud ka sotsiaalsete kategooriatega nagu vanus, sugu, rass, rahvus, klass, keel, religioon, seksuaalne sättumus jms. Seega võivad ka nemad luua ühise ideoloogia. Samas on see aga ebatõenäoline, sest üldised sotsiaalsed kategooriad on liiga laiad, et kõik ühe kategooria liikmed end ka grupiviisiliselt seotud oleks. (van Dijk 2005)

Need, keda konkreetse küsimuse puhul ei ühenda ei konkreetne eesmärk, ideoloogia ega ametkondlik kuuluvus, ei pruugi kuuluda ka ühtegi (aktuaalsesse) gruppi. Walter Lippmann (1925, Price 1992 kaudu) nimetab neid passiivseks avalikkuseks. Need n-ö tavakodanikud võtavad avalikust debatist osa auditooriumina, lihtsalt jälgides toimuvat. (Habermas 2001) Erinevad autorid on erinevatel aegadel käsitlenud avalikkuse rolli mitmeti. Herbert Blumer on iseloomustanud avalikkust kui inimgruppi, mis seisab vastakuti mingi teemaga, mille liikmed on selle käsitlustes erimeelel, ning kes arutlevad selle üle, et jõuda üksmeelele ning seeläbi ka tegutsemiseni. (Blumer 1948 Price 1992 kaudu) Robert Park hindas avaliku sfääri publikut märksa ratsionaalsemaks näiteks rahvahulgast: kui rahvahulgaga ühinemine nõuab üksnes empaatiavõimet, siis avalikkuses kaasa löömine eeldab ka oskust mõelda ning teistega arutleda. (Park 1904/1975; Price 1992 kaudu) Samas märgib Jürgen Habermas (2001), et tänapäeval,

„pakendatud poliitika” ajastul on auditooriumiks kriitikavaba „toodetud avalikkus”. Tema sõnul ei ole tavakodanik enam poliitiline valitseja, vaid pelgalt publik, kellele poliitilised valitsejad end reklaamivad selleks, et legitiimsust pälvida. Poliitiline turundus on tema sõnul loonud demokraatlikest ideaalidest motiveeritud jälgija asemele n-ö „uusükskõikse” – manipuleeritud, kindlate vaadeteta valija. (Habermas 2001: 285) Loomulikult ei tähenda see, et sinna gruppi jäävad inimesed oleksid täielikult apoliitilised – nagu väidab Brian McNair (1995), ei saa ükski inimene tänapäeval poliitikast täielikult kõrvale jääda, käies näiteks valimas, või kasvõi maitstes üksnes poliitikute otsuste vilju.

Nagu eespool mainitud, on avaliku debati vahendajaks meedia. Samas nendivad mitmed kriitilised teoreetikud, et meedia on tänapäeval muutumas üha aktiivsemaks osalejaks. (Habermas 2001, Blumler & Gurevitch 1995, McNair 1995, Franklin 2004 jt) Seejuures on see muutunud ka oluliseks avaliku debati mõjutajaks.

Seda tõdevad ka Jay Blumler ja Michael Gurevitch, kelle kinnitusel on meedia läinud viimase veerandsaja aasta jooksul kõrvalseisja rollilt üle aktiivse osaleja rolli, saades poliitiliste protsesside lahutamatuks osaks ning oluliseks mõjutajaks. (Blumler & Gurevitch 1995) Selle tagamaid võib otsida ühelt poolt meedia kui *gatekeeperi* funktsioonist – võimust otsustada, millised kõneisikud pääsevad leheveergudele või telekraanile, samuti see, millises žanris keegi sõna saab. Ajakirjanik valib uudisteema ning allikad, kes selles sõna saavad, samuti on tema valida värvid, milles konkreetset teemat kujutatakse (võimalus valida diskursus). (McNair 1995) Teine meedia „tööriist” avalikkuse mõjutamisel on agenda ehk kõneaine kujundamine (*agenda-setting*). Jim Kuypers väidab oma uurimuses “*Press Bias and Politics*”, et meedia tegeleb nii agenda määratlemise, kui ka selle laiendamisega: “Press ei dikteeri meile ainult seda, *millest* mõelda (*agenda setting*), vaid ka seda, *kuidas* mõelda (*agenda-extention*).” (Kuypers 2002: 198) Selleks kasutatakse meediaefekte nagu praimimine ning freimimine. Esimese kohaselt mõjutab meediakajastuse intensiivsus ning neis esindatu otseselt auditooriumi suhtumisi. (Kuypers 2002: 6) Teine strateegia ehk freimimine kujutab endast strateegiat, mille alusel esitletakse konkreetset nähtust või protsessi kindlas raamistikus, ning mis annab sellele ette nähtud tähenduse või imago. Samas kasutavad neid võtteid ka poliitilised kommunikaatorid, seega on ka meedia ise agenda kujundamise strateegiate ohver. (*ibid*) Nagu nendib Bob Franklin (2004), on poliitikud neid võtteid oma

kampaaniates üsna osavalt ära kasutama õppinud. Oma raamatus „Packaging Politics” väidab ta lausa, et poliitikud turustavad oma poliitikaid samamoodi, pakendatult ja ahvatlevalt, nagu kaupmehed maisihelbeid. (Franklin 2004: 5)

Teisalt aga mõjutab meedia avalikku debatti ka kui laiema (passiivse) avalikkuse väidetav esindaja. Seda näiteks gallupite korraldamise või juhtkirjade kaudu. Brian McNairi (1995) sõnul on nende sisuks see, mida toimetajad peavad oma lugejate kollektiivseks arvamuseks. Seega genereerivad ajalehed n-ö omamoodi uut gruppi, millele omistavad ideoloogiat.

2. UURIMISKÜSIMUSED

Nagu juba sissejuhatuses mainitud, on käesoleva töö eesmärk ühelt poolt kaardistada e-valimiste meediakajastust, teisalt aga analüüsida selle tagamaid, lähenedes diskussioonilie sotsioloogiliselt. Sellest lähtuvalt püstitub töö keskne küsimus:

- Kuidas konstrueerisid erinevad huvigrupid e-valimiste diskursust ning milline oli seejuures nende huvi?

Et antud küsimusele põhjalikumalt vastata, on formuleeritud viis abiküsimust.

- Milline oli debati üldine intensiivsus?

Antud küsimuse puhul antakse ülevaade analüüsitava debati parameetritest ning selle üldisest iseloomust. Vaatluse all on debati intensiivsus erinevates väljaannetes, samuti debati žanriline intensiivsus, kui ka debati dünaamika.

- Millised grupid kui aktiivselt osalesid?

Antud küsimuse puhul vaadeldakse kvantitatiivselt, millised huvigrupid debatist osa võtsid, ning kui aktiivselt. See aitab mõista, kes diskursust ja seega ka laiemalt hoiakuid enim (vähemalt kvantitatiivses plaanis) kujundasid. Kvalitatiivses plaanis on selle punkti juures kavas uurida, kuidas need huvigrupid end ise konstrueerisid – kes on n-ö meie-grupp, ning keda see esindab.

- Milliseid vastandumisi debatis esines?

Vastandumist on oluline uurida nii üldiste hinnangute kujunemise mõistmiseks, kui ka uurimaks, millised grupid debatis (seega ka ühiskonnas) vastandusid. Samuti võimaldab see hinnata debati ja reaalsete protsesside interaktsiooni. Kvantitatiivselt vaadeldakse, millised grupid kuidas e-valimiste suhtes meelestatud olid (e-valimiste poolt või vastu) ning kuidas muutus see gruppide, kanalite ning aastate lõikes. Kvalitatiivses plaanis on vaatluse all eeskätt n-ö nende-grupp – kuidas seda tekstis konstrueeritakse.

- Mis pakkus kõneainet?

Et mõista debati konstruktsioone, tuleb loomulikult vaadelda ka debati sisu – aspekte, mida esile tõsteti – ning millele sel puhul tugineti. Kvantitatiivses plaanis tuleb vaatluse alla gruppide argumentatsioon – väited, mida e-valimiste kohta esitati.

- Kas debatt oli pigem ratsionaalne või emotsionaalne?

Selle küsimuse eesmärk on anda deatile hinnang ka Habermasi kahtlustustest lähtuvalt, et tänapäevane avalik diskussioon on ratsionaalsusest kaugel. Selleks vaadeldakse kvantitatiivselt erinevate gruppide argumentatsioonialuseid, ning eeskätt alusega ja aluseta argumentatsiooni suhet.

3. Metoodika

3.1 Kontentanalüüs

3.1.1 Analüüsitav materjal (valim ja analüüsiühik)

E-valimiste debati kvantitatiivanalüüsis on analüüsiühikuks argument, kuna see annab kõige parema ülevaate avalikku debatti kaasatud subjektidest ning nende esinemissagedusest, võimaldab täpsemalt analüüsida nende hoiakuid e-valimiste suhtes ning vaadelda ka, milliseid aspekte keegi seoses e-valimistega esile tõstab.

Analüüsitav materjal hõlmab ajaliselt kogu e-valimiste teemalist debatti selle algusest 2001. aasta jaanuaris kuni 2007. aasta üldvalimisteni (4. märtsil), mil e-valimised teistkordselt toimusid. Kanalitest on analüüsi kaasatud Eesti Päevaleht, Postimees, SL Õhtuleht ja Äripäev kui suurimad üle-eestilised päevalehed (seega ka kui kõige universaalsemad „ühiskonnapeeglid”).

Analüüsimaterjal koguti nende nelja väljaande *online* otsingumootori abil. Otsiti artikleid, milles esineks sõna „e-valimine” või „e-hääletus” või mõni nende mitmuselistest ja/või käändelistest vormidest. Terve perioodi jooksul ilmus kokku 311 sellist artiklit. Seejärel vaadeldi artikleid sisuliselt, ning valimist eemaldati need artiklid, milles ei esinenud ühtki e-valimiste teemalist argumenti (nt esitati üksnes üldist infot e-valimiste toimumise kohta). Samuti eemaldati üksteist dubleerivad artiklid (mis *online*-versioonides kajastusid). Seega osutus analüüsitavaks 153 artiklit, mille sisust kodeeriti 517 argumenti.

3.1.2 Kodeerimine

Argumendid nummerdati ning nendega seonduvatest andmetest kodeeriti artikkel, milles argument ilmus (A.1, A.3, A.4; kontrollkategooriatena), artikli ilmumise kuupäev (A.2), väljaanne (A.5), milles artikkel ilmus, loo tüüp (A.6), argumendi esitaja (kategooria B), argument (C.1) ja argumendi alus (C.2)

Tänu ilmutumise kuupäevale saab jälgida, milline on olnud erinevate arvamusrühjade aktiivsus diskussioonis erineval ajahetkel, samuti kuidas on muutunud meelestatust ning milline on erinevate argumentide populaarsus olnud.

Väljaande kodeerimine võimaldab analüüsida, kuidas erineb e-valimiste teema kajastamine erinevates ajalehtedes. Ühest küljest on see oluline, sest – nagu mainitud juba ka teoorias – positsioneerivad ajalehed end oma lugejate esindajatena ning võtavad endale õiguse konstrueerida selle rühma ideoloogiat.

Loo tüüp võimaldab mõista raamistikku, milles konkreetne kõneisik sõna saab.

Esitaja kategooria võimaldab võrrelda erinevate rühjade osalust, meelsust ning argumentatsiooni. Sõna saavad isikud jaotatakse nelja rühma (B.1): poliitikud (1), sõltumatud eksperdid (2), ajakirjanikud (3) ning tavakodanikud-valijad (4).

Nagu lähtub ka teoreetilistest alustest, on poliitikutel puhul määravaks kuuluvus parteidesse. Seega jaotatakse nad omakorda alamkategooriatesse parteilise kuuluvuse alusel. Samuti on välja toodud parteiliste poliitikutel kategooria.

Experdid – kui ameti alusel lõdvalt seotud rühm jagatakse teadlasteks (21, need jaotuvad veel omakorda vastavalt erialale sotsiaalteadlasteks (211), humanitaarteadlasteks (212) ning reaalteadlasteks (213)), ametnikeks (22) ning väliseksperdisteks (23). Ametnikud on parteiliselt neutraalsed isikud, kes on hõivatud erinevates institutsioonides nagu ministeeriumides, sihtasutustes, komisjonides jm. Väliseksperdistel alajaotusse on koondatud nii välisvaatlejad, välisriikide teadlased kui ka poliitikud. Tegemine on Eesti kontekstis neutraalsete vaatlejatega, kes pole süsteemiga otseselt seotud.

Kolmas esitajatüüp, ajakirjanik, on välja toodud eelkõige seepärast, et ka see rühm ei ole alati üksnes teiste seisukohtade esitaja, vaid esitab aeg-ajalt ka oma arvamust. See võib olla kas toimetuse nimel esitatud anonüümne juhtkiri (32) või siis konkreetse ajakirjaniku (31) arvamus, mis võib olla esitatud konkreetse aramusloos, kuid ei pruugi.

Neljas tüüp on tavakodanik-valija (4), millesse klassifitseeriti kõik nn passiivse avalikkuse esindajad - need argumentiesitajad, kes ei kuulu ühessegi eespool mainitud kategooriasse.

Lähtuvalt teoreetilisest raamistikust ning võimalusest, et subjektid grupeeruvad lähtuvalt ametkondlikust taustast, on poliitikute puhul välja toodud ka nende ametirollid (B.2). Poliitikud jaotatakse seadusandliku võimu esindajateks (ehk Riigikogu liikmeteks, 1), täitevvõimu esindajateks (ehk valitsuse liikmeteks, 2), kohalike omavalitsuste esindajateks (3), partei funktsionäärideks (ehk sellisteks partei esindajateks, kes eespool mainitud gruppidesse ei kuulu; näiteks partei sekretärid, pressiesindajad jm, 4), välissaadikuteks (5), eraldi on ka välja toodud presidendi (6) ning õiguskantsleri (7) rollid. See alajaotus ei eelda muidugi, et näiteks parlamendiliikmed moodustaksid oma vaadetelt ühtse grupi, kuid annab võimaluse võrrelda tulemusi ka erinevate institutsioonide lõikes.

Veel ühe argumendi esitaja tunnuseks (grupitunnuseks) vaadeldakse viimase sugu. (B.3) Seega saab võrrelda, kas on ka mingeid seaduspärasusi seisukohtades ning argumentatsioonis sugude lõikes.

Viimase kategooriana kodeeritakse argumendi enese sisu. Argumente on väga erineva struktuuriga, kuid siinkohal on lähtutud Frans van Eemereni et al (1997) argumentatsiooni iseloomustusest – nende väljapakutud definitsiooni kohaselt koosnevad kõik argumendid alati väitest (*claim*) ning selle tõestusest (*justification*). Teiseks iseloomustab argumenti see, et igale väitele leidub alati vastuväide. See kinnitab ka fakti, et ükski argument ei esinda absoluutset tõe, vaid ainult ühte seisukohta. Sellest lähtuvalt on ka käesoleva uuringu läbiviimiseks koostatud väitetüpoloogia (vt Lisa 1) ning kodeerimisankeedis (C.1) on toodud ära erinevad väited (1) koos võimaliku vastuväitega (2). Seega võimaldab raamistik analüüsida nii erinevate tunnuste populaarsust, kui ka kõneisikute üldist e-valimiste pooldamist või vastasust.

E-valimiste-alast meelestatust väljendavate väidete nimekiri (Lisa 1) on koostatud võimalikult pikk ning väited klassifitseeritud võimalikult spetsiifiliselt selleks, et jätta hilisemaks analüüsimiseks maksimaalne mänguruum. See võimaldab analüüsida debatti diakroonselt, vaadates, millised väited millal esile on kerkinud.

Erinevaid väiteid saab omakorda grupeerida ka suuremateks üksusteks, et võimaldada suuremaid üldistusi. Käesolevas töös kasutatavast raamistikust annab ülevaate tabel 3.1.

Tehniline	Sotsiaalne	Poliitiline	Riiklik
<ul style="list-style-type: none"> • Turvalisus • Anonüümsus • Mugavus • Töökindlus 	<ul style="list-style-type: none"> • Võrdsus • Valimisaktiivsus • Rituaalsus • Usaldusväärsus • Ühiskonna valmidus • Riigi ja kodaniku vaheline usaldus 	<ul style="list-style-type: none"> • Hääletega kauplemine • Seis poliitilisel maastikul • Valija manipuleerimine • Valija otsuse kvaliteet • Erakondlikud eelised 	<ul style="list-style-type: none"> • Investeeringu rentaablus • Seaduslikkus • Rahvusvaheline tunnustus • Demokraatlikkus • E-demokraatia areng • Vajalikkus • Innovatiivsus

Tabel 3.1: Väidete diskursiivne jaotus

Tehnilise diskursuse alla jaotatakse kõik argumendid, mis on e-hääletamise protsessi instrumentaalse poolega seotud – nendeks on turvalisus, e-hääletaja anonüümsus, e-valimiste süsteemi mugavus ning töökindlus.

Sotsiaalse diskursuse raamidesse läheb kõik, mis seondub otseselt valija valmisolekuga e-valimisteks: näiteks võimalus e-valimistel võrdsel alustel osaleda (digitaalne lõhe pole probleem), e-valimised tõesti tõstavad/ei tõsta valimisaktiivsust, st valijad võtavad/ei võta innovatsiooni omaks; e-valimiste tulekuga kaob/ei kao ühiskonnast valimise rituaal; e-valimised on/ei ole usaldusväärsed – see on siin grupis just seetõttu, et valija on see, kes kas usaldab või ei usalda süsteemi; ning ühiskonna laiem valmisolek. Samuti kuulub siia ka laiem küsimus kodaniku usaldusest riigi vastu ning vastupidi.

Poliitilise diskursusesse kuuluvad need e-valimiste aspektid, mis seonduvad poliitikule antava häälega ning hääletamisprotsessi tagamaadega seostuv. Siia kuuluvad otseselt hääletamist puudutavad aspektid nagu hääletega kauplemine ja valija manipuleerimine, ning e-hääle kvaliteet võrreldes tavahäälega, aga ka poliitilise süsteemiga seonduv nagu eelised, mida e-hääletamine ühele või teisele parteile anda võib, ning poliitilise maastiku üldine olukord – poliitiline kultuur.

Riigi diskursus tegeleb e-valimistega poliitilise süsteemi tasandil. Antud diskursusega seonduvad teemad, mis ei ole otseselt seotud ei e-valimiste tehnilise külje, süsteemi lõppkasutaja ehk valija ehk poliitiku ehk valitavaga. Siia alla kuuluvad näiteks küsimused e-valimiste seaduslikkusest ning demokraatlikkusest; e-valimiste vajalikkusest (riigi

funktsioneerimise parandamiseks), küsimused süsteemi sisseviimiseks tehtava investeeringu rentaabluks, võimalikust rahvusvahelisest tunnustusest (tunnustamine toimub ju riigi tasandil), e-demokraatia arengust ning e-valimistest kui innovatsioonist selles riigis.

Eraldi kategooriana on välja toodud ka argumendi alus. (C.2.) Selle kategooria alusel on võimalik hinnata nii tõestuse autoriteetsust (näiteks tõstab tuginemine teaduslikule uuringule või mõne eksperdi hinnangule argumendi mõjukust märksa rohkem kui viiteta statistiliste andmete tsiteerimine või „tõendusmaterjali” täielik puudumine), argumendi induktiivsust-deduktiivsust, ning ka ratsionaalseid (millelgi põhinevaid) argumente emotsioonidele apelleerivatest.

Veronika Kalmus on jaotanud argumentatsiooni stiilid tulenevalt argumentatsiooni alusest kolmeks: induktiivseks, deduktiivseks ja emotsioonidele apelleerivaks. N-ö induktiivseteks argumentideks võib lugeda kõiki neid, mille puhul viidatakse „näidetele ja illustratsioonidele” (Kalmus 2003: 5) (kategooriad 6, 7, 8), deduktiivseteks neid, mille puhul on kasutusel süllogismi või entümeemi mudel (*ibid*), kui tegu on faktidega põhjendatud väitega (kategooriad 1, 2, 3, 4, 11). Emotsioonidele apelleerivateks argumentideks võib lugeda kõiki neid, mis küll evivad teatavat tõestuskäiku, kuid mille alus on pigem demagoogiline ning erapoolik (kategooriad 5, 9, 10). Käesoleva töö kodeerimistabelis välja pakutud argumentatsiooni alused võiks Kalmuse tüpoloogias jaotada järgmiselt.

Induktiivsed	Deduktiivsed	Emotsioonidele apelleerivad
<ul style="list-style-type: none"> •väliskogemus •kodumaine kogemus •hüpoteetiline situatsioon 	<ul style="list-style-type: none"> •teaduslik uuring •eksperdi hinnang •seadusandlik dokument •e-valimiste rutiin •erakonna manifest 	<ul style="list-style-type: none"> •poliitiku väide •isiklik veendumus •viiteta statistilised andmed •aluseta argumendid

Tabel 3.2: Argumentide aluste klassifikatsioon

3.2 Diskursusanalüüs

E-valimiste teemal sõna võtnute kõneaktide diskursiivseks analüüsimiseks kasutatakse käesolevas töös kriitilise diskursusanalüüsi (CDA), täpsemalt diskursiajaloolist meetodit (*discourse-historical method* - DHM).

Antud meetod on valitud, kuna see lähtub teadmisest, et „igal sotsiaalsel või poliitilisel protsessil on oma lingvistilis-diskursiivne iseloom”. (Titcher et al 2000: 271) Et käesoleva töö eesmärk on analüüsida poliitilisi mõtteavaldusi, on CDA kasutamine igati põhjendatud.

Metodoloogiliseks aluseks on võetud diskursiajalooline meetod, mida kasutasid R. Wodak, R. Matouschek ja F. Januschek (1995: 60, Titscher et al 1990 kaudu). Antud meetodi kasuks sai otsustatud, kuna nii van Dijk'i ideoloogiakäsitus, kui ka diskursus-ajalooline lähenemine tähtsustavad konteksti – tagapõhja, millele analüüsivad tekstid toetuvad, ning milles nad ilmuvad.

Diskursus-ajaloolise lähenemise kontekstis defineeritakse mõistet „diskursus” kui „teadmise ja mälu vormi” (Resigl&Wodak 2001, Wodak 2002 kaudu), mis realiseerub tekstides.

Seega võimaldab käesolev meetod vaadelda nii diskursuse kujunemist läbi aja (rõhk sõnal „mälu”), kui ka võrrelda erinevate gruppide teadmisi ning nende esitamise viise.

DHM eristab kolme analüüsisatasandit: nendeks on sisu-, argumendi- ning sõnatasand. Samas on kõik kolm omavahel tihedalt seotud, ning nende analüüsimine toimub sünkroonselt. (Wodak 2002) Seega võimaldab antud meetod analüüsida konkreetseid nähtusi eri sügavusel.

3.2.1 Analüüsikategooriad

Esimese ja teise abiküsimuse puhul kasutatakse diskursusanalüüsi selleks, et vaadelda, kuidas presenteerivad erinevad grupid või nende esindajad end ise, ning keda enesele vastandavad.

Kui kvantitatiivse analüüsi puhul sai kõneisikud jaotatud mehaaniliselt gruppidesse, siis siinkohal saab vaadelda kõneisikuid „orgaanilisemalt”. Nagu nendib van Dijk (2005),

võivad konkreetsete ideoloogia baasil formeerunud gruppide esindajad end teinekord esitleda mõne erapooletuma subjektina, et anda oma sõnumile rohkem kaalu, muuta selle vastuvõtjale meelepärasemaks. Seega tuleb vaatluse alla see, kellena kõneisik end ise identifitseerib. Samuti aitavad vastanduvaid osapooli iseloomustada kasutatavad tsitaadid ning atribuutsioonid. (Kui need on enese väite tõestuseks, siis identifitseerivad need tõenäoliselt „meie” grupi liiget) Samuti vaadeldakse, keda nähakse oma sõnumi sihtgrupina (kui on esindatud).

Vastandamise iseloomu aitab mõista see, kuidas oma vastast iseloomustatakse. „Teise” konstrueerimine on vaatluse all nii sõna tasandil, kui ka lause tasandil. Analüüsitakse, kuidas konkreetse grupi esindaja iseloomustab oma oponenti. Viimase puhul lähtutakse ka van Dijki (2005) ideoloogilisest ruudust: vaatluse all on liialdamine vastase kohta käiva negatiivse info puhul või enese kohta käiva positiivse info puhul, ning samuti ka vähendamine enese kohta käiva negatiivse info või vastase kohta käiva positiivse info puhul.

Kolmanda küsimuse selgitamiseks vaadeldakse, milliseid diskursuseid erinevad grupid adapteerivad.

Neljanda küsimuse puhul analüüsitakse subjektide sõnavõtte emotsionaalsuse-ratsionaalsuse teljel. Emotsionaalsust analüüsitakse sõnakaustuse alusel -, milliseid laetud sõnu ja metafoore artiklis esineb; lause konstruktsioonidest lähtuvalt – millised grammatilised konstruktsioonid kasutusel on, ning kas esineb näiteks hüüdlauseid, retoorilisi küsimusi vms.

3.2.1 Valim

Analüüsimisel lähtutakse arvamuslimest žanridest, seega jäävad analüüsitavate tekstide valimisel kõrvale uudistekstid. Samuti jäeti kõrvale need tekstid, milles e-valimiste küsimus ei olnud keskne. Seejärel valiti juhuvalimi abil iga grupi kohta üks tekstinäide (üks arvamusartikkel, juhtkiri või lugejakiri), kuid mitte vähem kui kaks igast baasgrupist. Seejärel võrreldakse tekste baasgruppide (poliitikud, eksperdid, ajakirjanikud, kodanikud) arvestuses. Kokku sai 12 artiklit.

Valitud tekstid on järgmised:

•Poliitikud

Poliitikute puhul valiti kolme debatis relevantse partei ehk Reformierakonna, Rahvaliidu ja Keskerakonna esindajate arvamused artiklid. Nendeks on

- Rahvaliit: Jaak Allik „E-valimised kui kahe peaga vasikas” Postimees
- Keskerakond: Evelyn Sepp „Emotsioonideta e-st” SL Õhtuleht
- Reformierakond: Igor Gräzin „E-valimised ja ristikese valimised” SL Õhtuleht

•Eksperdid

Ekspertide puhul sai valitud kaks teksti – üks teadlase ning üks ametniku oma. Nendeks on

- Teadlane: Juhan Kivirähk „E-valimised valimisaktiivsust ei tõsta” Eesti Päevaleht, 09.02.2004
- Ametnik Ülle Madise: „Elektrooniline hääletus on lisavõimalus” Eesti Päevaleht, 09.04.2002

•Ajakirjanikud

Ajakirjanike puhul vaadeldakse üksnes nende isiklikke, nimelisi repliike vm arvamused. Vaatluse all on

- Henrik Roonemaa „Hääletan siin või mujal” Postimees 01.02.2005
- Sigrid Tappo „Pärast paistab” Postimees 18.05.2005

•Juhtkirjad

Antud kategoorias klassifitseeritakse kolm juhtkirja, mis on valitud Äripäevast, SL Õhtulehest ning postimehest. Eesti Päevaleht jäi vaatluse alt välja, sest seal ei ilmunud ühtki juhtkirja, milleks oleksid e-valimised olnud peateema.

- „Miks oodata aastani 2003” Äripäev, 08.01.2001
- „Ei e-valimistele” SL Õhtuleht 26.05.2005
- „Tulgu turvalised e-valimised” Postimees, 04.05.2005

•Valijad

- Mart Arold „Pahad e-valimised” Postimees, 03.06.2005
- Ago Adermann ”Jah e-hääletusele!” Eesti Päevaleht, 16.05.2005

Valimis pole esindatud näiteks Eesti Päevalehe juhtkirja ning väliseksperdi arvamuskirjandust. Põhjuseks on see, et väliseksperdi arvamuskirjandust ei ilmunud vaadeldaval etapil analüüsitava väljakuulutamise. Eesti Päevalehe juhtkirja puudub, kuna tingimuseks oli seatud, et artikli peateema peaks olema seotud e-valimisega.

4. TULEMUSED

Tulemused on esitatud seitsme alamkategooriana, mis on moodustatud tulenevalt uurimisküsimustest. Neist neli esimest esitavad kvantitatiivseid tulemusi ning kolm viimast kvalitatiivseid tulemusi.

4.1 E-valimiste debati intensiivsus

Nagu mainitud kvantitatiivanalüüsi valimi kirjelduses, ilmus analüüsitavates väljaannetes vaadeldaval perioodil kokku 517 argumenti, mida võib vaadelda panusena e-valimiste debatti.

4.1.1 Intensiivsus kanali kaupa

Kõige intensiivsem oli e-valimiste teema kajastus Eesti Päevalehes, kus ilmus 201 argumenti ehk 39% kõigist analüüsitud argumentidest. Samasse suurusjärku jäi ka Postimehes ilmunud argumentide arv. Mitmekordselt erines aga argumentide arv SL Õhtulehes ning Äripäevas. (vt Tabel 4.1)

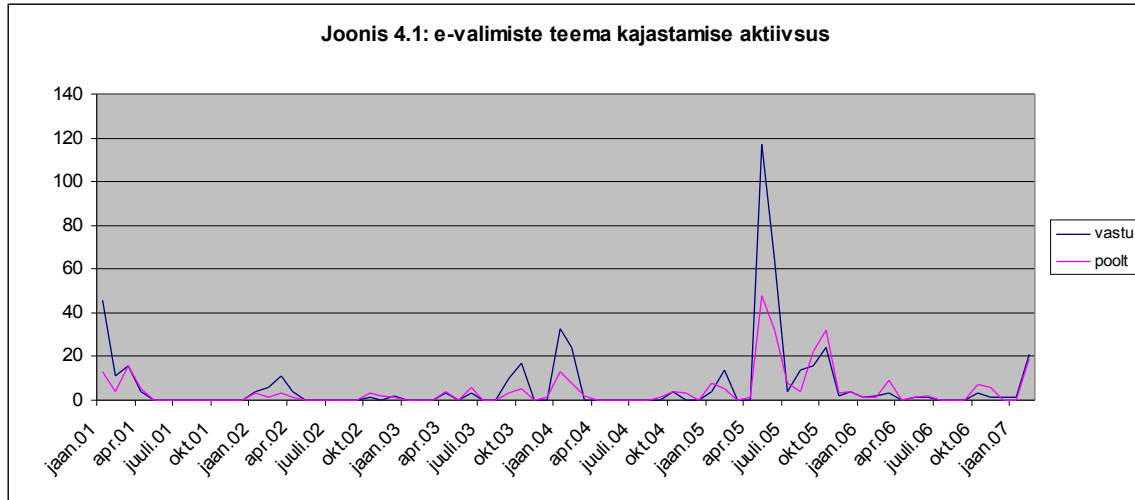
Loo tüüpidest (žanridest) domineeris uudis 246 argumendiga, moodustades ligi poole kogu kajastusest. Seejuures on oluline täheldada, et uudiskajastus oli omane eeskätt Eesti Päevalehele ja Postimehele; SL Õhtulehe ning ka Äripäeva puhul domineerisid pigem arvamused. (Tabel 4.1)

	uudis	arvamus	repliik	Juhtkiri	intervjuu	olemus-lugu	lugeja-kiri	muu	Kokku:
EPL	127	50	0	1	6	16	1	0	201
PM	101	43	9	3	9	2	15	1	183
SLÕL	2	40	2	7	0	0	0	1	52
ÄP	16	23	12	20	0	0	10	0	81
Kokku:	246	156	23	31	15	18	26	2	517

Tabel 4.1: Loo tüüpide sagedus e-valimiste-teemalise argumendi allikana väljaande kaupa

4.1.2 Intensiivsuse dünaamika

Nagu näha jooniselt 4.1, on e-valimiste teema kajastamine üsna sporaadiline – pikkade vaikusperioodide vahele jäävad mõnekuised aktiivsemad kajastusperioodid. (vt Joonis 13) Need võiks positsioneerida vahemikesse jaanuar – aprill 2001, jaanuar – aprill 2002, oktoober 2003 – jaanuar 2004 ning mai – detsember 2005 ning taas 2007. aasta veebruari algusest.

Nagu selgus ka autori seminaritööst (Jakobson 2005), hoogustus debatt eeskätt teatavate empiiriliste sündmuste tagajärjel, ning igale olulisemale sündmusele järgnes umbes kuine „järellainetus”. Samuti oli märgatav seaduspära, et märksa aktiivsemat vastukaja pälvivad konkreetset poliitikute sõnavõttud nii parlamendis kui mujal (nt Mart Laari e-valimisi pooldav avaldus või parlamendi-presidendi seaduseelnõu pingpong), ning empiirilised sündmused (nagu e-hääletuse pilootprojekt Tallinnas või valimised ise). Esimesel perioodil avaldus ka tendents, et diskussioone ei tekita konkreetset seadusemuudatused või teadustööde avalikustamine ning teaduskonverentsid. Teisel perioodil see aga pisut muutus: näiteks pälvis suurt vastukaja rahvusvaheline e-valimiste teemaline konverents, millega kaasnes mitmeid intervjuusid ning uudislugusid, kus kajastati (välis)ekspertide hinnanguid e-valimistele ning temaatilisi raporteid. Järjekordselt võib seda pidada tõendiks e-valimiste teema depolitiseerumisest.

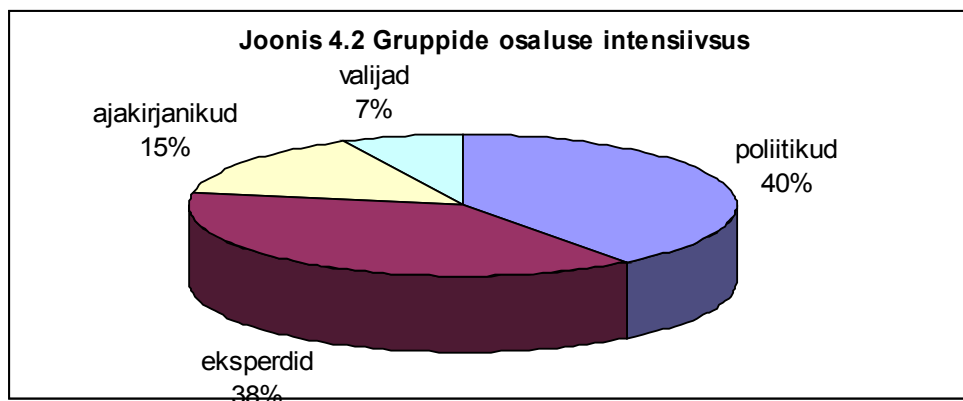
Esimene vahemik (jaanuar – aprill 2001) seondub e-valimiste debati alguse ning selle järellainetusega, teine (jaanuar – aprill 2002) kattub uue koalitsioonileppe sõlmimisega

(selles sisaldus ka punkt e-valimiste korraldamise kohta). Lisaks viidi sel perioodil läbi uuring projekti maksumuse kohta ning selle lõpul tehti ka esimesed seadusmuudatused. Kolmas periood 2003. aasta lõpul seondub eelkõige Tallinnas korraldatud rahvahääletusega, mis oli ühtlasi ka e-valimiste pilootprojektiks. Neljas periood (mai – juuli 2005) on eelkõige seotud seadusandliku ”pingpongiga” ning viies periood (august – detsember 2005) valimiste reaalse toimumise ning selle järellainetusega. Sündmustepõhisust kinnitab ka valdavalt uudispõhine kajastus; arvamused žanrid olid vähemuses.

Teises vahemikus kaasnes elavnemine meedias seoses kohalike valimiste e-hääletuse raporti avalikustamisega (märts 2006). Oktoobris-novembris langes aga meedia tähelepanu e-valimiste rahvusvahelisele konverentsile. Laine veebruar-märts 2007 on aga iseenesest mõistetavalt seotud e-valimiste lähenemisega.

4.2 Gruppide osaluse intensiivsus

Kõige enam said terve e-valimiste debati käigus sõna poliitikud. (vt Joonis 4.2) Seejuures moodustasid nende 246 argumenti analüüsitude koguhulgast 40%. Nendega olid enam-vähem võrdselt esindatud ka eksperdid, kellele kuulus 38% argumentidest. Märksa vähem said aga sõna ajakirjanikud ning valijad.

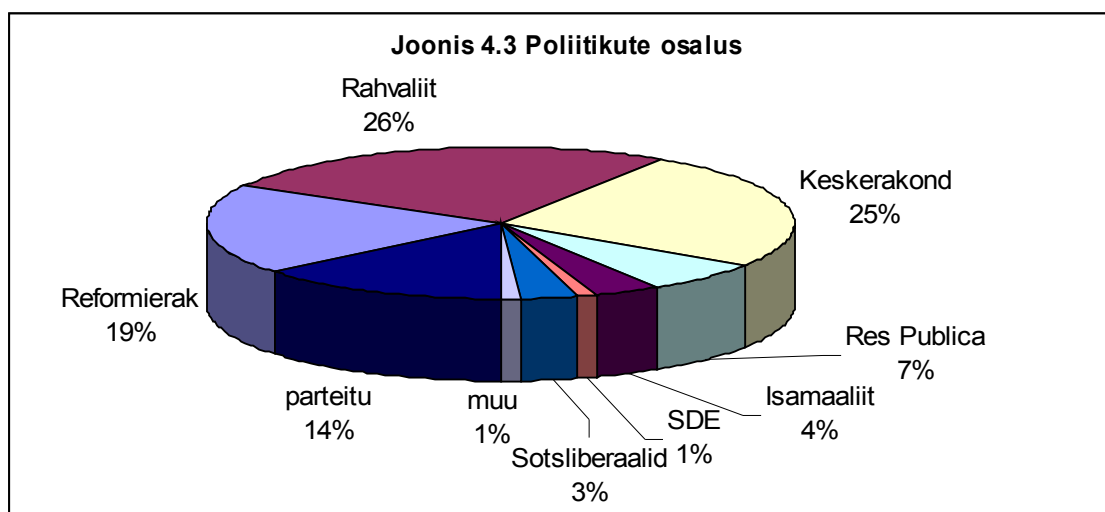
Arvestades uudiskajastuse üldist suurt mahtu (vt tabelid 4.1 ja 4.2), ei olnud ka üllatav, et kõikidele gruppidele (va ajakirjanikele endile) just selles žanris enim sõna anti. Poliitikute ja ekspertide puhul järgnesid sellele arvamused ning valijate puhul lugejakirjad. Ajakirjanduse puhul oli ootuspäraselt kõige populaarsem žanr juhtkiri. Mis puudutab olemuslugusid, siis neis said enim sõna just eksperdid.

	poliitikud	ekspertid	ajakirjanikud	valijad	Kokku
uudislugu	122	89	19	16	246
arvamuslugu	71	72	8	4	155
repliik	2	3	15	0	20
juhtkiri	0	0	29	2	31
olemuslugu	0	14	2	0	16
lugejakiri	0	12	0	14	26
intervjuu	8	3	4	0	15
küsitlus	0	0	0	1	1
KOKKU	203	193	77	37	

Tabel 4.2 Gruppide esindatus žanri kaupa

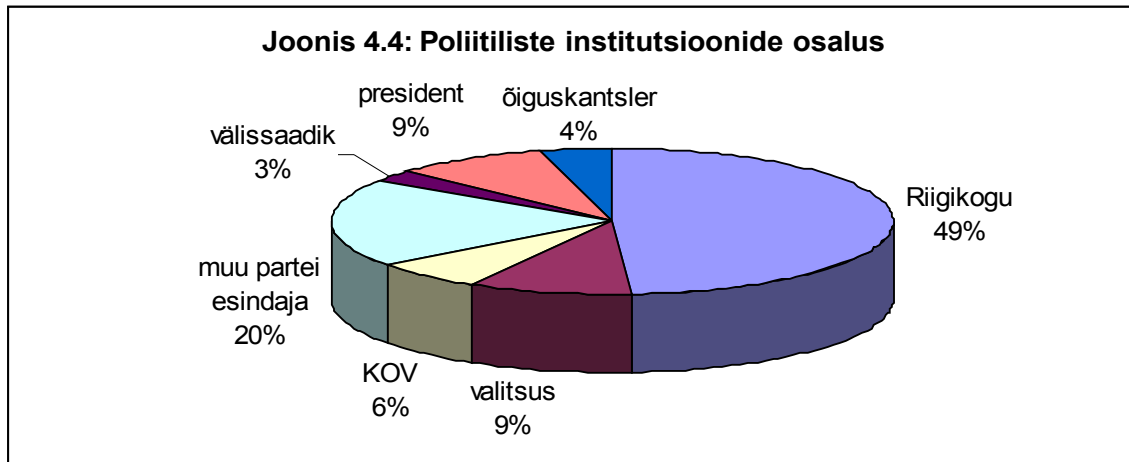
4.2.1 Poliitikute osalemine

Poliitikutest olid aktiivseimad rahvaliidlased (26%), keskerakondlased (25%) ja teema tõstatajad, reformierakondlased (19%). (vt Joonis 4.3) Teiste parteide jaoks ei paistnud teema eriti oluline olevat. Samuti võtsid päris aktiivselt sõna parteitud, kuid poliitilise sfääriga seonduvad isikud (14%).

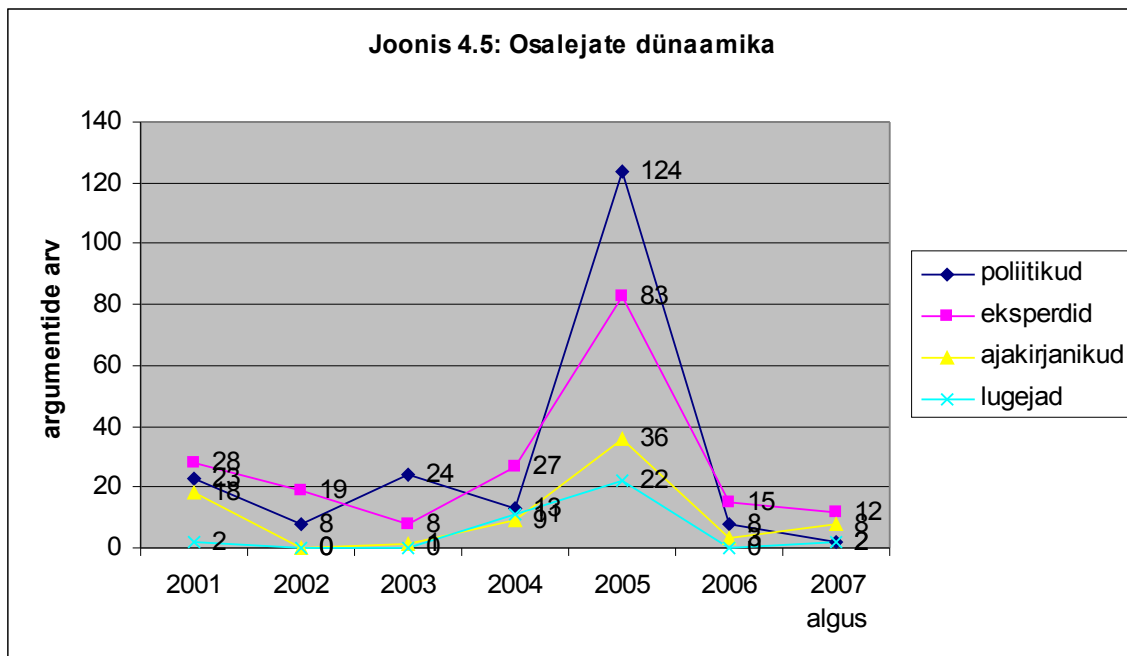

Nemad olid aga pigem seotud poliitilise maastiku institutsionaalse pildiga. Kõige aktiivsem institutsioon oli debatis Riigikogu, kelle sõnavõttud moodustasid ligi poole

kõigist poliitikute argumentidest. (vt Joonis 4.4) Aktiivsed olid ka tol hetkel ühessegi konkreetseesse institutsionaalsesse kehandisse mittekuulunud parteipoliitikud, kes artikleerisid viiendiku kõigist argumentidest. Ligi kümnendikuga kõigist esinesid ka valitsuse liikmed ning Vabariigi president.

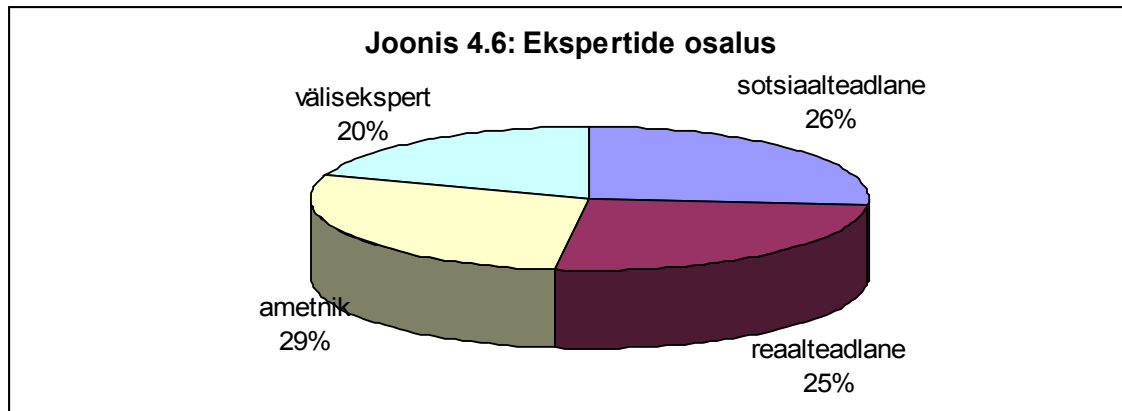

Poliitikud olid debatis kõige aktiivsem grupp, ning eeskätt tuli nende aktiivsus esile just 2003. aastal ehk Riigikogu valimiste aastal ning 2005. aastal ehk esimeste e-valimiste toimumise aastal. (vt Joonis 4.5) Teema soikus nende jaoks aga 2006. ja 2007. aastal ehk peale esimeste e-valimiste toimumist.

4.2.2 Ekspertide osalus

Üldiselt olid kõik ekspertide grupid suhteliselt võrdselt esindatud. (vt Joonis 4.6) Teistest pisut arvukam oli ametnike grupp (55 argumenti) ning teistest vähe madalama aktiivsusega oli välisekspertide rühm (38 argumenti). Samas paranes nende „positsioon eeskätt viimase perioodiga, mil ilmus nendelt koguarvestuses kõige rohkem argumente üldse (ehk 19 37st).

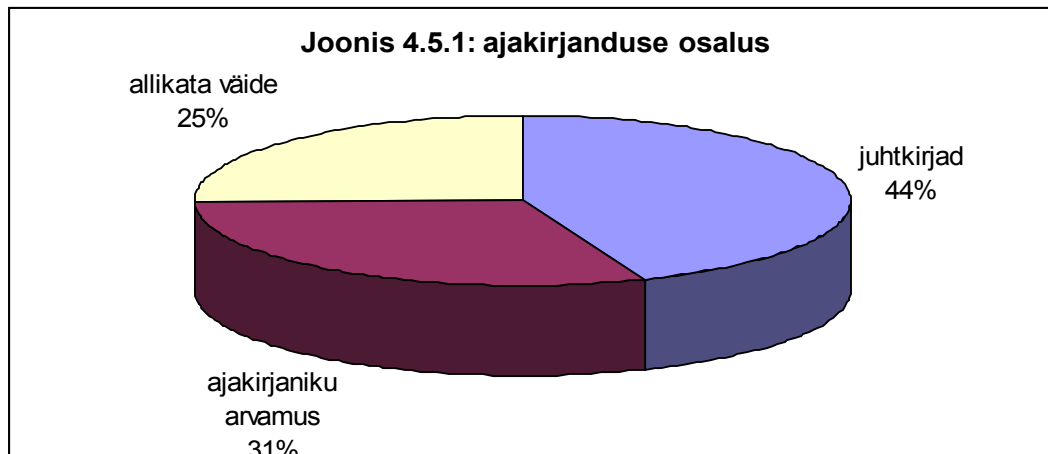

Dünaamika poolest liikusid nad poliitikutega vastandtaktis, ning olid ka oma aktiivsusest pisut stabiilsemad. Kui jätta kõrvale aktiivsuse kahanemine 2003. aastal ja drastiline intensiivistumine 2005. aastal ning ka diskussiooni rahunemine pärast esimesi e-valimisi, siis püsis nende aktiivsus aastate lõikes suhteliselt sarnasena. (vt Joonis 4.5) Lisaks moodustasid nad stabiilsuse-aastatel kõige aktiivsema grupi.

4.2.3 Ajakirjanike osalus

Ajakirjanduse puhul võeti vaatluse alla kolm erinevat gruppi: esiteks juhtkirjad, teiseks muud ajakirjanike arvamuskirjandid, ning kolmandaks uudistes ilmunud väited, mille puhul polnud esitatud nende allikad, ning mis seetõttu ka (nagu juhendis ette nähtud) ajakirjanike argumentideks kodeeriti.

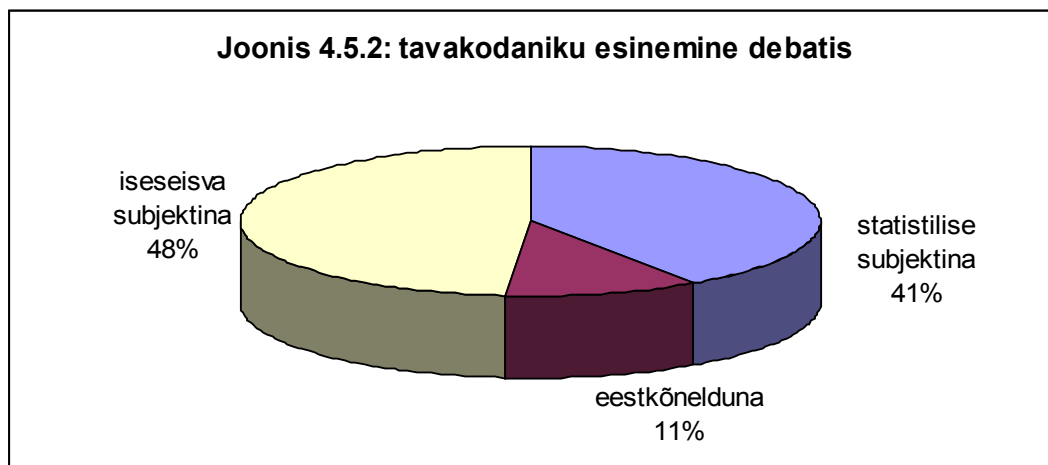
Nagu selgus, moodustasid juhtkirjad kolmest suurima grupi (44% ajakirjanike väidetest), millele järgnesid ajakirjanike isiklikud arvamused (31%) ning seejärel uudistest pärinevad väited (25%) (vt Joonis 4.5.1)

4.2.4 Valijate osalus

Nagu mainitud, oli tavakodanik oma osaluselt jäänud antud debati puhul pigem passiivse auditooriumi rolli. Samas aga – nagu uuringuandmetest selgub, kohati ka passiivse esineja rolli. Nimelt pälvis tavakodanik küll üpris suure uudiskajastuse, kuid seda mitte üksikindiviididena, vaid statistilise kogumina: nimelt kodifitseerusid statistilised andmed analüüsi käigus tavakodanike arvamustena (mida nad ka on!) Nende umbisikulisusele viitab eeskätt see, et subjekti sugu on identifitseerimatu. Sellisel kujul esines valija debatis tervelt 41% argumentide puhul.

Valija eest kõnelemist esines ka teistes žanrides peale uudise: nimelt sisaldus identifitseerimata sooga valijate väiteid nt poliitikute jt arvamusalustes. Nn eestkõnelduna sai tavakodanik arvamusalustes sõna 11% kordadest. Iseseisva subjektina esines tavakodanik vaid neljal korral, moodustades 48% argumentidest.

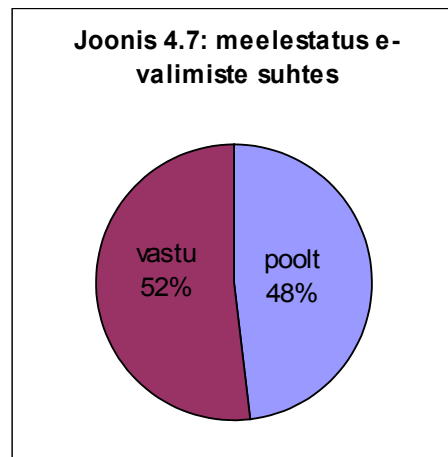
4.2 Arutelu subjektide meelestatus e-valimiste suhtes

4.1 Poolt- ja vastuväidete suhe

E-valimisi pooldavad ning vastustavad väited jagunesid enam-vähem pooleks. Kokku olid 52% argumentidest e-valimiste vastased ning 48% neid pooldavad (vt Joonis 4.7). Seega võib üldist suhtumist innovatsiooni nimetada pigem skeptiliseks. Samas ilmestas debatti innovatsiooni legitiimsuse kasv debati arenedes – kui debati esimeses pooles olid ülekaalus e-valimiste vastased argumendid, siis teises pooles kõlas juba enam pooltargumente.

	poolt	vastu	kokku
poliitik	80	123	203
ekspert	107	86	193
ajakirjanik	41	36	77
lugeja	20	17	37
muu	0	7	7
KOKKU	248	269	517

Tabel 4.1 Gruppide meelestatus e-valimiste suhtes

Jooniselt 4.1 nähtub, et kui esimesel, teisel ja kolmandal perioodil olid ülekaalus pigem e-valimiste vastased väited, siis peale e-valimiste toimumist (alates neljandast perioodist) jäid ülekaalu positiivsed väited. Seega võib järeldada et üldiselt reageerisid debatti initsieerinud sündmustele just e-valimiste vastased. (Mõnel juhul olid nad ka ise debati initsiaatoriks, näiteks 2005. aasta aprillis, mil arutelu hoogustus, kuna president Arnold Rüütel keeldus välja kuulutamast e-valimiste seadust.) See tendents aga kadus koos e-valimiste toimumisega 2005. aasta sügisel – tõenäoliselt oli nende tõrgeteta toimumine piisavaks õigustuseks (hoolimata nt Rahvaliidu vastuväidetest, kes ka 2006. aasta juunis rääkisid rahvusvahelise auditi läbiviimisest, sest e-valimised olevat ebademokraatlikud).

4.2.2 Meelestatus kanalite kaupa

	poolt	vastu	kokku
EPL	108	95	203
PM	88	98	186
SLÕL	11	40	51
ÄP	41	36	77
Kokku:	248	269	517

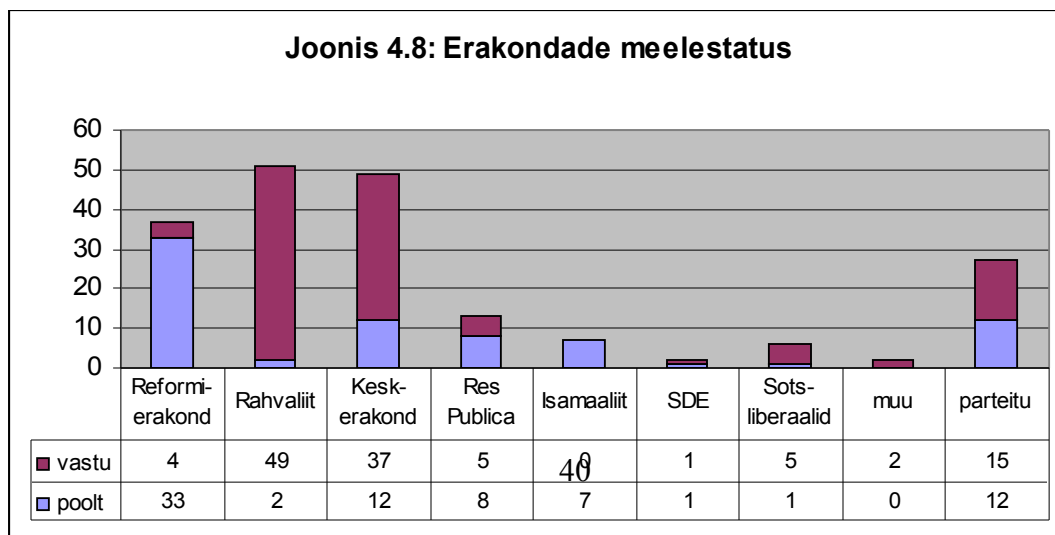
Vaadeldes poolt- ja argumentide jaotust väljaannete kaupa, selgus, et eeskätt pooltargumente ilmus Eesti Päevalehes ning Äripäevas, samas, kui Postimehes ning eriti SL Õhtulehes said sõna pigem e-valimiste vastased. Viimases ületasid vastuargumentid pooltargumente pea neljakordselt.

Tabel 4.2 Meelestatus e-valimiste suhtes väljaande kaupa

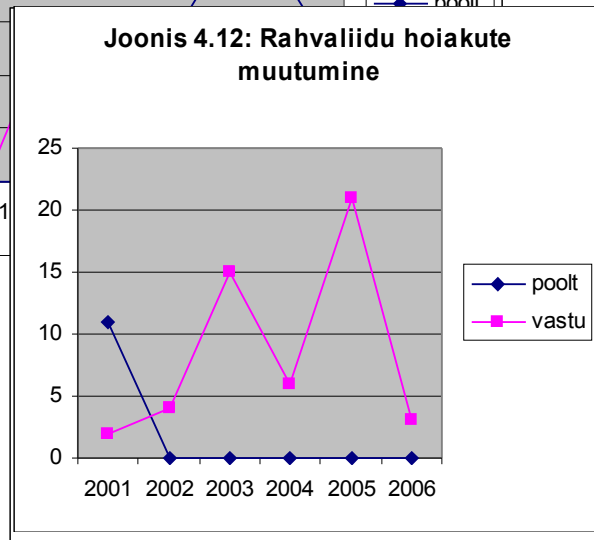
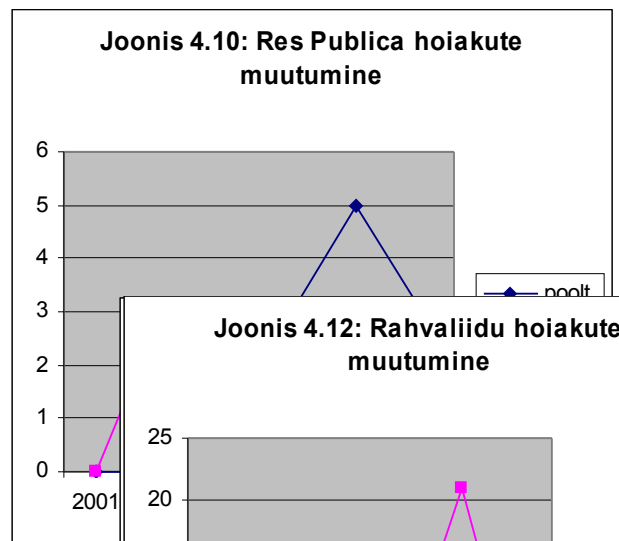
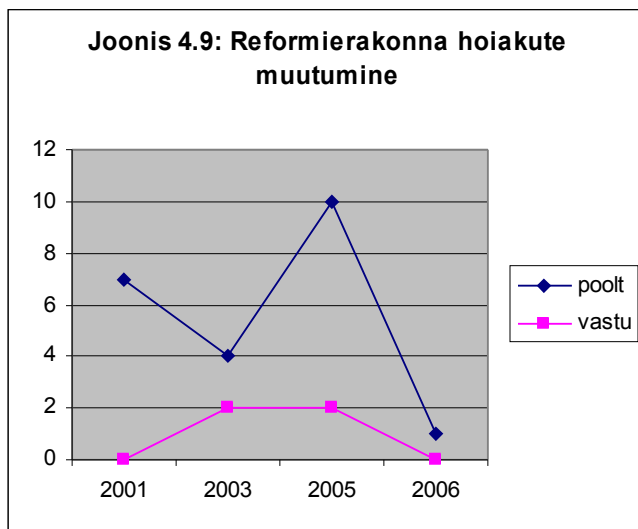
4.2.3 Poliitikute meelestatus

Nagu lähtub tabelist 4.1, olid debatis aktiivsemad need poliitikud, kes väljendasid e-valimiste vastaseid seisukohti. Seejuures tuleb mainida, et skeptitsism iseloomustab eelkõige esimestele e-valimistele eelnenud perioodi: vahemikus 2005. aasta oktoobrist 2007. aasta märtsini esitasid poliitikud üksnes 6 poolt- ja 6 vastuargumenti. (vt Joonis 4.5)

Küllalt suured erinevused valitsesid meelsuse osas just eri parteide poliitikute vahel. Näiteks moodustavad Reformierakonna puhul pooldavad väited 89%, Rahvaliidu puhul aga vaid 4% kõigist väidetest. (vt Joonis 4.8) Küllalt selgelt osutuvad e-valimiste pooldajates Reformierakond, Res Publica ning Isamaaliit, samas kui nende vastu on Keskerakond ja Rahvaliit. E-valimiste vastast suhtumist väljendas ka enamik sotsiaalliberaale ning parteituid poliitikuid, Sotsiaaldemokraatlik erakond jäi suhteliselt erapooletuks.

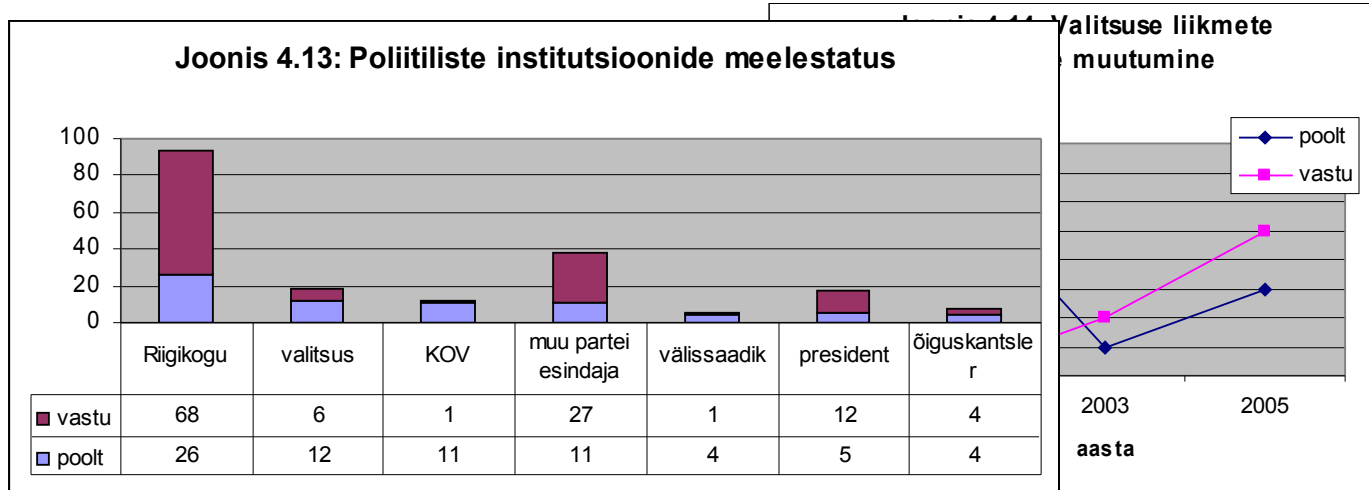

Nagu näha joonistelt 4.9 – 4.12, on parteide meelestatus e-valimiste suhtes olnud suhteliselt samane suurema osa debatist. Siiski on iga partei puhul võimalik välja tuua teatav otsustusmoment, alates millest on selle partei poliitikute suhtumine teemasse muutunud ühtsemaks. Nagu nähtub jooniselt 4.9, on Reformierakond projekti läbi aegade toetanud. Samas on näiteks Res Publica „poole” valinud alles 2004. aastal. (joonis 4.10) Samamoodi näib 2003. aastal talitanud olevat ka Keskerakond, kes varem debatti praktiliselt ei sekkunud (4.11). Rahvaliit, mis 2001. aastal e-valimisi üsnagi aktiivselt toetas, valis poole juba 2002. aastal ning edaspidi ei kostunud selle partei esindajatelt enam ühtki soosivat argumenti. (4.12)

Institutsionaalsest aspektist vaadates selgus, et pigem e-valimiste vastaseid argumente esitasid nii president, õiguskantsler kui Riigikogu saadikud, ja ka parteide funktsionääridest olid aktiivsemad just need, kes elektroonilistesse valimistesse skeptiliselt suhtusid. Märksa entusiastlikumad olid aga ministrid ning kohalikesse omavalitsustesse kuuluvad poliitikud ja välissaadikud. (vt Joonis 4.13)

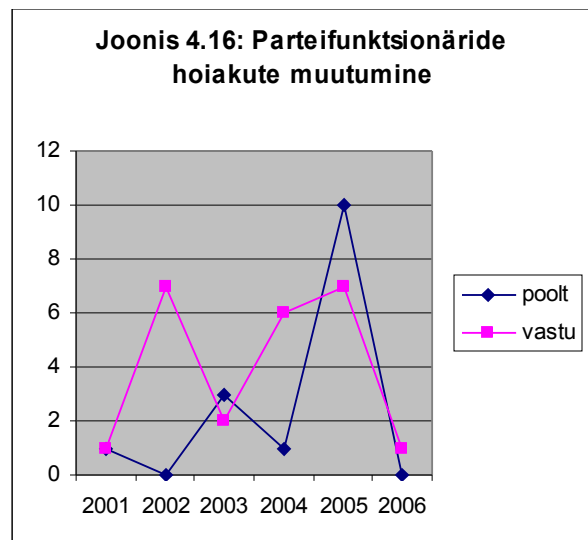
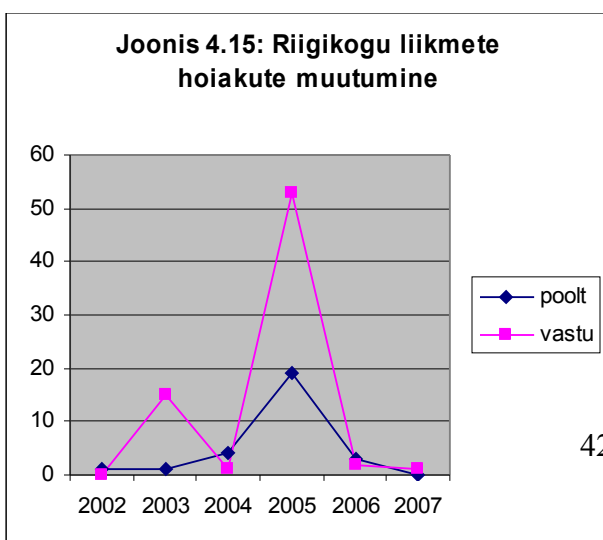
Ent selleks, et adekvaatselt selgitada näiteks valitsuse seisukohta, tuleb tagasi pöörduda parteide hoiakute juurde, sest valitsuse koosseis on vaadeldavate aegade jooksul korduvalt muutunud. Ning seetõttu on muutunud ka valitsuse seisukohad.

Kui 2001. aastal esitasid ministrid vaid pooltargumente, siis 2003. aastal vastuargumentide arv kasvas ning tegi seda pooltargumentide arvelt. (vt Joonis 4.14) 2005. aastaks on vahetõttu ilmselt stabiliseerunud ning vastuargumentide hulk ületas üldise hoiakuga sarnaselt pooltargumentide hulga. Seda võib aga seletada ja valitsuse koosseisu muutumisega: kui 2001. aastal ei kuulunud valitsusse ühtki skeptikparteid, siis 2003. aastal oli kolmikliidus Rahvaliid ning 2005. aastal moodustatud koalitsioonis lisandus sellele veel ka Keskerakond.

Presidendi meelsuse muutumist samal moel käsitleda ei saa, sest Arnold Rüütel võttis sel teemal sõna vaid 2005. aasta jooksul.

Küll aga saab sarnase skeemi koostada ka Riigikogu kohta (vt Joonis 4.15). Nagu näha, korreleerub see teataval määral valitsuse hoiakute muutumisega: nimelt ületavad sealgi

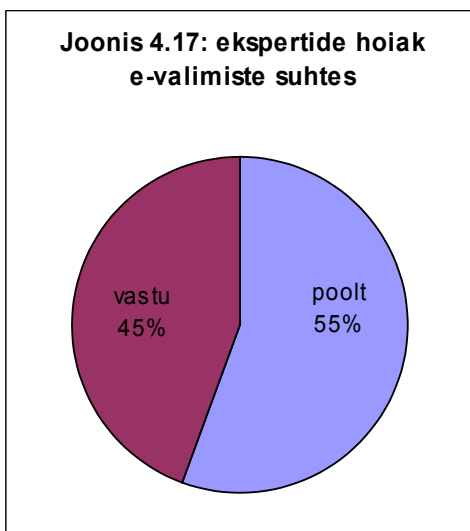

vastuargumendid pooltargumente just 2003. ja 2005. aastal, napilt ka valimistejärgsel 2006. aastal.

Ka parteifunktsionääride puhul on aeg küllaltki olulist rolli mänginud, sest nagu näha on, on nende edastatavad väited teinud aja jooksul läbi äärmiselt suuri hüppeid. (vt Joonis 4.16) Lisaks liiguvad need huvitaval kombel vasturütmi riiklike institutsioonide esindajate – riigikogulaste ja ministritega. Nimelt pääsesid e-valimiste vastased nende hulgas mõjule eeskätt 2002. ja 2004. aastal. Sarnaselt teistega oli aga sellelgi kõneisikute tüübil kõige aktiivsem aasta 2005. Kui e-valimisi pooldavate väljaütlemiste arv on kasvanud 2003. ning 2005. aastal, siis vastased on pigem aktiivsemad olnud 2002. ning 2004. aastal, jäädes eelnenud aasta tasemele ka 2005. aastal. (E-valimiste pooltargumentide hulgale jäid nad siiski alla). Kui e-valimisi pooldavate väljaütlemiste arv on kasvanud 2003. ning 2005. aastal, siis vastased on pigem aktiivsemad olnud 2002. ning 2004. aastal, jäädes eelnenud aasta tasemele ka 2005. aastal. (E-valimiste pooltargumentide hulgale jäid nad siiski alla).

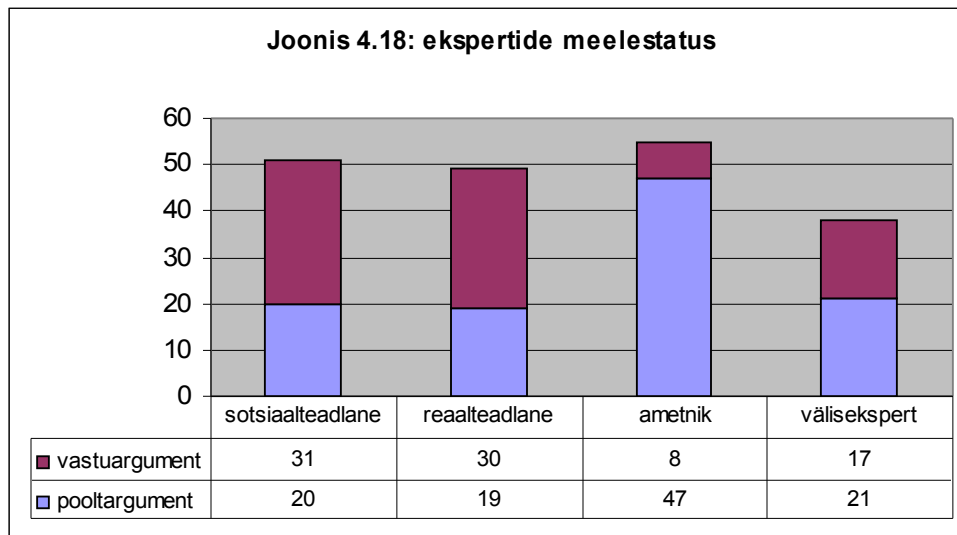
4.2.4 Ekspertide meelestatus

Valdavalt on eksperdid e-optimistlikud. Nende e-valimisi pooldavad argumendid moodustasid 55% grupi argumentidest, millega nad vastanduvad suuresti poliitikutele, kelle valdav osa argumente olid e-valimiste vastu. (vt Tabel 4.1 ja Joonis 4.17)

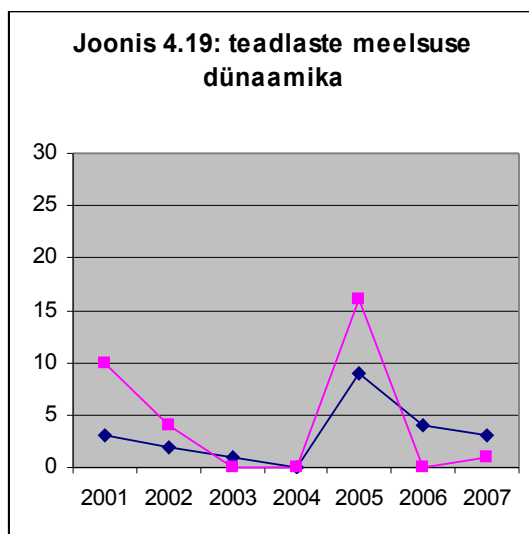
Samas ei ole seegi grupp homogeenne. Kui nii reaalkui sotsiaalteadlased jälgisid protsessi kulgu pigem skeptiliselt (reaalteadlaste 30 ning sotsiaalteadlaste 31 vastuargumenti vastavalt 19 ja 20 pooltargumenti vastu), siis seda drastilisemalt tuli esile ametnike üloptimistlik suhtumine (8 vastuargumenti 47 pooltargumenti vastu). (vt Joonis 30) Pigem e-optimistlikud on ka väliseksperdid, kelle 38st argumentist 21 on e-

valimisi pooldavad. (Joonis4.18) Niisiis võib öelda, et ühest ekspertide rühmast (ametnikest) on saanud oluline e-valimiste eestkõneleja.

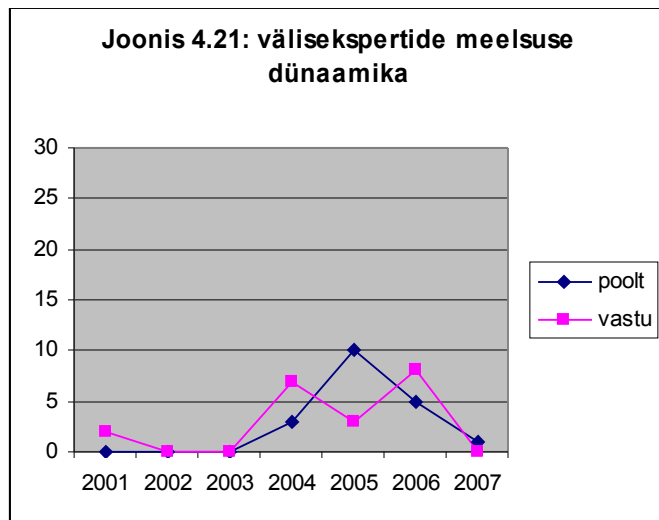
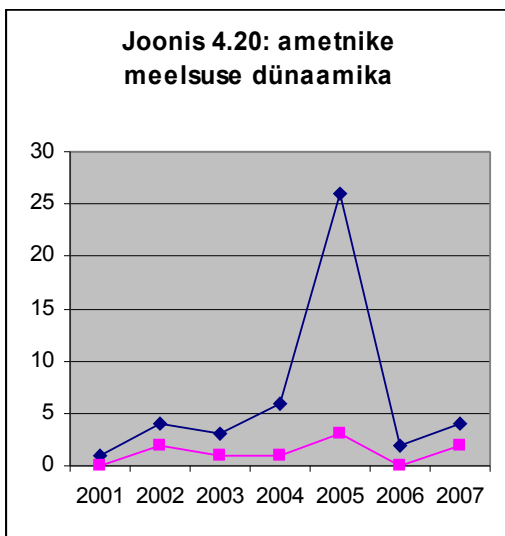
Mis puudutab ekspertide meelestatuse dünaamikat, siis tuleb tunnistada, et ühtset mustrit erinevate gruppide puhul ei esinenud. Järgnevalt pöngus interpretatsioon dünaamika muutuste põhjuste kohta.

Teadlased kui pigem skeptikud olid algul e-valimiste suhtes skeptilised, kuigi aastate (ning sooritatud uuringute) jooksul nende skeptitsism kahanes. (Joonis 4.19) Nii poolt- kui vastuargumentide hulga kasvu võis täheldada valimisteaastal, mille järel jäid kõlama positiivsed noodid.

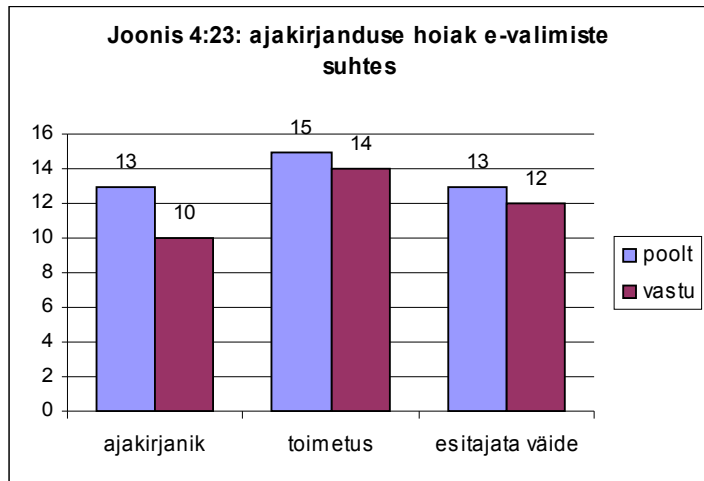
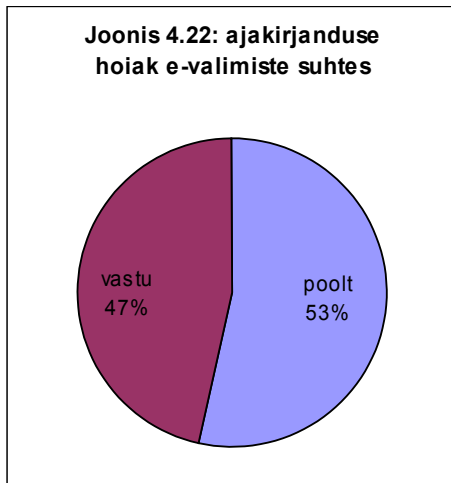
Ametnike puhul meelsuse muutust ajas märgata ei olnud – e-optimistlikud ütlemsed domineerisid läbi terve debati, tõustes aga eriti esile 2005. aastal.

Välisekspertidelt pärvisid e-valimised kiitvaid väiteid eeskätt esimeste e-valimiste ümberkaudselt ajalt. Samas võis aga täheldada vastuargumentide märgatavat kasvu 2004. ja 2006. aastal ehk e-valimiste eelsel ning järgsel aastal.

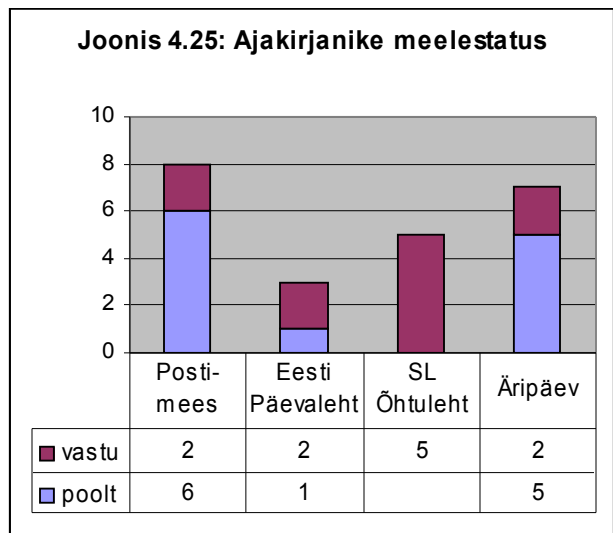
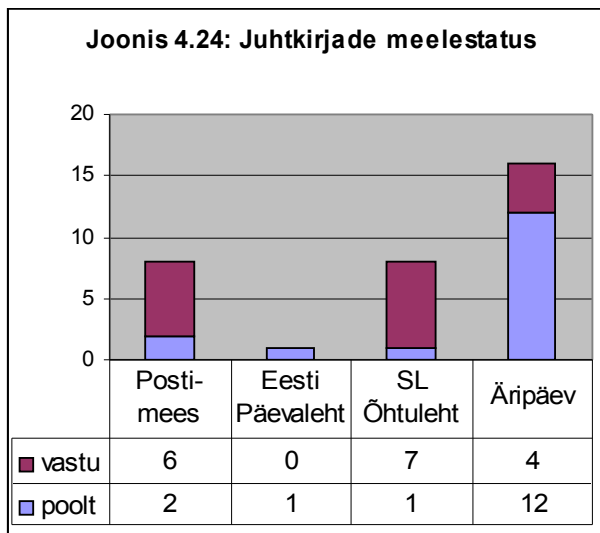

4.2.5 Ajakirjanduse meelsus

Ajakirjanike kategooria jätab endast üldjoontes küllaltki elektrooniliste valimiste sõbraliku mulje (53% väidetest on e-valimisi pooldavad), kuigi ka selle grupi puhul jäävad seisukohad suhteliselt tasavägiseks. Tasavägiseks jäävad need ka gruppide lõikes: nii ajakirjanike, toimetuse kui ka uudistes ilmunud esitajata pooltväited ületavad kergelt vastuväiteid. Samas aga ei tähenda see tasakaalustatust väljaannete puhul.

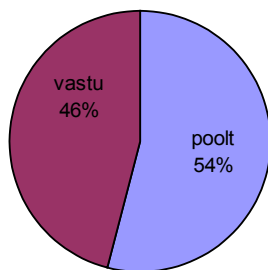
Ajalehtede juhtkirjades ilmunud e-valimiste teemalised argumendid näitavad küllalt tugevat polariseeritust e-valimiste toetajateks ning vastasteks lehtedes seas. (vt Joonis 4.24) Analooogne seos esines ka väljaannete ajakirjanike arvamusslugude argumentatsioonis. (vt joonis 4.25)

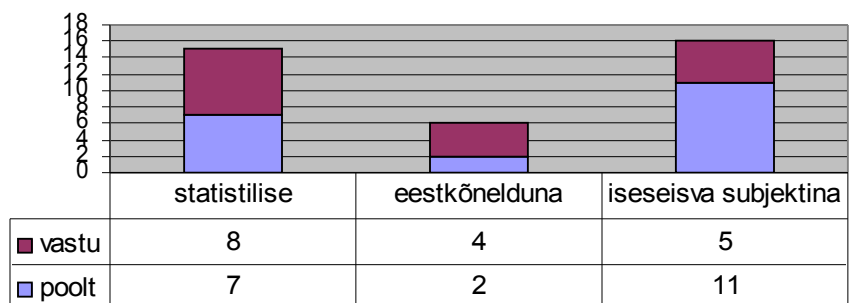
4.2.6 Valijate meelestatus

Nagu eksperdid ja ajakirjanikud, olid ka lugejad e-valimiste osas pigem pooldavalt meelestatud. Valijale omistatud pooltargumendid moodustasid 54% kõigist. (vt Joonis 4.26) Samas erines nn tavakodaniku meelsus tulenevalt sellest, kelle suu kaudu tema seisukohti esitati. Kui ta esines subjektina, siis olid seisukohad enamvähem tasakaalus (vastuargumendid kerges ülekaalus); kui ta esines eeskõnelduna, domineerisid vastuargumendid; kui ta aga iseseisva subjektina arvamust avaldas, olid valdavaks pooltargumendid.

Joonis 4.26: tavakodanike meelsus

Joonis 4.27: tavakodanike meelsus II

4.3 Debatis osalejate argumentatsioon

4.3.1 Esitatud väited

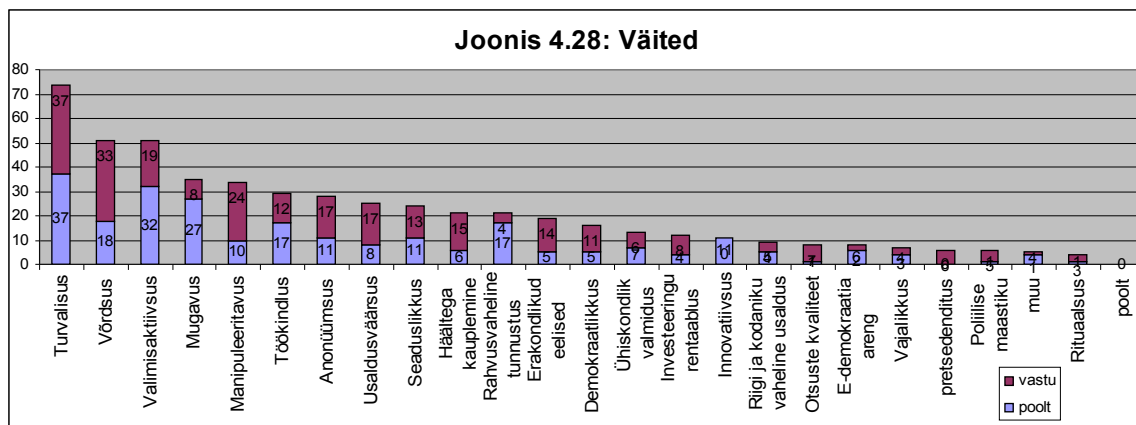
Üldarvestuses kõneldi enim turvalisusest (74 argumenti), võrdsusest (51 argumenti) ning valimisaktiivsusest (46 argumenti). Arvestatavat tähelepanu pälvisid ka näiteks e-valimise protseduuri mugavus, e-valijate manipuleeritavus, süsteemi töökindlus ning e-valijate anonüümsuse küsimus. (vt Joonis 4.28)

E-valimiste pooldajad põhjendasid oma meelsust enim väidetega, et e-valimised on turvalised (37 korda), e-valimised tõstavad valimisaktiivsust (32 korda) ning e-valimised on mugavad (27 korda). (vt Joonis 4.28)

Samas apelleerisid enim turvalisusele ka e-valimiste vastased. Väide, et e-valimised on ebaturvalised esines samuti 37 korda. Teisteks populaarsemateks väideteks olid, et e-

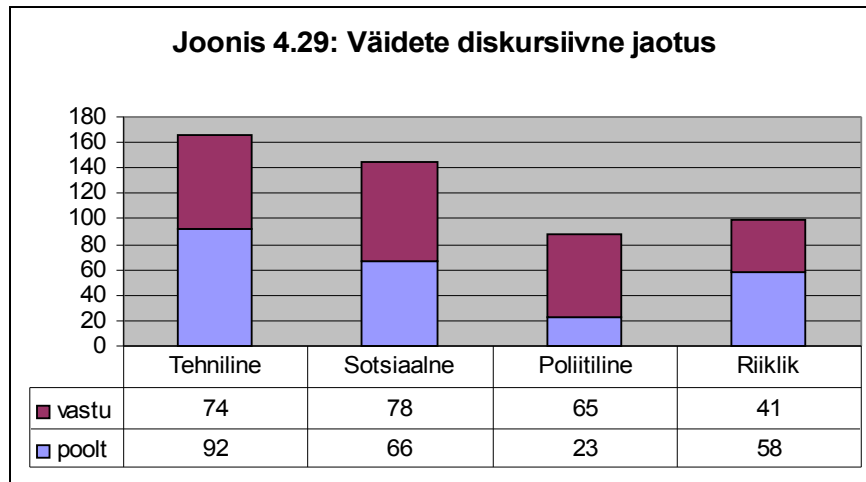
valimised süvendavad ebavõrdsust ühiskonnas (33 korda) ning ka see, et e-valija on kaaslaste poolt mõjutatavam kui jaoskonnas hääletaja (24 korda).

Samuti eristusid teatud teemad, mida tõstsid esile e-valimisi pooldavad kõneisikud, ning teised, millele rõhustid e-skeptikud. Näiteks võib ühe olulisema e-valimisi pooldava väitena välja tuua juba mainitud e-valimiste mugavuse (27 poolt- ja 8 vastuargumenti), selle, et e-valimised toovad Eestile positiivset rahvusvahelist tähelepanu (17 poolt- ja 4 vastuargumenti), et e-valimised on innovatiivsed (11 poolt- ja ei ühtki vastuargumenti).

E-valimiste vastaste argumentide seas võib olulisemateks aga nimetada näiteks juba mainitud e-valija manipuleeritavust (24 vastu- ja 10 pooltargumenti), seda, et e-valimised annavad teatud erakondadele eelised (14 vastu- ja 5 pooltargumenti), et e-valimised ei ole usaldusväärsed (17 vastu- ja 8 pooltargumenti).

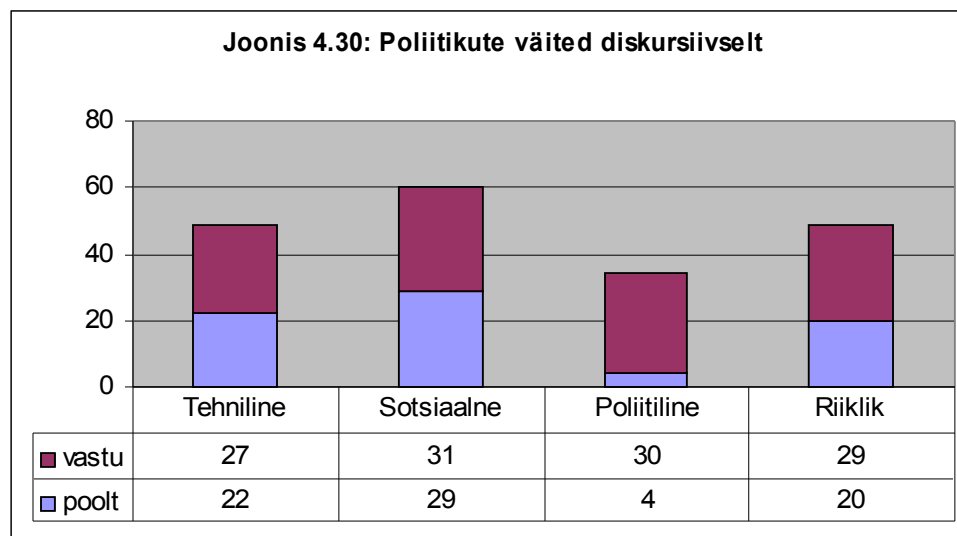
Konkreetsed väited grupeerides selgub, et domineerivad tehnilise ja sotsiaalse aspektiga seonduvad väited – esimesi on kokku 166 ning teisi 144. (vt Joonis 4.29) 99 väidet esitati seoses riikliku süsteemiga ning 88 poliitilise maastikuga. Seejuures kippusid e-valimiste pooldajad esitama enam argumente just e-valimiste tehnilise aspekti kohta, kuigi see teema oli populaarne ka e-skeptikute seas. Kõige populaarsem oli e-valimiste vastaste seas sotsiaalne temaatika, millega seondus kõige enam vastuväiteid. Samas esitati suhtelises plaanis hoopis poliitilise aspekti kohta kõige enam vastuväiteid – e-valimiste vastased väited ületasid pooldavaid ligi kolmekordselt. E-valimiste pooldajate seas oli suhteliselt kõige populaarsem teema valdkond süsteemiga seonduv.

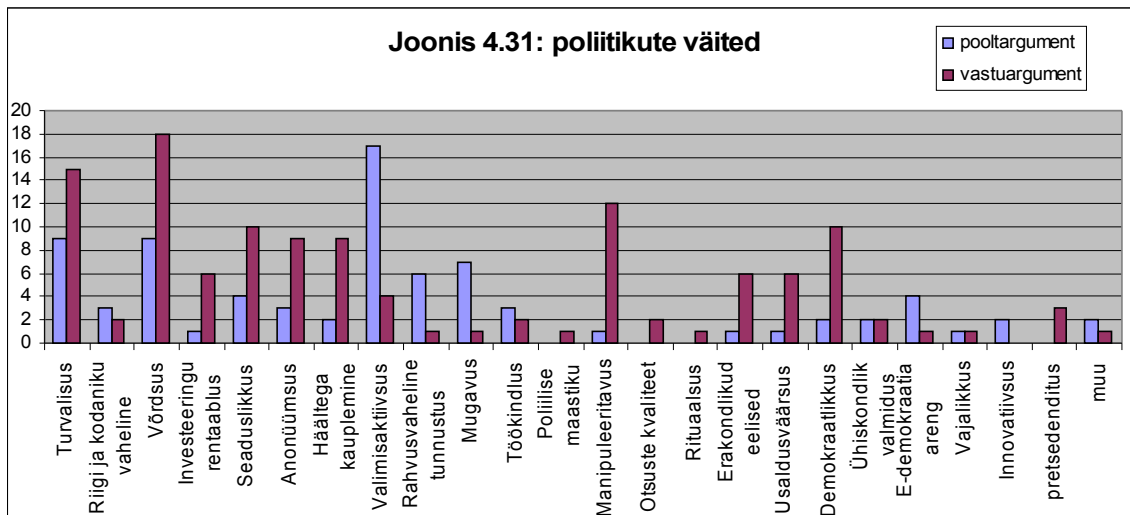
Järgnevalt aga debatis osalenud gruppide argumentatsioonist üksikasjalikumalt.

4.3.2 Poliitikute väited

Erinevalt väidete üldisest jaotusest ei prevaleerinud poliitikute diskursuses mitte tehniline diskursus, vaid hoopis sotsiaalne, millele järgnesid võrdse osakaaluga riiklik ning tehniline. (vt Jooniseid 4.30 ja 4.29) Argumentatsiooni diskursiivse jaotuse erinevust üleüldisest mudelist võib põhjendada eeskätt nende keskmisest suurema e-valimiste vastasusega. Nimelt on nende argumentatsioonis kõikide teemade puhul ülekaalus negatiivsed argumendid – kaasa arvatud tehnoloogilise aspekti puhul, mis muidu pigem e-optimistide diskursuses prevaleerib. E-valimiste vastaste diskursuseks on aga poliitiline, kus vastuargumendid moodustasid üle 88% kõigist argumentidest.

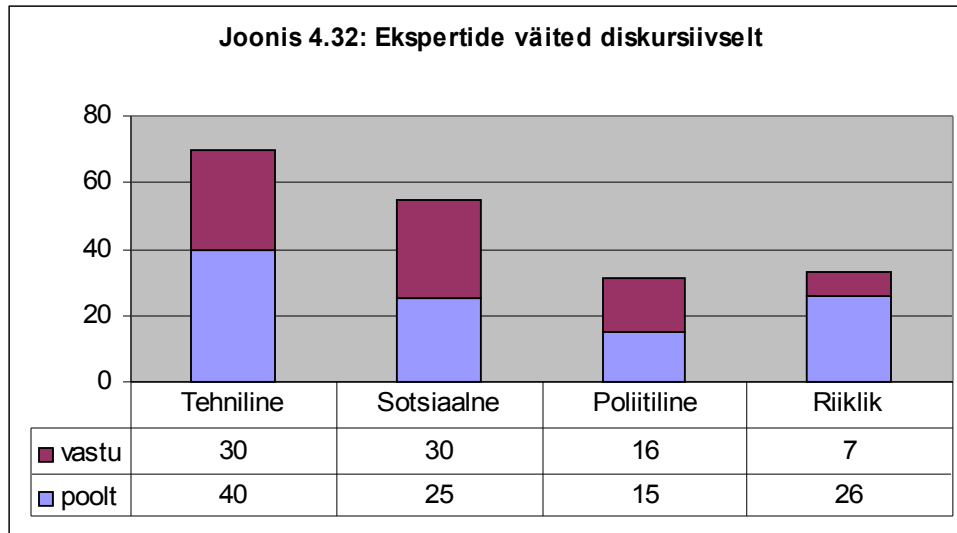
Mis puutub aga konkreetsetesse väidetes, siis kui jätta kõrvale mõningad mõlema osapoole poolt aktiivselt kasutatavad argumendid, näiteks e-valimiste turvalisuse ja võrdsusega seonduvad, eristuvad ka üksikargumentide puhul kindlad e-valimiste pooldajate ning vastaste favoriidid. (vt Joonis 4.31) E-entusiastid rääkisid märgatavalt rohkem sellest, kuidas e-valimised tõstavad valimisaktiivsust, on mugavad, toovad rahvusvahelist tunnustust, edendavad e-demokraatiat jne. Samas lähtus e-valimistesse skeptiliselt suhtuvate poliitikute retoorika pigem sellest, et e-hääletajad on manipuleeritavad ning hääled ostetavad, rakendus pole kooskõlas seadustega ning sellel jääb vajaka demokraatlikkusest. Samuti leiti, et e-valimiste süsteem ei taga anonüümsust, ning välja toodi ka seda, et uus tehnoloogia annab osale poliitikutest teiste ees konkurentsieelise.

4.3.3 Ekspertide argumentatsioon

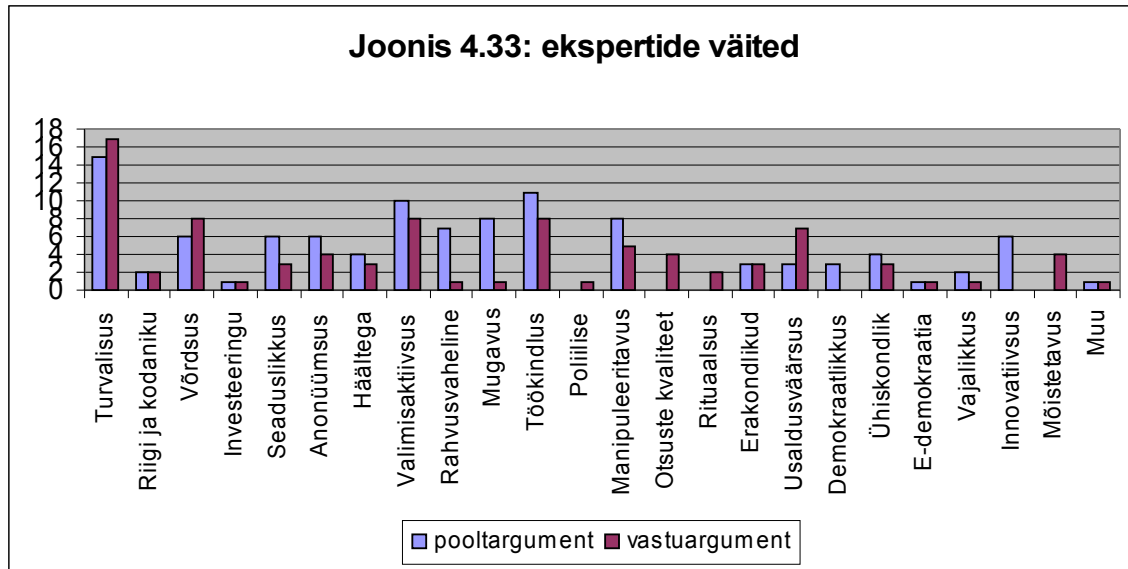
Ekspertidid erinesid poliitikutest eeskätt nii diskursiivselt rõhuasetuselt – enim väiteid seonduis tehnilise diskursusega, kui ka poolt- ja vastuargumentide jaotuselt.

Jooniselt 4.34 selgub, et ekspertide jaoks olid selgelt olulisemad diskursused tehniline ja sotsiaalne (samas kui poliitikute jaoks oli oluline eeskätt sotsiaalne ning seejärel võrdselt olulised riiklik ja sotsiaalne). Seejuures tuleb riiklik diskursus ekspertide hinnangul esile kui suhteliselt kõige küpsem kategooria.

Seejuures ei eristunud aga ekspertide argumentatsioonis sedavõrd selgelt pooldajate ning vastaste väiteid. Pigem oli debatt tasakaalustatum. Populaarseimad teemad olid ekspertidel ja poliitikutel siiski sarnased. Ekspertidel olid nendeks turvalisus (22 argumenti), töökindlus (19 argumenti), valimisaktiivsus (18 argumenti) ning võrdsus (14 argumenti). Kõik need – kui töökindlus kui tehnoloogia-valdkonda jääv teema välja arvata – esinesid ka poliitikute seas populaarseimate argumentide esirinnas. Samas tuleb aga tunnistada teatavat vastandlikkust erinevate poolt- ja vastuargumenteerijate teemade vahel. Kui poliitikute puhul oli üheks e-valimiste vastaste populaarseimaks väiteks e-valimiste manipuleeritavus, siis ekspertide argumentatsioonis on see teema pälvinud rohkem kasutamist hoopis positiivse väitena. Sama võib täheldada ka näiteks anonüümsuse, demokraatlikkuse, häältega kauplemise ning seaduslikkuse puhul.

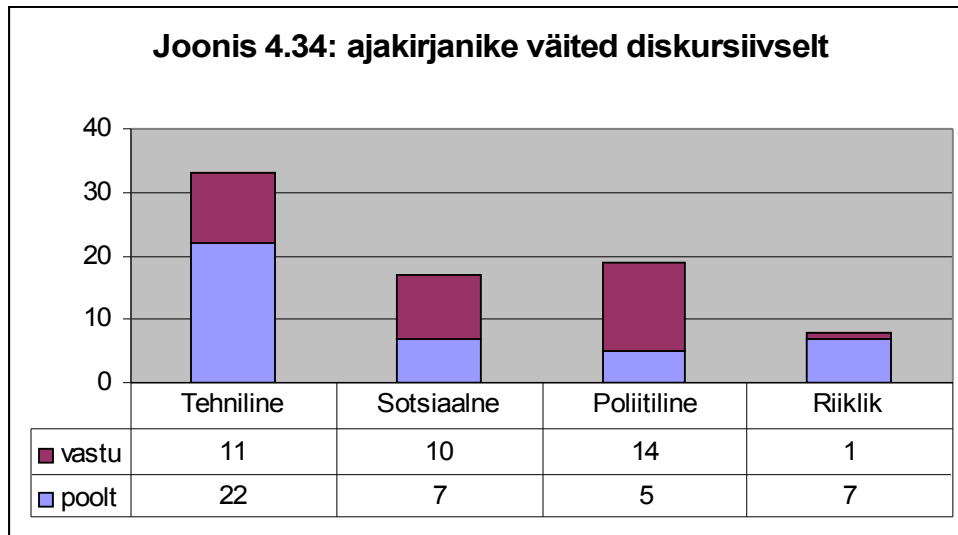
Samas on paar teemat nagu e-valimiste usaldusväärsus ning otsuste kvaliteet need, millesse suhtuvad skeptiliselt nii poliitikud kui eksperdid. Samas tunnustavad aga mõlemad grupid e-valimiste innovatiivsust.

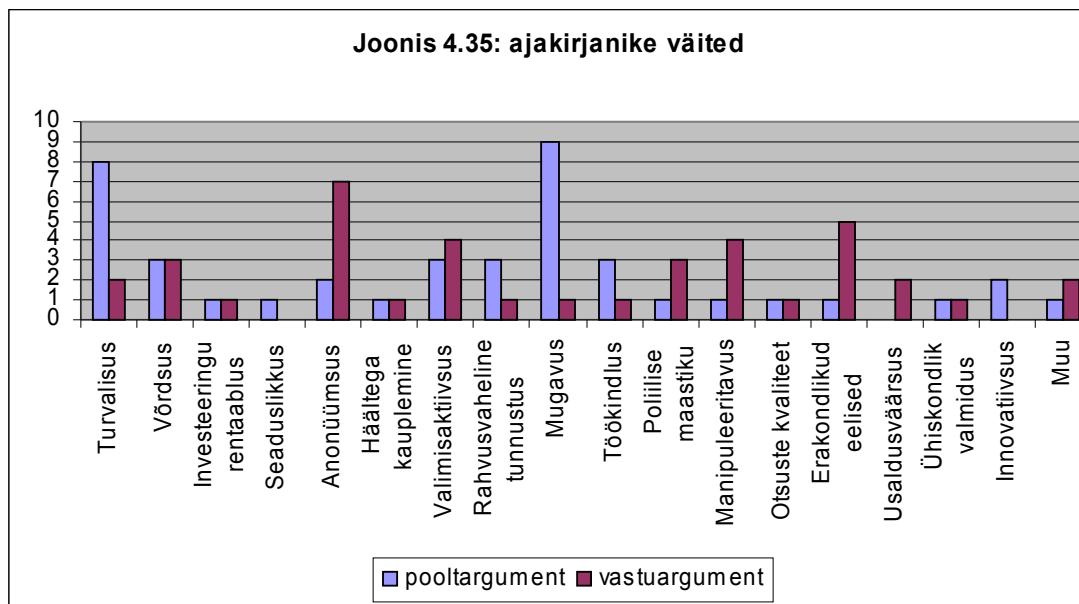
4.3.4 Ajakirjanike väited

Ajakirjanike väidete diskursiivne jaotus sarnanes kogu debati diskursiivse jaotusega tehnilise diskursuse populaarsuse poolest. (vt Joonised 4.34 ja 4.29) Samas järgnes sellele sotsiaalse asemel hoopis poliitiline, ning ka tehnilise aspekti kohta käivaid väiteid oli protsentuaalselt rohkem kui kogu diskursuses. Ajakirjanduse teemakäsitlust iseloomustas suuresti ka diskursuste jagunemine e-valimiste pooldajate ning vastaste omadeks: nimelt moodustasid e-valimise pooldajate väited tehnilisest diskursusest 2/3 ning riiklikust

tervelt 6/7. Samas olid sotsiaalse ning poliitilise aspekti puhul ülekaalus vastuväited.

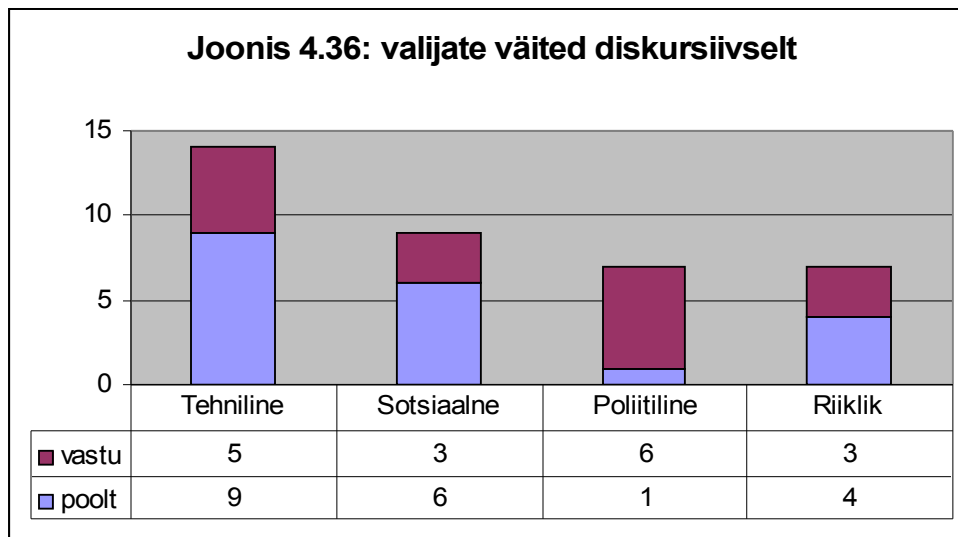

Teemade jagunemine pooldajate ja vastaste omadeks iseloomustas ka konkreetseid väiteid. (vt Joonis 4.35). Selle poolest sarnanesid ajakirjanikud poliitikutega (vt Joonis 4.31)

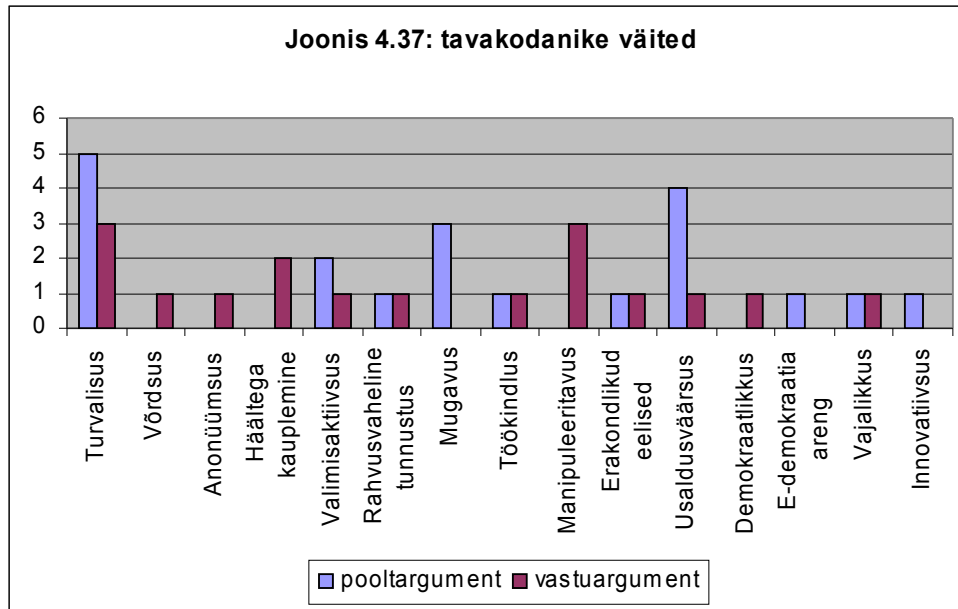

4.3.5 Valijate väited

Tavakodanike väited jagunesid diskursiivses plaanis enam-vähem proportsionaalselt üldise temaatilise rõhuasetusega (vt joonis 4.36 ja 4.29) Nii tehnilise, sotsiaalse kui riikliku aspekti puhul olid ülekaalus e-valimiste pooldajate argumendid. Samas moodustasid valdava enamuse poliitilise aspekti puhul.

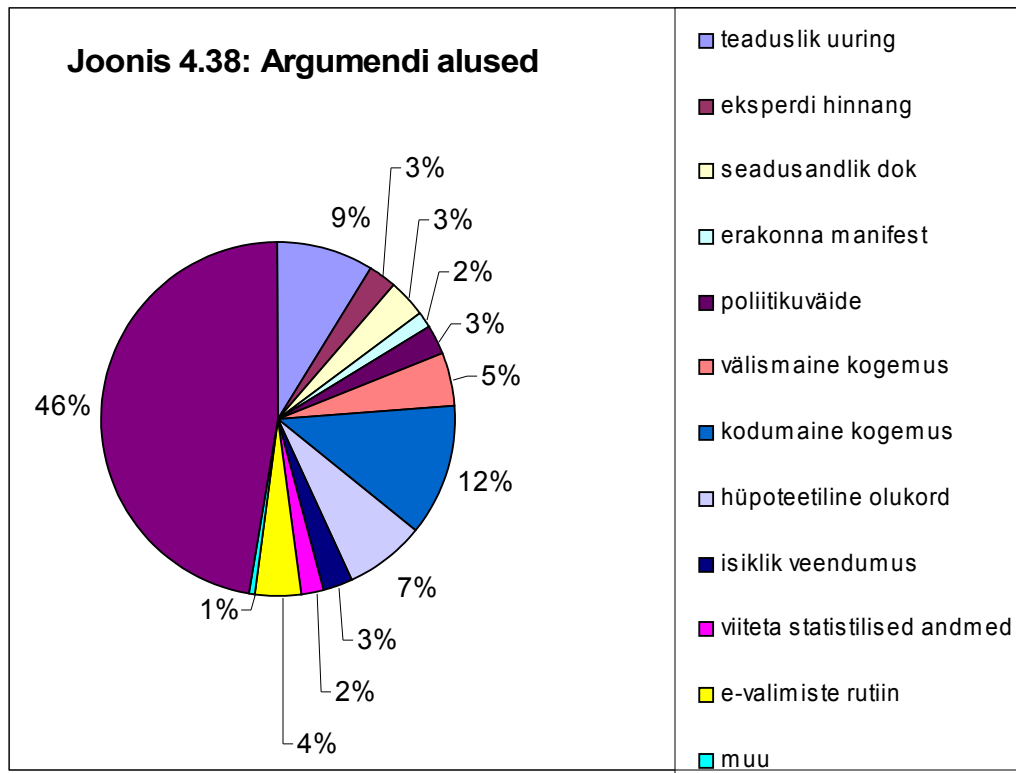
Mis puutub aga konkreetsetesse väidetes, siis oli siingi näha tunnuste jagunemist pooldajate ning vastaste omadeks. (vt Joonis 4.37) Ning nagu ka teiste puhul, ei pidanud see paika kõige populaarsema tunnuse, turvalisuse puhul (5 poolt- ja 3 vastuargumenti). Populaarsemateks pooldajate väideteks olid veel, et e-valimised on usaldusväärsed ja mugavad. Vastuargumendina toodi välja, et e-valijaid on tavavalijatest märksa lihtsam mõjutada, ning e-valimised võivad soodustada häältega kauplemist.

4.4 Argumentatsiooni autoriteetsus

4.4.1 Argumentatsiooni alused

Mis puutub väidete alustesse, siis praktiliselt pooltel, 43% juhtudest neile ei viidatud. Kõige sagedamini viidati varasemale kodumaisele kogemusele (12%), kuid üsnagi arvukad olid ka viited teaduslikele uuringutele (9%), rahvusvahelisele kogemusele (7%) ning e-valimiste rutiinile (6%). Armastatud oli ka võte, mille puhul viidati hüpoteetilistele olukordadele (6%). (vt Joonis 4.38)

Kui lähtuda Kalmuse (2003) argumentide jaotusest, siis võiks need vastavalt põhjenduse jõulisusele jagada järgmiselt: induktiivseid argumente oli 31%, deduktiivseid 17% ning emotsioonidele apelleeris 8% argumentidest. Tõsi, kui viimasesse gruppi koondada ka kõik allikaviiteta argumentid kui tõsikindla aluseta väited, siis suureneb see grupp drastiliselt 51 protsendini väidetest.

Kui seejuures võrrelda e-valimisi pooldavaid ning vastustavaid argumente, selgub, et emotsioonidele apelleerivad oma argumentatsioonis eeskätt e-valimistesse negatiivselt suhtuvad subjektid. (vt tabel 4.3) Eeskätt on selle tendentsi taga poliitikud, sest teiste puhul on emotsionaalsed poolt- ja vastuargumendid enam-vähem võrdsed.

Võrreldes seminaritöös kajastatud perioodiga, esines valimistejärgsel perioodil märgatavalt vähem ilma aluseta argumente (vaid 18% võrreldes varasema 46%ga). Ilmselt on rohkem aga välismaisele kogemusele tuginevad väited (23% võrreldes varasema 5%ga), samas kui pildilt on täielikult kadunud hüpoteetilisele olukorrale tuginevad väited (enne valimisi moodustasid need 7% kõigist). Kolmandaks oluliseks argumendi aluseks oli e-valimiste rutiin. (17%) Kui lähtuda ka seminaritöös kasutatud Veronika Kalmuse (2003) argumentatsiooni aluste klassifikatsioonist, siis võib

autoriteetsete, deduktiivsete aluste hulka lugeda 23% argumentide alustest, empiirikaga seotud induktiivse aluse tiitlile pretendeerib 49% argumentidest (ning arvestades reaalse kogemuse kaalukust, on see täiesti põhjendatud ning mõistetav). Emotsioonidele apelleerivate väidete kategooriasse jäävad allikaviiteta väited ning viiteta statistilised andmed, aga ka kõneisiku isiklik veendumus, mis moodustavad kokku 28% väidetest.

Kui võrrelda seda varasema argumentatsiooniga, siis on märgata tähelepanuväärset kasvu induktiivsete väidete kategoorias. Nimelt moodustasid induktiivsed väited toona kõigist 24%, deduktiivsed 17% ning emotsionaalsete hulka kuulus tervelt 59% kõigist väidetest.

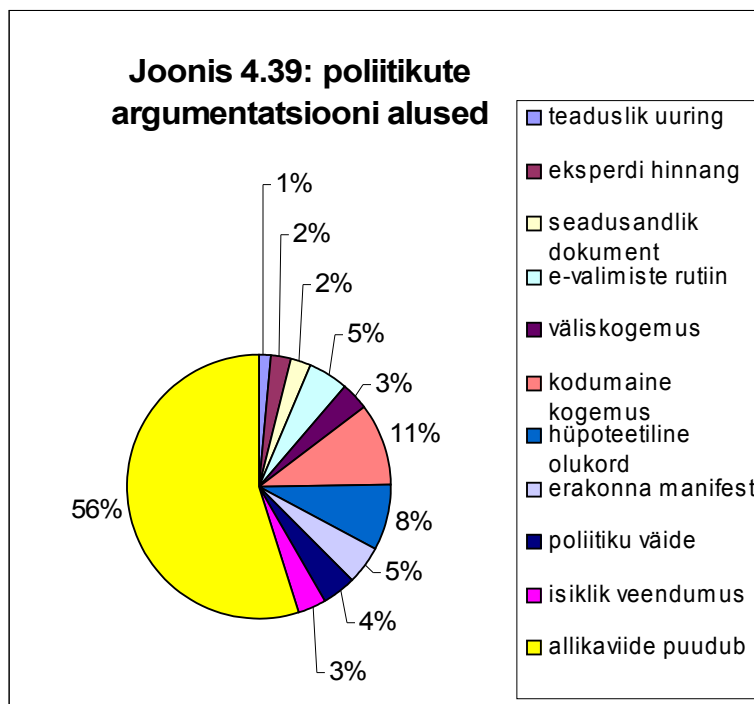
	aluseta		emotsionaalsed	
	JAH	EI	JAH	EI
poliitikud	15	37	21	49
eksperdid	18	18	21	25
ajakirjanikud	8	5	11	10
tavakodanikud	6	7	8	9
KOKKU	47	67	67	93

Tabel 4.3: Aluseta jm emotsionaalse argumentatsiooni esinemine e-valimiste pooldajate ja vastaste seas.

4.4.2 Poliitikute argumentatsiooni alused

Mis puudutab poliitikute argumentatsiooni aluseid, siis tugines vaid 44% poliitikute argumentidest mingile identifitseeritud allikale. (vt Joonis 4.33) Sealjuures olid populaarsemad tõestused pigem induktiivsed (kokku 22%), lähtudes varasemast kodumaisest kogemusest (11%) või hüpoteetilisest tulevikusituatsioonist (8%); samasse gruppi kuulunud välismaine kogemus leidis kasutust vaid 3% ulatuses, mis on iseenesest ka mõistetav – tulenevalt e-valimiste praktikate uudsusest. Deduktiivsed argumendialused olid aga märksa vähempopulaarsed – teaduslikule uuringule tugines vaid 1%, eksperdi hinnangule 3%, seadusandlikele dokumentidele 3% ning e-valimiste korrale 4% argumentidest. Erakonna manifest oli argumendi põhjenduseks 5% kordadest. Kokku oli seega deduktiivselt konstrueeritud argumente poliitikute retoorikas 16%

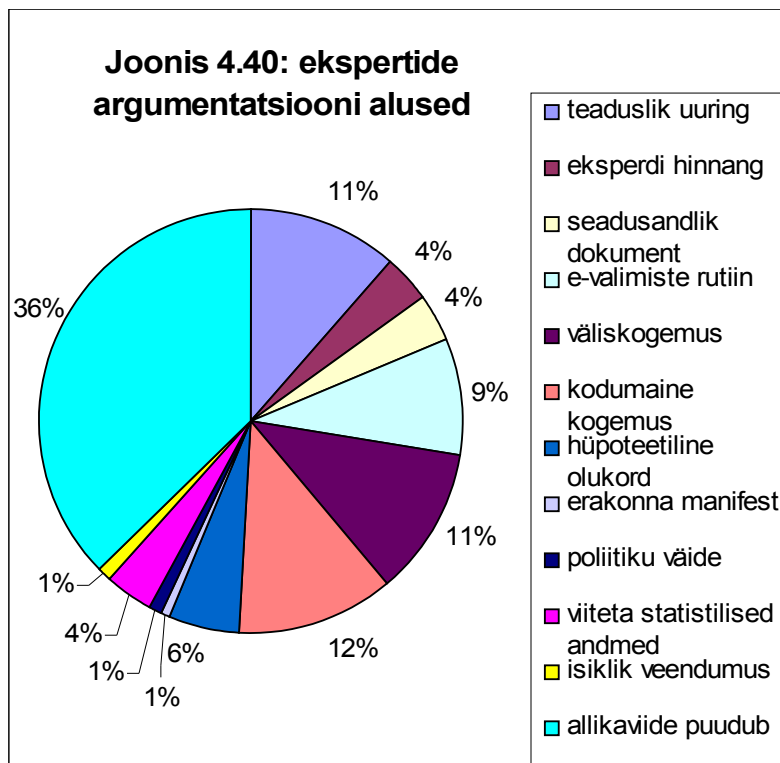
Neist populaarsemad olid nn emotsioonidele apelleerivad väited: poliitiku väitest lähtuti 4% kordadest ning isiklikust veendumusest 3 protsendil juhtudest. Aluseta argumentidega koos moodustavad need 63% kõigist argumentidest.

4.4.3 Ekspertide argumentatsiooni alused

Kui võrrelda allikaid, millel ekspertide ning poliitikute argumendid baseeruvad, siis hakkab eeskätt silma allikata argumentide suhteline vähemus ekspertide argumentatsioonis (vaid 36% nt poliitikute 56% vastu). (vt Joonised 4.38 ja 4.40) Märksa populaarsem on selle grupi puhul viitamine teaduslikele uuringutele – poliitikute 1%le vastatakse 12%ga. Koos ekspertide hinnangute 4%, seadusandlike dokumentide 4% ning e-valimiste rutiini 9% ja erakonna manifesti kui allika 1 protsendiga moodustavad deduktiivsed argumendid koguhulgast suisa 30%. Poliitikute puhul oli selleks näitajaks 16%.

Sarnaselt poliitikutega on küllalt populaarne induktiivne argumentatsioon – kodumaist kogemust tuuakse esile 12%, välismaist 11% ning hüpoteetilisi pilte tulevikust maalitakse 6% kordadest. Kokku seega 39% kõigist argumendi alustest (poliitikute 22% vastu).

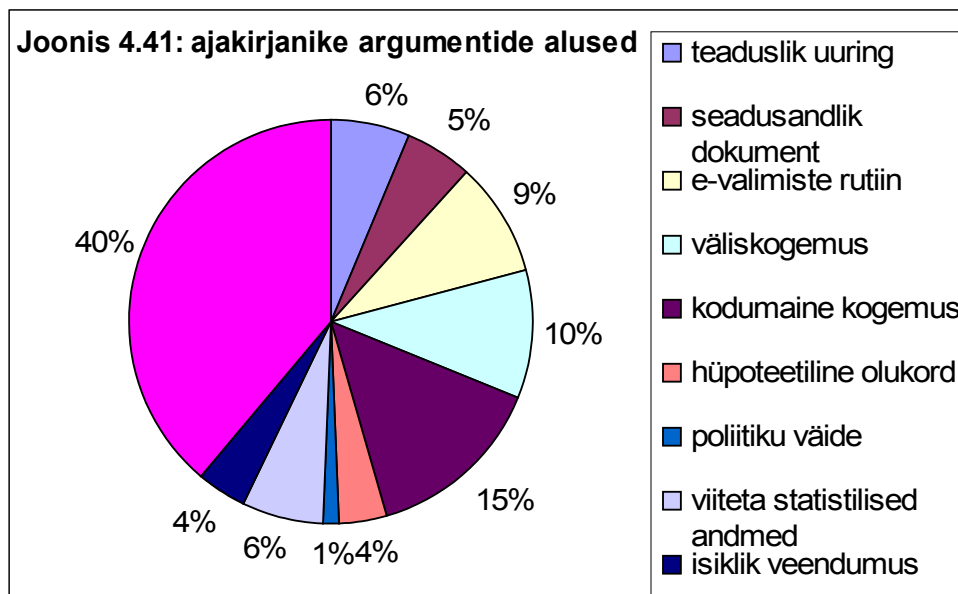

Kõvasti jäädakse poliitikutele alla emotsioonidele apelleerivate argumentide puhul – viiteta statistilised andmed, poliitiku sõnavõtt ning isiklikule arvamusele apelleerimine moodustavad kogumahuks vaid 6%, koos allikata argumentidega moodustavad need 42% kõigist. (Poliitikutel oli vastav protsent 63.)

4.4.4 Ajakirjanike argumentatsiooni alused

Ka ajakirjanike puhul, kelle kutse juures on allikate valik määrava tähtsusega, oli ilma igasuguse alusmaterjalita väiteid arvukalt – neid oli koguhulgast 40%, mis teiste

gruppidega võrreldes väga suur siiski ei ole. (vt Joonis 4.41) Ülejäänud 60% argumentide puhul olid populaarseimaks tõestuseks kodumaise kogemusega seonduv (15%), välismaise kogemusega seonduv (10%) ning e-valimiste rutiinile toetumine (9%). Lisaks viimasele on deduktiivsetest argumentidest esindatud veel teaduslikele uuringutele baseeruvad argumendid, mida on 5%, ning 6% seadusandlikule dokumendile tuginevaid argumente. Seega moodustavad deduktiivsed argumendid viiendiku kõigist. Tulevikku vaadatakse hüpoteetilise olukorra abil 4% argumentide puhul. Koos kodu- ja välismaisele kogemusele viitavatega moodustavad need induktiivsete argumentide grupi, mis moodustab üldkogumist 29%. Esindatud on needki argumendid, mida seostatakse demagoogia ning emotsioonidele apelleerivate argumentidega: 6% argumentidest toetub viiteta statistilistele andmetele ning 4% kordadest toetub autor pelgalt isiklikule arvamusele. Ühel korral (1%) on aluseks võetud ka poliitiku argument. Seega moodustavad emotsioonidele apelleerivad argumendid (allikaviiteta argumendid sh) 51% ajakirjanike argumentatsioonist.

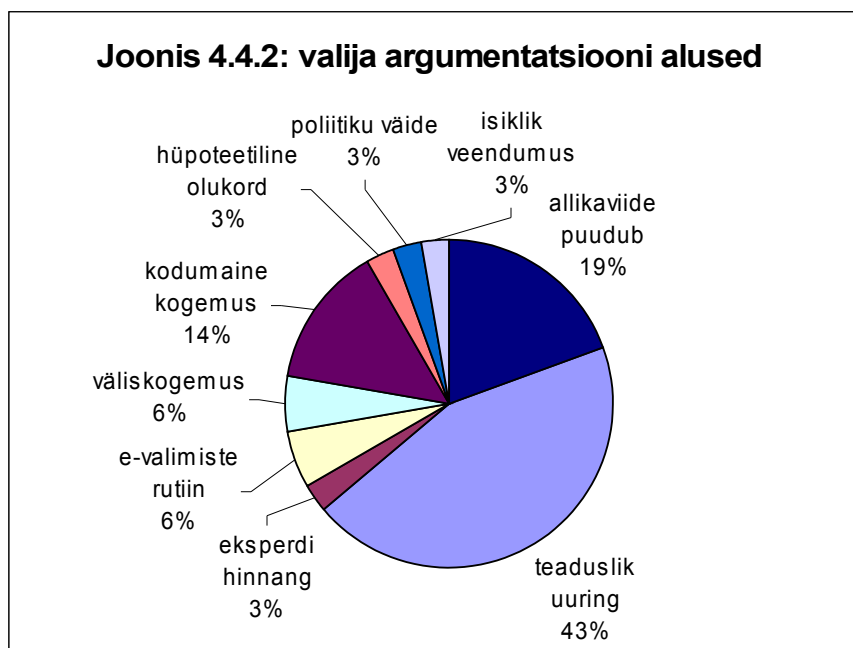

4.4.5 Valija argumentatsiooni alused

Drastiliselt erines ülejäänud gruppide argumentide alustest tavakodanike kasutatavate allikate protsentuaalne jaotus. (vt Joonis 4.4.2) Kui teiste gruppide puhul toetuti teadustöödele umbes kümnendikul kordadest, siis lugejate argumentatsioonis moodustas see tervelt 43%. Seega moodustasid ka deduktiivsed argumendid enamuse (52%).

Sedavõrd drastilist erinevust ei saa siiski panna otseselt tavakodanike markantse erinevuse arvele, vaid tuleb arvesse võtta ka seda, et tavakodanikud said äärmiselt harva sõna, kui üldse. Lisaks võib leida ka teatava seaduspära teadustööde suure osakaalu ning uudislugudes mainitud tavakodanike umbisikulise vahel. On võimalik, et kodanikud said sõna pelgalt statistiliste uuringute vahendusel. Seda tõendab ka määratlemata sooga isikute hulk kodeerimistabelis.

Sarnaselt teiste gruppidega oli küllaltki populaarne viitamine varasemale kodumaisele kogemusele (14%), niisiis on induktiivsed argumendid populaarsuselt järgmised (23%).

4.5 Domineerivad diskursused

4.5.1 Poliitikud

Poliitikute arvamusartiklid lähtusid e-valimiste konstrueerimisel eelkõige demokraatia ja poliitika diskursustest, aga rakendati ka innovatsiooni- ja edudiskursust, tehnodiskursust, ajaloo, e-demokraatia ja sotsioloogilist diskursust, barbaarsuse diskursust ja ka tõuaretusdiskursust (*sic!*). Näiteks võrreldi e-valimisi kehtestavat Eestit ebademokraatlike arenguriikidega nagu Tadžikistan või Kasahstan, vihjati e-valimistele kui valimisvõitluse objektile; kõne all olid e-valimised kui üks ühiskonda sügavalt mõjutanud innovatsioon kloonimise, tuumapommi ja Heideggeri filosoofia kõrval (vastandades seda samal ajal

Mahtra sõja aegsele kirjaoskamatusesele); e-valimiste teemat käsitlevaid poliitikuid kujutati kui sõdivaid klanne; e-valimisi vaadeldi kui järjekordset võimalust internetiseerunud ja muust ilmast võõrandunud inimesele, e-valimisi kui digitaalsel lõhel põhinevat ebavõrdsuse tekitajat ning e-valimisi võrreldi ka kahe peaga vasikaga.

Seejuures esinesid e-valimiste argikäsitlest kaugemad diskursused nagu tõuaretuse ja barbaarsuse diskursus just e-valimiste vastastes artiklites, samal ajal kui e-valimist pooldav artikkel oli üles ehitatud innovatsiooni- ja ajaloodiskursusele. Kõigis kolmes vaadeldavas artiklis esines aga demokraatiadiskursus ja poliitika diskursus.

4.5.2 Ekspertid

Ekspertide puhul oli diskursuste diferentseeritus aga märksa väiksem. Samuti oli see pigem sotsiaalteaduste keskne. Kahes analüüsitud artiklis esines juriidiline, tehnoloogiline, sotsioloogiline. Vaatluse all oli e-valimiste kooskõla seadustega, e-hääletussüsteemi töökindlus ning selle sotsialiseeritavus erinevate sotsiaalsete gruppide hulgas ning selle mõju valimisaktiivsusele. Seejuures seondusid tehnoloogiline ja juriidiline eeskätt e-valimisi pooldava positsiooniga (ning pärinesid nad ametnikult); sotsioloogilise diskursuse puhul on aga konkreetset meelestatuse tendentsi välja tuua raske.

4.5.3 Ajakirjanikud

Ajakirjanike arvamused esines sotsioloogiline, juriidiline, tehnoloogiline, poliitiline, kirjanduslik ja geograafiline diskursus ning demokraatia- ja ka innovatsioonidiskursus. Esimese puhul oli juttu eeskätt kodanike osalusest valimistel ning sellest, kuidas e-valimised seda muuta võiks. Teisel juhul e-valimiste väidetavast põhiseaduse vastasusest; kolmandal... . Poliitilises diskursuses oli teemaks jällegi võimuvõitlus parteide vahel. Kirjanduslik diskursus ilmnes poliitik Jaak Alliku e-valimiste vastase võitluse võrdlemisel Miguel de Cervantese romaani „Don Quijote” nimega. E-valimisi võrreldi seejuures tuuleveskitega. Geograafiline diskursus ilmnes, kui ajakirjanik rääkis valija ja valimispunkti vahel kaduvast distantist e-valimiste korral. Demokraatiadiskursus on käesoleval juhul eeskätt ohtude konstrueerimise vahend, viitamaks e-valimiste tulemustele, ning (sotsiaalsega segunenud) innovatsioonidiskursus,

millest lähtuvalt võrreldi e-valimisi geenivaramuprojekti kui ühiskonnas debatti tekitanud fenomeniga.

4.5.4 Juhtkirjad

Juhtkirjades võis eristada sotsioloogilist, tehnoloogilist ning poliitilist diskursust. Esimest eeskätt, rääkides valimisaktiivsusest ning sotsiaalsest valmisolekust e-valimisteks; teist viidates e-valimistele kui „ülepolitiseeritud küsimusele”, millele seisavad vastu vasakpoolsed poliitikud (...*Rüütli*d, *Reiljanid* ja *Treialid*...) ning mis võib põhjustada presidendi ja Riigikogu vahel võimuvõitlust („*poliitilist pingpongi*”)

4.5.5 Valijad

Lugejakirjades esines kriminalistikadiskursus, demokraatiadiskursus, innovatsioonidiskursus ning poliitika diskursus.

Kriminalistikadiskursus esineb kirja autori toodud näites, mis pärineb kohtupraktikatest, ning mida e-valimistega kõrvutades leiab autor sarnaseid ohtusid. Poliitilise diskursuse puhul on juttu valimisvõitlusest ning demokraatiadiskursuse puhul e-häälte ostmisega kaasnevast demokraatiadefitsiidist, mida autor „napsukraatiaks” nimetab. Optimistlikumad diskursused on aga näiteks innovatsioonidiskursusest, mis viitab juba kirja kirjutamise ajal eksisteerinud asjaajamist lihtsustavatest internetilahendustest, ning e-valimiste võimalustest. Samuti võrreldakse e-valimisi pangaautomaatidega kui juba sotsialiseeritud innovatsiooniga.

4.6 „Meie-nemad” diskursus

4.6.1 Poliitikud

Poliitikute puhul oli meie-nemad vastandamine kõikides analüüsitud artiklites nähtaval. Seejuures võis märgata nii vastandumist teiste poliitikute, aga ka laiemalt, enese omast erineva ideoloogiaga. Ennast esitleti üldiselt pigem kui neutraalset vaatlejat.

Jaak Allik viitab arvamuses enesele mitte kui parteipoliitikule – toona oli ta ka Riigikogu Rahvaliidu fraktsiooni aseesimees – vaid kui valimisvaatlejale. (*Olles Euroopa*

Julgeoleku ja Koostöö Organisatsiooni (OSCE) Parlamentaarse Assamblee Eesti delegatsiooni juhiks...) Küll aga kirjeldab ta kujukalt oma oponente, kelleks on e-valimiste pooldajad (keda ta muuhulgas nimetab ka „e-valimiste propagandistideks”) ning poliitikud või parteid, kes e-valimistega kaasnevat nõrgemat kontrollitavust valijatega manipuleerimiseks ära hakkavad kasutama (*Panus on ülisuur ja selle võitmiseks ollakse parteikontorites kindlasti valmis kõigeks, mida tehniline progress pakub.*) Muuhulgas nimetab ta neid e-valijate „lahketeks «abistajateks»” ning „laptopptidega parteipoisteks”.

Jaak Allik ei viita oma artiklis konkreetsele sihtgrupile, kellele tema suunatud on. Ilmselt oleks selleks rahvas, kes peab samadest väärtustest – st jagab tehnofobset ideoloogiat. Võimalik ka, et selleks on vanem, internetikaugem põlvkond. Selle tõenäosusele viitab näiteks e-valimiste mõiste lahtiseletamine tekstis (*„Elektroonilisi valimisi ehk e-valimisi...”*); samuti viitab sellele näiteks nn küberseksi mõiste lihtsustatud lahtiseletamine (*„Teatavasti harrastab maailmas üha rohkem inimesi ka seksi interneti teel.”*) Samuti ei ole artikli sihtgrupp ilmselt (elektoraalpoliitilises plaanis) kõige haritum kontingent: nimelt on ta artiklis pikalt ning põhjalikult lahti seletanud, mida kujutab endast vaatlemine ning mida vaadeldakse.

Igor Gräzin oma artiklis konkreetset „meie” gruppi ei konstrueeri. Küll aga vastandab ta enesele mitmeid teisi gruppe. Sarnaselt teistega on temagi vastaseks poliitikud – täpsemalt rahvaliidlane Janno Reiljan. (*„Ja kas me tõesti peame uskuma, et neid mõjutaks poliitilisele aktiivsusele küsimus sellest, kas Toompeale saab mõni Janno või Igor...”*) Samas viitab Reiljanile kui „poliitikule ja teadlasele” ning „haritlasele ja professorile”. Seejuures käsitleb ta teadlase ideaaltüüpi kui ratsionaalset ning uuendusmeelset – millele Janno Reiljan ei vasta –, poliitikut aga kui isikut, kelle ametinimetuse taga võivad peituda varjatud ambitsioonid. Seejuures tuleb ka täheldada, et Reiljani teadlase-tiitel omandab antud kontekstis pigem negatiivse värvingu. Lisaks poliitikutele vastandab Gräzin end aga ka valijate, eeskätt passiivsete valijatega (vt eelmine näitelause) Üldisemalt portreerib Gräzin aga oma vastastena kõiki tagurlikke otsustajaid, kellele ta muuhulgas omistab soovi astuda „kolm sammu tagasi *Mahtra sõja aegadesse*”.

Seega võiks tema artikli sihtgruppi portreterida kui poliitiliselt aktiivset (valimaskäivat) ning innovatsioonidesse optimistlikult suhtuvat gruppi, kes Rahvaliitu ei toeta.

Evelyn Sepa artiklis „Emotsioonideta E-st” konkreetset meie-diskursust ei esine, küll aga viitab autor juba artiklis oma positsioonile kui neutraalsele kõrvaltvaatajale, kes on üksnes „terve mõistuse hääle” (van Dijk 2005) ning kogu ühiskonna esindaja. Tema samastumisele lugejaga pigem kui poliitikuga viitab ka „meie” vormi kasutamine näidete juures. (*...kujutlegem vaid avalikus internetipunktis üles seatud valimisstaapi või sülearvutiga mööda kortermaju kondavaid poliitikuid, kelle näpunäidete kohaselt on võimalik kiiresti sooritada «õige valik».) Seega seab ta end ühele, vaatleja pulgale tavakodanikega, vastandudes valijatega manipuleerida üritavate poliitikutega.*

Samas – tuleb tähelepanu juhtida sellele, et artikli ilmumise ajal oli Sepp Riigikogu liige, ning seega otseselt e-valimiste üle otsustamise protsessi juures. Eeskätt vastandab ta enesele teisi parlamendipoliitikuid, kes tema hinnangul tegelevad Riigikogus barbaarsustega (nii võiks nimetada tegevust, mida Sepp neile omistab) ning vaidlevad ebaolulise üle. (*Vaidlused riigikogus võtavad sageli klannide vahelise sõja jooned, kus oluline mattub väheolulise alla*.) Samuti portreterib ta neid moraaltute parteiaktivistidena, kes „sülearvutiga mööda kortermaju kondavad”. Lisaks iseloomustab ta e-valimisi pooldavaid poliitikuid kui Eesti arengut kahjustavaid tegureid (*Nende probleemide teadlik eiramine taandubki lühiajalise omakasu tagaajamiseks, mitte aga Eesti asja ajamiseks avalikes huvides*.) Samas ei identifitseeri ta ühtki parteid, seega võib selles kahtlustada kõiki; ning Evelyn Seppa oma parteist distantseerumisel, kuivõrd esineb ta pigem ühiskonna terve mõistuse esindajana.

Sepa artikli puhul on konkreetset sihtrühma keeruline konstrueerida. – ühtegi vihjet konkreetsema publiku kohta ei tule, kuigi Sepp viitab oma lugejatele. Seega võiks tema sihtrühmana ehk konstrueeridagi ajalehe publikut, kes koosneb SL Õhtulehe puhul

4.6.2 Ekspertid

Kui võrrelda poliitikutega, siis olid eksperdid märksa loiumad „meie-nemad” vastandusi genereerima. Kui, siis esitletakse end kui teadlasi-uurijaid, st ameti järgi, aga ka tavakodanikuna. Näiteks samastab sotsioloog Juhan Kivirähk end uuringukeskusega

Faktum, mille läbiviidud uuringut ta kirjutises sisuliselt refereerib. (Seega tuleb nentida, et Kivirähu artikkel ei vasta klassikalise arvamuse artikli nõuetele, kuivõrd ta ei esita seal otseselt isiklikku arvamust. Ent samas on see tema esindatava grupi – sotsioloogide hinnang e-valimistele – nii nagu poliitiku hinnang võib olla tema partei hinnang.)

Teisal kasutab ta aga „meie” vormi kaudu tavakodaniku ja valijaga. (*Kui meie raha liigub virtuaalses ruumis turvaliselt, miks peaks siis meie hääl seal ohustatud olema?*)

Konkreetsed gruppidevahelisi vastandusi analüüsitud ekspertide artiklite puhul ei esinenud. Küll aga esines toonase justiitsministri nõuniku Ülle Madise arvamuse loos viide presidendi nõuniku Jüri Kaljuvee väljaütlemisele, mille kummutamisega artikkel sisuliselt tegeleb. Seega toimus vastandumine hoopis grupisisiselt kahe ametniku vahel.

4.6.3 Ajakirjanikud

Sarnaselt ekspertidega, ei kipu ajakirjanikud end kellegagi seostama ning seega kindlat „meie”-diskursust looma. Pigem viidataksegi Teisele, kellega oma tekstis vastandutakse. Analüüsitud artiklites olid ajakirjanike vastasteks eeskätt e-valimiste vastased poliitikud; ühel juhtudest oli terve artikkel ehitatud üles Jaak Alliku arvamuse artiklile. (*„Omamata mingit sümpaatiat Rahvaliidu poliitilise platvormi vastu ja alahindamata ka Rahvaliidu hirmu, et e-valimistest võidavad kõige rohkem parlamendikohti need erakonnad, mille valija, erinevalt nende omast, ei viitsi pühapäeval tühipalja hääletamise pärast välja minna, on mul ometi Jaak Allikust kahju.”*) Kui, siis võib mõlema repliigi autorit nimetada „tehnikainimeseks” – nagu nad ise oma „vastase vastast” nimetavad. „Tehnikainimeste” hulka liigituvad nii e-valimisi propageerivad infotehnoloogid, muuhulgas ka E-riigi Akadeemia direktor Ivar Tallo, aga ka tavaline e-valija, kelle hulka teksti autor end ka ise paigutab.

4.6.4 Juhtkirjad

Ajalehed lähtuvad oma juhtkirjades eeskätt poliitilisest diskursusest ning kaks kolmest analüüsitud juhtkirjast tuginesid mõne poliitiku väljaütlemisele, konkreetsemalt tema parafraseerimisele või ka tsitaadile. Näiteks manifesteerib Äripäev oma nõusolekut justiitsminister Märt Raskiga (*„Pole vahet, kuidas valida, välja tuleb selgitada valija tahe,” ütleb minister ja Äripäev on temaga päri*), SL Õhtuleht kiidab president Arnold

Rüütli (*SL Õhtuleht tervitab presidendi poliitiliselt tundlikku otsust.*) e-valimiste seaduse väljakuulutamata jätmise eest. Postimees küll viitas poliitilistele protsessidele – e-valimiste seaduse eelnõu arutelule Riigikogus, kuid ei nimetanud ühtki poliitikut (ega ka muud isikut või isikute gruppi) oma idee kandjana. Seega võib öelda, et mingil määral konstrueeris Postimees oma seisukohta kui „terve mõistuse” häält.

Otsesest enese vastaste väljatoomisest hoidusid kõik väljaanded. Samas esines teiste subjektide – ka oma nn „meie”-grupi kaaslaste ning omakorda tema grupi kaaslaste vastandamist. Näiteks tõi SL Õhtuleht välja vastanduse president Rüütli ning Riigikogu, aga ka presidendi ning parempoolset maailmavaadet kandvate parteide vahel. Paremerakondadele (*„...kes näevad e-valimistes innovatsiooni ja edumeelsust. Nende sõnade taha pugedes mõtlevad nad tegelikult aga lisahäältele.”*; ja kes on *„imagoloogilises kriisis”*) vastandas ta omakorda Rahvaliitu ja Keskerakonda, mainides seejuures, et Rüütel on *„rahvaliitlaste häältega valitud president”* Vastandusi taandades nähtub, et SL Õhtulehega sarnaste gruppi kuuluvad e-valimiste vastane president Rüütel, Rahvaliit ning Keskerakond; neile vastanduvad aga e-valimisi pooldavad parempoolsed erakonnad, ning potentsiaalselt ka Riigikogu.

Äripäev toob samal ajal enese vastandina välja laiemat gruppi, *„internetiuskmatud”*.

Ent esineb ka vastandamist, millesse vastandaja ise ei kuulu: näiteks seab Postimees opositsiooni Reformierakonna ja Rahvaliidu (*pole tulisemat pooldajat kui Reformierakond ja vihasemat vastast kui Rahvaliit.*)

Seega võivad erakonnad end paiguti suhtumises e-valimistesse mõne poliitilise jõuga samastada, kuid igal juhul nähakse antud küsimuse puhul polariseeritust kahe parteiliini vahel.

4.6.4 Valija

Sõna võtnud reakodanikud otseselt ühessegi suuremasse käesolevas töös käsitletavasse gruppi ei paigutanud. Kui, siis jagati pigem oma isiklikke kogemusi. Nii kirjeldas 70-aastane Ago Adermann ennast kui aktiivset interneti ja ID-kaardi teenuste kasutajat ning teine autor, Mart Arold kogetud situatsiooni, kus vallavaesed oma identiteedi maatehingute tegemiseks maha müüsid, öeldes, et sarnased pettused eelhääletamisel „on

üldteada”. Seega võib öelda, et ühe kirjutaja meie-grupp on konstrueeritud sotsiaalsetest karakteristikutest – vanusest ning interneti kasutusaktiivsusest – lähtuvalt ning teine esitab end pigem „terve mõistuse” häälena.

Seejuures vastandavad mõlemad enesele poliitikuid: Adermann e-valimiste vastaseid poliitikuid „*professor*” Janno Reiljani, Jaak Allikut ning „*Keskerakonna juhte*”, kes tema sõnul e-valimistele „*vastu töötavad*”, ning Arold asotsiaalide hääli ostvaid poliitikuid.

5. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

5.1 Debati intensiivsus ja dünaamika

E-valimiste debatis ilmus 6 aasta ja 2 kuu jooksul kokku 311 e-valimiste teemaga seonduvat artiklit, neist 153 osutusid ka analüüsitavateks. See teeb keskmiselt 2 sisulist artiklit kuu jooksul. Kui arvestada uudiskajastuse küllalt suurt osakaalu – ligi pool kõigist argumentidest pärines sealt – siis võib öelda, et vähemalt meedia kui debati suunaja pidas e-valimisi relevantseks teemaks.

Tegemist oli avaliku aruteluga, mis järgis üldisi avaliku debati reegleid – kaasas erinevaid huvigruppe ühiskonnas, kulges „lainetena”, vajudes aeg-ajalt letargiasse ning aktiviseerudes taas. Reeglina juhtus see konkreetsemate empiiriliste sündmuste tulemusena. Iseäranis intensiivseks muutus debatt 2005. aasta keskpaiku –siis, kui toimus poliitiline otsustamine e-valimiste toimumise kohta sama aasta oktoobris. Avaliku debati ning poliitilise debati sünkroonne hoogustumine tõendab ühelt poolt, et tegu oli poliitilise kommunikatsiooni seisukohalt olulise teemaga – ükskõik, millised olid siis kellegi konkreetsed eesmärgid (täpsemate eesmärkide juurde tullakse edaspidi) – teisalt aga kinnitab ka Habermasi jt teooriaid avaliku ning poliitilise sfääri difudeerumisest.

Pärast 2005. aasta e-valimisi muutus debatt taas väheintensiivsemaks, kuid ei kadunud. Nagu uurimistulemustest lähtub, muutus siis hoopis teadlaste ning ekspertide keskseks, aga ka oma argumentatsioonilt tasakaalustatumaks. Seega võib öelda, et pärast 2005. aasta valimisi sai e-valimistest poliitilise kommunikatsiooni objekti ning oma poliitiliste sõnumite edastamise vahendi asemel hoopis teadusliku analüüsi ning rahvusvahelise tähelepanu objekt.

5.2 Gruppide aktiivsus

Kõige aktiivsemad debatis kaasa rääkijad olid poliitikud. Seejuures muutusid debatis aktiivseteks osalejateks kolm parteid – Reformierakond, Rahvaliit ja Keskerakond. Võimalus vaadelda e-valimiste teemalist debatti läbi kuue aasta on kinnitanud, et need parteid on olnud e-valimiste teemalises debatis kõige aktiivsemad läbi selle kestuse, sõltumata sealjuures sellest, milline partei parasjagu võimul on. Niisiis võib järeldada, et

need kolm parteid kujundasid e-valimiste osas välja oma erakondliku ideoloogilise seisukoha.

Seda tõendavad ka erinevate poliitiliste institutsioonide osalustendentsid debatis. Nagu järeldus, olid oluliseks partei seisukohtade mediatiseerijaks nn partei funktsionäär – poliitik, kes ei kuulunud ühessegi teise poliitilisse institutsiooni, ent kellel oli siiski sõnaõigust.

Debati parteilisele iseloomule viitas ka valitsuse aktiivsuse dünaamika. Nimelt muutus valitsuse e-debatis osalemise aktiivsus sõltuvalt sellest, mitu aktivistparteid parasjagu valitsuses olid. Samuti sõltus valitsuskabineti erakondlikust koosseisust meelestatus e-valimiste suhtes.

Poliitikutega pea sama aktiivsed olid eksperdid – kusjuures nende aktiivsust kasvatas eeskätt vahetult esimeste e-valimiste järgne, nn teadusliku analüüsi periood. Nende aktiivsus tulenes eeskätt arvamuskirjutamisest – võrreldes poliitikutega pälvisid nad märksa vähem meediakajastust. Tõsi küll - meedia hakkas ekspertide arvamuse vastu huvi tundma pärast valimisi. Ja pigem reaalteadlaste vastu, kes said vahemikus 2005. aasta oktoobrist 2007. aasta märtsini neli korda rohkem sõna kui sotsiaalteadlased. Loomulikult on nende kasutamine peale e-valimiste reaalselt rakendamist mõistetav – saavad nad anda hinnangu süsteemile, mis juba avalikkuses toimima on hakanud.

Reaalteadlaste suur osakaal on ilmselt ka üheks põhjenduseks suurele hulgale tehnoloogiaga seotud argumentidele; teisalt võib seda aga seostada ka just tehnika poole pealt teostatud uuringutega, milles oli vaatluse all e-valimiste süsteemi töökindlus (mis ilmnes juba teooriaosas, varasemaid Eesti e-valimiste teemalisi uuringuid kirjeldades).

Sotsiaalse aspektiga seotud argumentide vähesust võib aga siduda tendentsiga, mille toob välja ka Habermas (2001), ning mille kohaselt paljud sotsiaalteadusliku taustaga eksperdid organiseeruvad poliitiliselt, ning ei ole seetõttu enam sõltumatud.

Kõige enam said aga ekspertide grupist sõna ametnikud. Seejuures on alus ametnike kui erinevate poliitiliste institutsioonidega seotud isikuid kahtlustada erapoolikuses. Nagu nendib Jürgen Habermas: „Poliitilises avalikkuses tegutsevad organisatsioonid, mis on

kas parteide vahendusel või otseselt seotud avaliku haldusega.” (Habermas 2001: 294) Tema hinnangul on see märk „taasfeodaliseerumisest”.

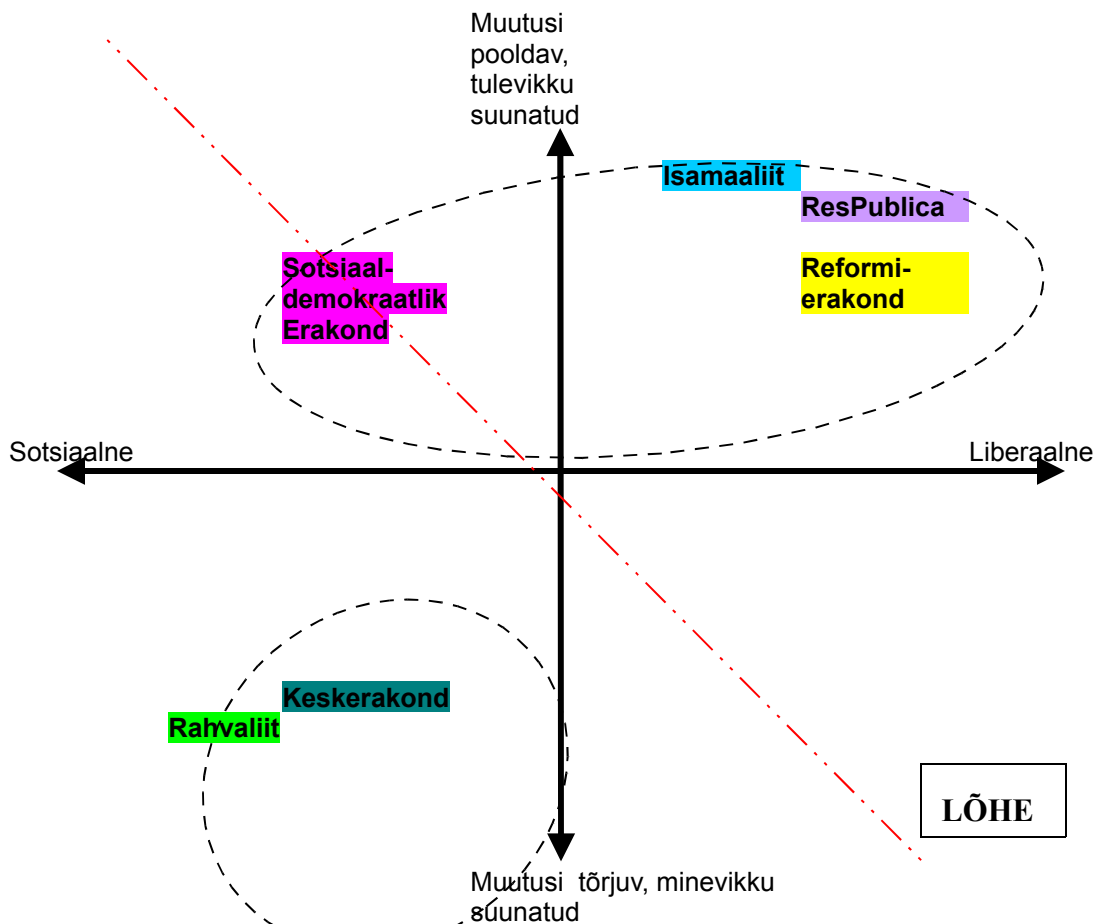
Ajakirjanikud – kuigi meedia ehk vahendaja esindajad – olid käesolevas debatis samuti suhteliselt aktiivsed. E-valimiste teema sai korduvalt kajastatud nii ajakirjanike arvamusalustades-repliikides, kui ka lehtede juhtkirjades. Viimased said seejuures küllaltki poliitilise värvingu. Diskursusanalüüsi käigus selgus, et väljaanded sõnastavad oma juhtkirjade seisukohti eeskätt poliitikute retoorikast lähtudes, ning analüüsitud SL Õhtulehe ja Äripäeva juhtkirja puhul isegi konkreetsetele poliitikutele viidates. Tulenevalt McNairi (1995) teooriast, et juhtkiri on väljaande katse konstrueerida oma lugejate ideoloogiat, peaks Äripäeva lugejatele sümpatiseerima eeskätt e-valimisi pooldav reformierakondlane Märt Rask ning SL Õhtulehe lugejatele Rahvaliidu taustaga president Arnold Rüütel.

Samas lugeja *elik* valija ise end konkreetsete poliitiliste vaadetega ei seosta – pigem lähtub ta enese grupikuuluvuse defineerimisel sotsiaaldemograafilistest karakteristikutest või muust argikogemusega seonduvast. Sellest võib järeldada, et ajal, mil meedia häälib poliitilisi üleskutseid, soovib tavakodanik jääda pigem neutraalseks ning on oma parteiliste eelistuste väljaütlemisel ettevaatlik.

Valija oli aga kogu arutelu ka kõige passiivsem kõneisik. Tema vähene sõnavõtt on ilmselt Eesti (kuid tegelikult ka laiemalt kogu) kaasaegse meedia häda (Habermas 2001). Nagu näha, ei esine lihtnimene praktiliselt kunagi uudislugudes konkreetse kõneisikuna, pigem ikka statistilise, abstraktse isikuna. Samas pole aga kuigi aktiivne ka lugeja kui subjekt. Tõenäoliselt armastab ta tänapäeval avaldada oma arvamusi internetikommentaariumides või blogikülgedel, mitte enam saata lugejakirju.

5.3 Vastandumine

Kõige efektsemalt tuli teema polariseeritus välja poliitikute seas. Lõhe erakondade vahel jooksis ühelt poolt mööda liberalismi-sotsialismi skaalat, teisalt aga vastavalt suhtumisele uuendustesse. (vt joonis 5.1)

Joonis 5.1: Lõhe e-valimiste pooldajate ja vastaste vahel (Lauristin 2006; täiendatud)

Et lõhe nii kujukalt mööda ilmavaatelisi telgi jookseb, ajendab see ka e-valimiste küsimuse tagant ideologiseerimise algeid otsima.

2006. aasta Eesti inimarengu aruandes eristatakse parem- ja vasakparteisiid muuhulgas ka nende valijaskonna poolest. Nii iseloomustab Keskerakonda ja Rahvaliitu kui majanduse segamudelit toetavaid ning konservatiivseid parteisiid ka madalama haridustasemega ning enam füüsilist tööd tegeva valijaskond. Seejuures märgib aruanne: „On selgesti näha, et eeskätt töölised ja teenindajad ei oska või ei taha oma erakondlikke sümpaatiad määratleda, ehk teiste sõnadega, ei oma poliitiliste valikute tegemiseks piisavalt kas tahet, teadmisi või kogemusi.” (Lauristin 2006) Seega on nende erakondade potentsiaalse elektoraadi seas teistest rohkem volatiilseid valijaid. Seega võib üheks põhjenduseks poliitikute suuremale vastuargumentide hulgale tuua ka nende soovi võita sellega hääli

(süüdistades samal ajal vastanduvaid parteisid – nagu väidete diskursiivsest jaotusest selgus - enesele e-valimiste abil valijaskonnaga manipuleerimises ning oma esindatavale valijabaasile suurema esindatuse andmises – *sic!*).

Tendentsile, et e-valimiste küsimus on pigem erakonna kampaania-teema kui et institutsiooni seisukoht, viitab ka erinevate parteiliste poliitiliste institutsioonide meelsus, mis nende reaalsete seisukohtadega ei kattu. Nimelt, hoolimata sellest, et nii valitsuse kui Riigikogu liikmete sõnavõttudes prevaleerisid e-valimiste seadustamise hetkel e-valimiste vastane retoorika, otsustasid ometi mõlemad institutsioonid e-valimiste süsteemi sisseviimise kasuks.

Vastandumine erakondlikul tasandil – ning eeskätt vastandumine parem-vasak skaalal ilmnes ka diskursusanalüüsist – nimelt mainisid variatsioone vastandusest Reformierakonna ja Rahvaliidu ja/või Keskerakonna vahel nii poliitikud ise (nt Igor Gräzin *versus* Janno Reiljan), veelgi enam aga teiste gruppide – eeskätt ajakirjanike poolt konstrueeritud lugejaskond juhtkirjade läbi, aga ka ajakirjanikud kui arvamusiidrid repliikides.

Tõsi, poliitikute eneste tekstides toimus vastandamine pigem moraalsetel ning intellektuaalsetel kategooriatel põhinevalt: moraalne *versus* häälteostja poliitik; elitaarne, oma valimisedu peale mõtlev poliitik *versus* „vaeste ja nõrkade” esindaja, innovatiivne *versus* tagurlik poliitik jne. Sealjuures on märgatav nende kontseptide ideologiseerimine läbi tugevate sõnade, mida oma vastaste kohta kasutatakse. Näiliselt lükkavad poliitikud selle enese positsioneerimisega ümber - portreteerisid nad endid ise eeskätt sõltumatute vaatlejatena. Samas aga – nagu nendib van Dijk (2005) – võidakse sellist strateegiat kasutada oma ideoloogia legitiimsema esitamise nimel.

Küllalt selge meelestatuse erinevus tekkis ka erinevate meediakanalite vahel. Kui vaadelda sarnaselt parteidega lugejate sotsiaaldemograafilisi karakteristikuid, siis leiame, et ka siin esindavad e-valimiste vastased seisukohad väidetavalt just madalama haridustasemega isikuid: Äripäeva kui kõige e-optimistlikuma väljaande lugejaskonnast moodustavad kõrgharitud isikud 33%, Eesti Päevalehel ja Postimehel 19% ning SL Õhtulehel kui kõige e-skeptilisemal lehel üksnes 13% (Vihalemm & Luha 2004)

Kuigi ka ekspertide grupi hinnangud e-valimistele olid erinevad, ei saa selle grupi puhul suurt vastandamist välja tuua. Pigem jäid nad kirjeldajateks-analüüsijateks, mitte vastuvaidlejateks. Samuti iseloomustas eksperte pigem e-optimistlik hoiak, mitte teadlaslikult „skeptiline” positsioon (e-valimisi pooldavaid argumente oli 55%). Sellele võib tuua mitu põhjendust. Esiteks, teadlased hakkasid aktiivsemalt debatis kaasa lööma siis, kui e-valimised olid juba toimunud. Seega oli neil ka põhjust e-optimistlik olla. Teiseks, teadlaste argumentatsioonis moodustasid lõviosa eeskätt tehnoloogia-diskursusega seotud väited. Need olid aga terve debati puhul kõige e-optimistlikumad. Kolmandaks, ekspertide grupi üldist e-valimisi pooldavate väidete arvu kasvatas suuresti ametnike grupp. Samas, kui teised eksperdid (peale välisekspertide, kelle puhul pooltväited napilt vastuväidete hulka ületasid) olid e-valimiste süsteemi suhtes pigem kriitilised, esitasid ametnikud valdavalt e-valimisi pooldavaid argumente.

Ametnikud olid ka need, kelle puhul võis ainsana analüüsitud materjali puhul järeldada üht ekspertide grupi sisest vastandust. See toimus erinevate poliitiliste vaadetega (e-valimistele) poliitikute nõunike vahel. Seega – kuigi nende sõnavõtte ei iseloomustanud parteiline ideologiseeritus, esines seal ametiteadmistega kindlaksmääratud suhtumine.

Nagu nähtus diskursusanalüüsist, ei tuginenud valijate identiteet ühelegi teisele käesolevas töös välja toodud grupile. Lähtuvalt kaasaegse (politiseerunud) avalikkuse kontseptsioonist on see ka mõistetav – kui n-ö reakodanik identifitseeriks end mõne suurema grupiga, siis esindaks ta selle grupi huve, ning seega ei saaks teda enam osana passiivsest avalikkusest vaadelda.

Kuigi tavakodanik end otseselt ühegagi neist gruppidest ei sidunud, pidas ta ometi vajalikuks end vastandada mõnele neist – eeskätt poliitikutele. Seega veel üks kinnitus organiseerumata kodaniku apoliitilisusele.

5.4 Kõneaine

Populaarseimaks diskursuseks oli e-valimiste debatis tehniline. Osalt võib seda seostada ekspertide panusega, sest nagu järeldus teadlaste aktiivsuse analüüsist, said sõna eeskätt reaalteadlased. Samuti ilmus neilt e-valimiste debati ajal mitu rakenduslikku uurimust. See lükkab osaliselt ümber ka eespool kujunenud arusaama, et debatti dikteerisid üksnes

poliitikud. Tõsi küll, poliitikud olid e-valimiste agenda püstitajad, ning et ka uuringud olid riiklike asutuste poolt tellitud, võib nende taga näha poliitilist otsust. Samas panid reaalteadlaste esitatud (just positiivsed) argumendid aluse ühele kõige olulisemale diskursusele.

Loomulikult ei saa öelda, et ühiskonnas oleks tekkinud sügavam debatt e-hääletuse süsteemi funktsioneerimise üle – et tehnilise diskursuse raames esitati eeskätt e-valimisi pooldavaid väiteid, võib seda pidada ka valveargumentide allikaks. Seda näitab ka tehnilise diskursuse argumentide (kvalitatiivse uuringu käigus täheldatud) seotus innovatsioonidiskursuse ning seeläbi edudiskursusega.

Samas oli e-valimiste vastaste põhiliseks valveargumentatsiooni allikaks poliitiline diskursus. Laiemaid ühiskondlikke üldistusi tehes võiks sellest järeldada, et eestlased usaldavad enam tehnikat kui oma poliitikuid. Seda, et ka poliitikud ise ülakaalukalt just vastuväiteid poliitilises diskursuses esitasid, viitab muuhulgas nende vastastikkuse usalduse puudumisele (vähemalt avalikus sfääris) ning seega küllalt tugevale polariseerumisele parteilisel pinnal.

5.5 *Debati ratsionaalsus*

Debatti iseloomustas küllalt suur emotsionaalsete argumentide hulk, seda eeskätt poliitikute ning ajakirjanike grupis. Nagu nähtus eelnevatest peatükkidest, võib seda seostada nende politiseeritusega ning enesele võetud ülesandega olla ideoloogiate kommunikeerija. Sellest tulenevalt võib öelda, et debatt oli tõepoolest eeskätt emotsionaalne ning domineeris oma huvide propageerimine.

Samas võib see aga seotud olla ka küllalt vähesese autoriteetse materjaliga, millele e-valimiste puhul viidata. Arvestades, et Eesti oli esimene riik maailmas, mis üleriigilised e-valimised kasutusele võttis, oli keeruline leida varasemat kogemust, millega toimumahakkavat võrrelda. See võis omakorda olla ka hirmude allikaks, mis tõi kaasa e-valimiste vastaste argumentide suurema kumulatiivse hulga. Sõltumata sellest, et e-valimised siiski toimusid.

Debatt ratsionaliseerus mõnevõrra esimeste e-valimiste järgsel etapil, kuid seda võib seletada ka teadlaste aktiveerumisega debatis. Nende argumentatsiooni on aga läbi debati olnud pigem deduktiivsetele alustele rajatud.

6. KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö „E-valimised avaliku arutelu objektina” eesmärgiks oli kaardistada Eesti e-valimiste kogemusega seonduvat avalikku arutelu eeskätt sotsioloogilisest aspektist. Vaatluse all oli, kuidas konstrueerisid e-valimiste teemat erinevad ühiskonnagrupid, ning milline võis seejuures olla nende huvi.

Analüüsi tulemusena selgus, et debatt oli suhteliselt fragmentaarne, kus e-valimiste pooldajad esitasid pigem omi spetsiifilisi pooltargumente, ning e-valimiste vastased argumenteerisid vastu oma teemadel. See ei võimaldanud debatil ka ratsionaalseks minna, sest pigem domineeris omahuvide esindamine.

Kõige aktiivsemad debatis osalejad olid poliitikud, kes määrasid ära ka e-valimiste kui poliitilise kommunikatsiooni objekti staatuse. Kolme debatis aktiivsemalt osalenud partei – Reformierakonna, Rahvaliidu ning Keskerakonna puhul oli tuntav ka huvi kasutada debatti oma ideoloogia levitamiseks ning ka võimalike uute valijate saamiseks. Seejuures iseloomustab e-valimisi pooldanud poliitikuid orienteeritus uuendustele ning liberaalsele turumudelile, samas, kui e-valimiste vastased oma ideoloogiliselt sättumuselt pigem sotsiaalset turumudelit eelistavad ning konservatiivsemad on.

Tuntav politiseeritus iseloomustas ka juhtkiri-meediat, mille eesmärgiks oli sotsialiseerida poliitikaid (ka poliitilisi ideoloogiaid) oma lugejatele.

Samas jäi lugeja ise (valija, tavakodanik) oma väljaütlemistes pigem apoliitiliseks ning ka suhteliselt tagasihoidlikuks.

Politiseeritus iseloomustas e-valimiste debatti eeskätt perioodil enne esimesi e-valimisi – peale mida arutelu ratsionaliseerus, muutus teaduspõhisemaks, ning rohkem hakkasid sõna võtma teadlased jt eksperdid.

Teadlaste ning ametnike puhul oli lähenemine erinev – tasakaalustatum ning ratsionaalsem. Ametnike huvi oli eeskätt e-valimiste ideed ühiskonnas sotsialiseerida ning tagada sellele nii tehniline kui sotsiaalne funktsioneerimine.

Debatis olid suurima tähelepanu all e-valimiste süsteemi tehnilised karakteristikud. Seda eeskätt e-valimiste pooldajate hulgas. Märkimisväärset debatti selle teema ümber siiski ei tekkinud – pigem muutus see valveargumendiks.

E-valimistega seonduv poliitiline diskursus oli eeskätt e-valimiste vastaste kasutuses, seda ka poliitikute endi käes. Selle eesmärgiks oli poliitilise võistleja väärtuse alandamine, ning enese diferentseerimine.

Sotsiaalne diskursus oli oluline kõigil gruppidel ning ka sellega seonduvad argumendid olid tasakaalus; samas oli teaduslik debatt sel teemal nõrgalt esindatud. Pigem jäi tahaplaanile ka e-valimiste institutsionaliseerimise ning riigi senise toimimisega sidumise teema.

7. ENGLISH SUMMARY

The current Bachelor's thesis „E-elections as the Subject of Public Discourse” aimed to set the margins of the discussion taking place over the e-elections in Estonia. The thesis is grounded mainly in the sociological approach.

As the result of the analysis, it can be pointed, that the debate over the Estonian e-elections in the local media was rather fragmentated, and the protagonists of the innovation had their specific arguments, while the antagonists responded with theirs, on a completely different subject. This did not enable the debate grow into a rational discussion that would have resulted in consensual decision. Rather, the representation of narrow groups' interests dominated.

The most active participants in the discussion were the politicians; more generally, the parties. The three most active parties – The Reform Party (Reformierakond), The National Alliance (Rahvaliid) and The Center Party (Keskerakond) attempted to use the debate to vociferate their ideology, and to gain further electoral support. Thereat, the divide between the supportive parties and the opposing parties (in the matter of electronic elections) went through the crossover of the social – liberal and the conservative – innovative scales. And naturally – the politicians supporting the e-elections tend to be more innovative and liberal, and the ones opposing, more conservative and socialist.

A sense of politicisation characterised the editorial media, who tended to mediate the political standpoints of various politicians to their readers. That is irrespective of the claims that Estonian papers are non-partisan.

Meanwhile, the reader oneself remained rather modest and apolitical in ones vociferations.

The politicisation characterised the discourse until the first e-elections were successfully held in 2005. Afterwards, the leading role was transmitted to the experts and researchers. Due to that, the debate rationalized somewhat and became more research-based.

The approach of the independent researchers and the officials concerned with the development of the e-voting system was somewhat different. In the former case, the

approach was more objective and balanced. In the case of the latter, it was affected by their (professional) interest to socialize the idea of e-elections into the society, and to assure its technical and participatory functioning.

Concerning the subjects of the debate – the most attention was drawn to the technical characteristics of the e-voting system, especially among the e-elections supporters.. No significant debate over the matter evolved, though. As was the case with the political aspect – the most popular amongst the e-elections' opposers, especially the politicians.. The objective of the latter was to undermine their contestants, and to differentiate their own politics.

KASUTATUD KIRJANDUS

Ansolabehere, S. & C. Stewart (2005) Residual Votes Attributable to Technology. *The Journal of Politics*, 67, 2. Oxford University Press lk 365

Birch, S. & B. Watt (2004) Remote Electronic Voting: Free, Fair and Secret? *The Political Quarterly*, 75, 1 SAGE Publications

Birch, S. & B. Watt (2004) Remote Electronic Voting: Free, Fair and Secret? *The Political Quarterly*, 75, 1 SAGE Publications

Blumler, J. G. & M. Gurevitch (1995) *The crisis of public communication*. London; New York: Routledge

Breuer, F & A. Trechsel (2006). E-voting in the 2005 local elections in Estonia. Reoprt for the Council of Europe.

Buchstein, H. (2004) Online Democracy. Is it Viable? Is it Desirable? Internet Voting and Normative Democratic Theory. *Electronic Voting and Democracy. A Comparative Analysis*

Castells, M. & G. Cardoso (2006) *The network society: from knowledge to policy* Washington, DC : Center for Transatlantic Relations, Paul H. Nitze School of Advanced International Studies, Johns Hopkins University.

Curran, J. (2002) *Media and power*. London ; New York : Routledge

Dahl, R. (1989) *Democracy and its critics*. New Haven ; London : Yale University Press

Danziger, J. N. (1991) *Understanding the political world : an introduction to political science*. New York ; London : Longman

Dizard, W.P. (1982) *The Coming Information Age* New York ; London : Longman

Elektroonilise maksuameti kodulehekül. <http://www.emta.ee> (viimati vaadatud: mai, 2007)

Franklin, B. (2004) *Packaging politics : political communications in Britain's media democracy*. London: Arnold

- Froomkin, A. M. (2004) Technologies for Democracy. *Democracy Online: The prophets for political renewal through the Internet* Shane, P. M. (toim) New York: Routledge
- Habermas, J. (2001) *Avalikkuse struktuurimuutus*. Tallinn: Kunst
- Heywood, A. (1995) *Political ideologies : an introduction*. New York : St. Martin's Press
- Jakobson, M-L. (2005) E-valimised avaliku arutelu objektina: kvantitatiivne meediatekstide argumentatsioonianalüüs. Seminaritöö. Tartu Ülikool
- Karise, M. (2006) Ideoloogia on kõikjal. Intervjuu kriitilise diskursusanalüüsi rajaja Teun A. van Dijkiga. *Sirp* 46, 08.12.2006
- Kenski, K (2005) To I-Vote or Not to I-Vote?: Opinions about Internet Voting from Arizona Voters. *Social Science Computer Review*, 23, august. SAGE Publications. lk 293-303
- Kinder, T (2002) Vote early, vote often? Tele-democracy in European cities. *Public Administration*, 80, 3. Oxford University Press. lk 557
- Kersting, N. & H. Baldersheim (2004) Electronic Voting and Democratic Issues: An Introduction. *Electronic Voting and Democracy. A Comparative Analysis* Kersting, N. & H. Baldersheim (toim). Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan, lk 3-19
- Kuypers, J. A. (2002) *Press Bias and Politics. How the Media Frame Controversial Issues*. Westport, Connecticut, London: Praeger
- Lippmaa, H. & O. Mürk (2001) E-valimiste realiseerimisvõimaluste analüüs. <http://www.vvk.ee/elektr/docs/lippmaamyrk.pdf> Viimati vaadatud: mai 2007
- Madise, Ü., Vinkel, P. & Maaten, E. (2006) Interneti teel hääletamine 2005. aasta kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel. Raport. <http://www.vvk.ee/elektr/docs/raport06.pdf> Viimati vaadatud: mai 2007
- Mair, P. (1997) *Party System Change: Approaches and Interpretations*. Oxford: Clarendon Press
- Mancinioni, J. J. (1989) *Sociology*. New Jersey: Prentice Hall

- McLean, I. (toim) (1996) *The concise Oxford dictionary of politics* Oxford ; New York : Oxford University Press
- McNair, B. (1995) *An Introduction to Political Communication* London & New York: Routledge
- McQuail, D. (2003) *McQuaili massikommunikatsiooni teooria*. Tartu: TÜ Kirjastus
- Meadow, R. G. (1980) *Politics as Communication*. Norwood, New Jersey: Ablex
- Moynihan, P. (2004) Building Secure Elections: E-Voting, Security and Systems Theory. *Public Administration Review*, 64, 5. Oxford University Press. lk 515
- Mägi, T (2007) Practical Security Analysis of E-voting Systems. Masters thesis. Tallinna Tehnikaülikool. <http://triinu.net/e-voting> Viimati vaadatud: mai 2007
- Nichols, S. & G. Strizek (1995) Electronic Voting Machines and Ballot Roll-Off. *American Politics Quarterly*, 23, 3. SAGE Publications. lk 300-318
- Noelle-Neumann, E. (1995) Public Opinion and Rationality. *Public Opinion and the Communication of Consent*. Glasser, T. L. & C. T. Salmon (toim) Lodon: Guilford. lk 323-347
- Novek, T. (2002) Elektroonilised valimised. Bakalaureusetöö. http://www.vvk.ee/elektr/docs/E-valimised_Novek.rtf Viimati vaadatud: mai 2007
- Park, Robert E. (1975) The Crowd and the Public. *The Crowd and the Public and Other Essays* Heritage of Society
- Price, V. (1992) *Public Opinion*. Newbury Park, London & New Delhi: SAGE
- Samuel, S. (2004) Hacktivism and the Future Democracy. *Democracy Online: The prophets for political renewal through the Internet* Shane, P. M. (toim) New York: Routledge
- Schoen, H. & T. Faas (2005) When Methodology Interferes With Substance: The Difference of Attitudes Toward E-Campaigning and E-Voting in Online and Offline Surveys. *Social Science Computer Review*, 23, august. SAGE Publications. lk 326-333

- Tammet, T. & H. Krosing (2001) E-valimised Eesti Vabariigis: võimaluste analüüs. <http://www.vvk.ee/elektr/docs/evalimistanalyys24okt.rtf> Viimati vaadatud: mai 2007
- VVK (2007) Riigikogu valimine 2007. Vabariigi Valimiskomisjoni kodulehekül. <http://www.vvk.ee/r07/index.html> (viimati vaadatud mais 2007)
- van Dijk, T. A. (2005) *Ideoloogia: multidistsiplinaarne käsitus*. Tartu: TÜ Kirjastus
- Vassil, K. (2007) *E-valimistest osavõtmise tegurid ja kogemus: e-valijate võrdlev analüüs 2005. aasta kohalike valimiste ja 2007. aasta Riigikogu valimiste põhjal*.
- Vihalemm, P & L. Luha „Trükisõna ja lugejaskond” *Meediasüsteem ja meediakasutus Eestis 1964-2004* Vihalemm, P (toim) Tartu: TÜ kirjastus
- Ware, A. (1996) *Political Parties and Party Systems* New York: Oxford University Press
- Westlind, D. (1996) *The politics of popular identity : understanding recent populist*
- Wright, S. (2006). Electrifying Democracy: Ten years of policy and practice. *Parliamentary Affairs* 59, 2, 236-249.

LISA 1: Argumenditüpoloogia

	Tüüp	Pooltargument	Vastuargument
1	Turvalisus	E-valimised on turvalised	E-valimised on ebaturvalised
2	Riigi ja kodaniku vaheline usaldus	E-valimised kasvatavad riigi ja kodaniku vahelist usaldust	E-valimised kasvatavad riigi ja kodaniku vahelist umbusaldust
3	Võrdsus	E-valimised vähendavad ebavõrdsust ühiskonnagruppide vahel	E-valimised suurendavad ebavõrdsust ühiskonnagruppide vahel
4	Investeeringu rentaablus	E-valimised on pika perspektiiviga investeering	E-valimised on maksumaksja raha mõttetu raiskaja
5	Seaduslikkus	E-valimised on seadustega kooskõlas	E-valimised on vastuolus Eesti Vabariigi seadusandlusega
6	Anonüümsus	E-valimistel on anonüümsus täielikult garanteeritud	E-valimised ei taga valijale täielikku anonüümsust
7	Häältega kauplemine	E-valimistel häälte müümist ei toimu	E-valimised soodustavad häältega kauplemist
8	Valimisaktiivsus	E-valimised kasvatavad valimisaktiivsust	E-valimised ei kasvata valimisaktiivsust
9	Rahvusvaheline tunnustus	E-valimised toovad Eestile positiivset rahvusvahelist tähelepanu	E-valimised ei too Eestile positiivsed rahvusvahelist tähelepanu
10	Mugavus	E-valimised muudavad valimisprotsessi mugavamaks ning efektiivsemaks	E-valimised ei muuda valimisprotsessi mugavamaks ning efektiivsemaks
11	Töökindlus	E-valimiste süsteem on töökindel	E-valimiste süsteem pole piisavalt töökindel
12	Poliitilise maastiku olukord	E-valimised kasvatavad konsensust poliitilisel maastikul	E-valimised viivad poliitilisel maastikul ägeda vastasseisuni
13	Manipuleeritavus	E-valija otsus on kaitstud kaaslaste mõjutamise eest	E-valija on kaaslaste poolt kergemini mõjutatav kui jaoskonnas hääletaja
14	Otsuste kvaliteet	E-hääletamine tõstab läbimõeldud otsuste hulka	E-hääletamine toob kaasa rohkem läbimõttlemata otsuseid
15	Rituaalsus	E-valimised ei lõhu traditsioonilist valimisrituaali	E-valimised lõhuvad traditsioonilise valimisrituaali
16	Erakondlikud eelised	E-valimised ei anna teatud erakondadele eeliseid	E-valimised annavad teatud erakondadele eeliseid

17	Usaldusväarsus	E-valimised on usaldusväärsed	E-valimised ei ole usaldusväärsed
18	Demokraatlikkus	E-valimised on demokraatlikud	E-valimised ei ole demokraatlikud
19	Ühiskondlik valmidus	Ühiskond on e-valimisteks valmis	Ühiskond ei ole e-valimisteks valims
20	E-demokraatia areng	E-valimised edendavad demokraatiat	E-valimised ei edenda demokraatiat
21	Vajalikkus	E-valimised on vajalikud	E-valimisi pole vaja
22	Innovatiivsus	E-valimised on innovatiivsed	E-valimised ei ole innovatiivsed
23	Muu	Muu	Muu

LISA 2: Kodeerimisankeet

Argumendi number

A. ÜLDANDMED

A.1. Artikli number

A.2. Ilmumise kuupäev

A.3. Artikli pealkiri

A.4. Artikli autor

A.5. Väljaanne

1 Eesti Päevaleht

2 Postimees

3 SL Õhtuleht

4 Äripäev

A.6. Loo tüüp

1 uudislugu

2 arvamuslugu

3 repliik

4 juhtkiri

5 intervjuu

6 olemuslugu

7 lugejakiri

8 muu

B. ARGUMENDI ESITAJA

B.1. Esitaja

1 poliitik

1.1 Reformierakond

1.2 Rahvaliit

1.3 Keskerakond

1.4 Res Publica

1.5 Isamaaliit

1.6 Sotsiaaldemokraadid

1.7 Sotsiaalliberaalid

1.8 Riigikogus esindamata erakond

1.9 parteitu

1.10 muu

2 sõltumatu ekspert

2.1 teadlane

2.1.1 sotsiaalteadlane

2.1.2 reaalteadlane

2.1.3 muu

2.2 ametnik

2.3 välisekspert

3 ajakirjanik

3.1 ajakirjanik

- 3.2 toimetused
 - 4 tavakodanik, valija, lugeja
 - 5 muu
- B.2. Poliitiku roll/funktsioon
 - 1 Seadusandliku võimu esindaja
 - 2 Täitevvõimu esindaja
 - 3 Kohaliku omavalitsuse esindaja
 - 4 Partei funktsionär
 - 5 Välissaadik
 - 6 President
 - 7 Õiguskantsler
 - 8 muu
- B.3. Sugu
 - 1 mees
 - 2 naine
 - 3 määramatu
- C. ARGUMENTATSIOON
 - C.1. Väide
 - 1 Pooldav väide
 - 1.1 E-valimised on turvalised
 - 1.2 E-valimised kasvatavad riigi ja kodaniku vahelist usaldust
 - 1.3 E-valimised vähendavad ebavõrdsust ühiskonnagruppide vahel
 - 1.4 E-valimised on pika perspektiiviga investering
 - 1.5 E-valimised on seadustega kooskõlas
 - 1.6 E-valimistel on anonüümsus täielikult garanteeritud
 - 1.7 E-valimistel hääle müümist ei toimu
 - 1.8 E-valimised kasvatavad valimisaktiivsust
 - 1.9 E-valimised toovad Eestile positiivset rahvusvahelist tähelepanu
 - 1.10 E-valimised muudavad valimisprotsessi efektiivsemaks ning mugavamaks
 - 1.11 E-valimiste süsteem on töökindel
 - 1.12 E-valimised kasvatavad konsensust poliitilisel maastikul
 - 1.13 E-valija otsus on kaitstud kaaslaste mõjutamise eest
 - 1.14 E-hääletamine tõstab läbimõeldud otsuste hulka
 - 1.15 E-valimised ei lõhu traditsioonilist valimisrituaali
 - 1.16 E-valimised ei anna teatud erakondadele eeliseid
 - 1.17 E-valimised on usaldusväärsed
 - 1.18 E-valimised on demokraatlikud
 - 1.19 Ühiskond on e-valimisteks valmis
 - 1.20 E-valimised edendavad e-demokraatiat
 - 1.21 E-valimised on vajalikud
 - 1.22 E-valimised on innovatiivsed
 - 1.23 E-valimise protseduur on lihtne ning arusaadav
 - 1.24 Muu
 - 2 Vastuväide
 - 2.1 E-valimised on ebaturvalised

- 2.2 E-valimised kasvatavad riigi ja kodaniku vahelist umbusaldust
- 2.3 E-valimised suurendavad ebavõrdsust ühiskonnagruppide vahel
- 2.4 E-valimised on maksumaksja raha mõttetult raiskaja
- 2.5 E-valimised on vastuolus Eesti Vabariigi seadusandlusega
- 2.6 E-valimised ei taga valijale täielikku anonüümsust
- 2.7 E-valimised soodustavad häältega kauplemist
- 2.8 E-valimised ei kasvata valimisaktiivsust
- 2.9 E-valimised ei too Eestile positiivsed rahvusvahelist tähelepanu
- 2.10 E-valimised ei muuda valimisprotsessi efektiivsemaks ning mugavamaks
- 2.11 E-valimiste süsteem pole piisavalt töökindel
- 2.12 E-valimised viivad poliitilisel maastikul ägeda vastasseisuni
- 2.13 E-valija on kaaslaste poolt kergemini mõjutatav kui jaoskonnas hääletaja
- 2.14 E-hääletamine toob kaasa rohkem läbimõttlemata otsuseid
- 2.15 E-valimised lõhuvad traditsioonilise valimisrituaali
- 2.16 E-valimised annavad teatud erakondadele eelised
- 2.17 E-valimised pole usaldusväärsed
- 2.18 E-valimised on ebademokraatlikud
- 2.19 Ühiskond pole e-valimisteks valmis
- 2.20 E-valimised edendavad e-demokraatiat
- 2.21 E-valimised on vajalikud
- 2.22 E-valimised on innovatiivsed
- 2.23 Muu

C.2. Argumendi alus

- 1 Teaduslik uuring
- 2 Eksperdi hinnang
- 3 Seadusandlik dokument
- 4 Erakonna manifest
- 5 Poliitiku väide
- 6 Väliskogemus
- 7 Kodumaine kogemus
- 8 Hüpotetiline olukord
- 9 Isiklik veendumus
- 10 Viiteta statistilised andmed
- 11 E-valimise rutiin
- 12 Muu
- 0 Allikaviide puudub

LISA: 3

Igor Gräzin „Ristikese ja e-valimised” SL Õhtuleht 27. 10. 2003

Väidan, et arvuti on maailma demokraatlikem leiutis.

999 juhul tuhandest pole arvutitoote (näiteks jututoa, hackeri-programmi, mahakirjutuse, kataloogikauba vms.) autorit võimalik tuvastada isegi mitte teoreetilis-juriidiliselt.

Delfi on teinud võimalikuks võimatu: tsenseerimata ja poliitiliselt vaba eneseväljenduse – meeldigu see siis või ei.

Diplomaatilis-merilik kõnepruuk selle kohta, et tegemist on «peldikuseinaga», ainult kinnitab seda.

Sellepärast tuleb mulle haritlase ja professori väide sellest, et poliitilise protsessi – hääletamise – viimine arvutisse on väga paha, äärmise üllatusena.

Teadlane ei tohiks ju väita, et uraani lõhestamine tulnuks ära jätta sellepärast, et see andis muuhulgas tulemuseks ka tuumapommi – tuhandete muude asjade seas, millest nimetaksin modifitseeritud ja paremaid põllukultuure, vähiravi, lõpmatult puhast energiat jne.

Von Brauni raketid ja isegi Heideggeri filosoofia olid head hoolimata sellest, et nende autorid olid juhtumisi fašistid.

Kui nii edasi mõelda, siis peaks ju kloonimisegi katki jätma...

Ja üldse: kahest otsast põleva peeruga elama hakkama.

Aga kui mõelda sellele, et e-valimiste vastu ei ole mitte lihtsalt teadlane (kelle teadmiste väärtus ei kao kuhugi), vaid ka poliitik (kelle koht võib valimistel ära kaduda nagu naksti), siis saab pilt selgemaks.

Kordan vastavat argumenti: arvutiga hääletamine andvat eelise sellele, kellel arvuti on, ja võtab vähemaks nende võimalused, kes peavad minema hääletama «läbi tuule ja vee» (kui kasutada Lutsu väljendit) ning «seitsme maa ja mere taha» (vennad Grimmid).

Muide, seos on tõepoolest olemas: vabariiklased USAs on võitnud enamasti ikka halva ilmaga, siis, kui demokraatide traditsioonilised toetajad ei saa ega viitsi kodunt või silla alt välja tulla.

Vastuväide oleks: kuivõrd arvuti on Eestis muutunud odavaks tarbekaubaks (näiteks võrreldes kingapaari või ülikonnaga – lihtsalt tasuta asjaks), siis miski erilist eelist ei teki.

Need, kes jätavad hääletamata e-valimiste olemas olles, ei hääletaks ka siis, kui selleks tuleks ainult pead noogutada.

Pangem tähele: Eesti tulevikku määravale euroreferendumile, milles avanes vähemalt 100 000 inimese perspektiiv näha nälja ja vaesuse piiri (ja nüüd juba – teiselt poolt), jättis külmalt tulemata 50% hääletajaist!

Ja kas me tõesti peame uskuma, et neid mõjutaks poliitilisele aktiivsusele küsimus sellest, kas Toompeale saab mõni Janno või Igor...

Kui kuulata viimaseid uudiseid Toompealt, siis kas «liisib üks või liisib teine» – mis vahet seal on.

Mis hääletamise salajasusse puutub (see pidavat e-hääletusel kaduma), siis... kus olid salajasuse pooldajad tookord, kui peaminister euroreferendumil hääletades demonstratiivselt kabiini kardina lahti jättis (loe: salaja hääletajad on rahvavaenlased, kes teevad kardina taga oma musta eurovastast asja!)?

Kuigi oli tegu EV ühe demokraatliku aluse ja meie põhiseaduse tahtliku lausrikkumisega.

Nii et ei kao see salajasus kuhugi, sest ei saa kaduda see, mida pole olemas.

Kah mul asja... olen ühest ametist vaadete pärast ilma jäänud, sain teise.

Üks leht lakkas avaldamast, hakkasid teised.

Igatahes pole see kõik normaalse progressi peatamise hinda väärt.

Rajada XXI sajandil valimisi ristikese tõmbamisele on kolm sammu tagasi Mahtra sõja aegadega võrreldes.

Juba siis nõuti kirjaoskamatult mitte ühte, vaid kolme risti.

Jaak Allik: „E-valimised kui kahe peaga vasikas”, Postimees, 10.05.2005

Jaak Allik kirjutab, et interneti teel hääletamise seadustamine moonutab demokraatia aluspõhimõtteid, kuna valimiste ühetaolisust, vabadust ja salajasust pole enam võimalik jälgida ega kontrollida.

Elektroonilisi valimisi ehk e-valimisi propageerivad poliitikud on kindlad, et selle algatusega ärataks Eesti üleilmset tähelepanu ja kutsuks järele tegema.

Selles pole tõesti põhjust kahelda.

Et aga mõista, millist tähelepanu ja kelle poolt järeletegemist, selleks tuleks juurelda, miks meist nii tehnoloogia kui demokraatia arengult ees olevad riigid pole seni nii «lihtsa» idee peale tulnud. Loobus ju Soome alles mõni kuu tagasi põhimõtteliselt e-valimiste võimaluse arendamisest.

On üsna selge, et küsimus pole siin infotehnoloogia turvalisuses või arvutisüsteemide ühildamatuses, sest neid asju annab ju alati parandada.

Küsimus on demokraatia aluspõhimõtete mõistmises.

Kogu tänapäeva lääne tsivilisatsiooni «väärtuste väärtus» – demokraatia (ehk rahvavalitsus) – seisneb selles, et paikkonna kogu täiskasvanud alaline elanikkond saab võrdsetel alustel (ühetaoliselt) ja ilma igasuguse kõrvalmõjuta (vabalt ja salajaselt) kindla ajaperioodi järel valida endale juhid, mis tähendab ühtlasi ka seniste juhtide aruandlust neid valinud rahvale.

Vaatlusvõimalus kahtluse all

Olles Euroopa Julgeoleku ja Koostöö Organisatsiooni (OSCE) Parlamentaarse Assamblee Eesti delegatsiooni juhiks, on mul olnud korduvalt võimalus osaleda vaatejana valimistel ning valimisvaatlustest kokkuvõtete tegemisel assamblee peakomitee istungjärgudel.

Mida siis vaadeldakse ja hinnatakse? Mõistagi valimisseaduse enda demokraatlikkust ning selle seaduse ja tegelikkuse vahekorda.

See tähendab valimis- ja kandideerimisvõimaluste ühetaolisust: täiskasvanud elanikkonna valimisõiguse ulatust (ealine, sooline, rahvuslik võrdõiguslikkus), reaalselt võimalust valimistel osaleda (valimisnimekirjade täpsus, valimisjaoskondade arv ja ligipääsetavus), õhkkond ja asjade korraldus valimisjaoskondades, võrdsed võimalused kandideerimiseks (kandidaatide ülesseadmise vabadus ja reeglistik), kandidaatide võimalused valmiseelses propagandas (meediavabadus, avalik-õigusliku meedia erapooletus).

Ülioluline on konkreetse valimisotsuse vabaduse tagamine, mis tähendab igasuguse kõrvalmõju vältimist valija tahte.

Just seetõttu ei saa demokraatlikuks lugeda välismaiste vägede juuresolekul toimuvaid valimisi, aga samal põhjusel on taunitav ka kodumaiste mundris korrakajate viibimine valimisjaoskondades.

Nõutav on kõigi valimisprotseduuride vaadeldavus nii valimistel osalevate poliitiliste jõudude kui välisriikide vaatejate poolt, valimiskomisjonide komplekteerimine võrdsel määral nii valitsuse kui opositsiooni esindajatest, oluliseks peetakse väiksemaidki detaile kuni valimiskastide füüsilise läbipaistvuseni ja elektrooniliselt edastatava häältelugemise protokollide dubleerimiseni paberkandjal.

Valimiskomisjoni põhiülesandeks on seejuures valija isiku täpne identifitseerimine, et ära hoida korduvvalimine või kellegi eest valimine ning välistada isiku mõjutamist valimisprotseduuri jooksul.

OSCE ja Euroopa Nõukogu kui demokraatia juurutamise «valvekoerad» on samm-sammult ja suurte raskustega saavutamas nende nõuete järgimist totalitarismist vabanevais riikides.

Meenutagem kas või hiljuti Ukrainas ja Kõrgõzstanis toimunut.

Ja nüüd teatab Eesti, et demokraatlikke valimisi on võimalik korraldada ka ilma valimiskomisjonide, hääletuspunktide, -kabiinide, -sedelite ja häältelugemiseta.

Et võimalikud on valimised, mis on põhimõtteliselt vaadeldamatud ja kontrollimatud. Igaüks saab omas (või võõras) kodus selle asja ära ajada ja kui vajalik tehniline varustatus puudub, küll siis parteipoisid läptoppidega appi tõttavad või seatakse vastav seadeldis üles firmajuhi või vallavanema kabinetis.

Pereisa võib selle väikese asja ka kogu pere eest ära ajada (pole vaja enam vanu inimesi kõmpimisega vaevata) ja küllap ka kontoripreili suudab töömeestelt ID-kaardid lõunavaheajal kokku koguda.

Tore on ka võimalus, et oma valimisotsust võib lõpmatult muuta ja arvutiga mängida niipalju kui süda lustib, see teeb häälemüügi iseäranis heaks äriideeks.

Vaadeldav oleks siisugustel valimistel vaid see, kas oma hääle juba loovutanud isikul valimispäeval veel jaoskonda asja on.

Vaevalt tal õnnestuks oma lahketele «abistajaile» selgitada, et ta sinna apelsine ostma läks.

Aga ega neid minejaid saagi palju olema, sest kaubaks ei lähe ju mitte nende hääled, kel oma seisukoht on, vaid nende omad, keda see asi pole seni huvitanud ja kes valimistel ei käi.

Diktaatorite võimalus

Selline kiire tehnoloogiline hüpe demokraatiasse pakuks iseäranis suurt huvi meist ida pool asuvaile diktaatoreile ja küllap võib Eestisse peagi oodata näiteks Turkmeeni või Kalmõki rikka isevalitseja esindajaid.

Ja kujutage siis ette rahvusvaheliste vaatlejate nägusid, keda X riiki saabudes võtab vastu laialt naeratav «president» ja teatab, et neil on 50% valijaist Eesti eesrindlikku kogemust kasutades juba hääletanud.

Ei maksa teha nägu, et Eestis endas midagi ülalkirjeldatust juhtuda ei saa.

Vaid üks kord nelja aasta jooksul on võim rahva käes ja milleni meie parteid on sel päeval oma manipulatsioonides valmis minema, seda me oleme juba näinud.

Meenutagem kas või majakõrguseid plakateid, rahvastikuregistri andmete ebaseaduslikku hankimist ja viinapudeliga häälteostmist.

Panus on ülisuur ja selle võitmiseks ollakse parteikontorites kindlasti valmis kõigeks, mida tehniline progress pakub.

E-valimiste propagandistid teevad näo, et nad ei saa aru, et mitte kõiki inimtoiminguid ei saa viljakalt virtualiseerida.

Teatavasti harrastab maailmas üha rohkem inimesi ka seksi interneti teel. – arvutikasutajate sidumine kõlvatusega; vaikumisi konteksti omistatud. Teisalt aga – et järgmine lause kõneleb e-valimistest, omistab see ka viimasele omal moel kõlvatu konteksti eriti rõhutab seda sõna „vårdjas” kasutamine innovatsiooni kohta.

Neil on kindlasti mõnus, kuid sellisest aktist ei sünni järglasi.

Ja nii pole ka interneti-valimiste tulemuseks mitte demokraatia, vaid vördjas. . kantuna e-valimiste kui kahe peaga vasika metafoorist.

Seepärast ongi arenenud riigid sellise kahe peaga vasika leiutamise usaldanud lahkelt Eestile.

Banaanivabariigi asi – kui liiale lähevad, küll siis keelame ära.

Evelyn Sepp „Emotsioonideta E-st” SL Õhtuleht 02.06.2005

Vaidlused riigikogus võtavad sageli klannide vahelise sõja jooned, kus oluline mattub väheolulise alla. Strateegia asendub taktikaga ja avalik huvi erahuviga. Maskeeringuks lüüakse seep ja sõnad lihtsalt vahtu.

Interneti müramaailm

Valimiste suurim avalik hüve on teadlike inimeste teadlikult ja iseseisvalt langetatud kaalutletud otsus. Strateegiline eesmärk peaks olema poliitika kui protsessi ja selle tulemuse kvaliteedi parandamine, mitte aga iseenesest valimisaktiivsusega manipuleerimine. Seega – olgu valimisaktiivsus pigem väiksem, kuid kaalutletud ja kvaliteetne. Mitte aga pelgalt aktiivne ja impulsiivne. Viimase taotlemine eesmärgina omaette taandub taktika küsimuseks, mis annab vähemalt ühiskonna praeguse arengutaseme juures peaeesmärgile vastupidise tulemuse.

Tabavalt iseloomustab nn. e-kogemusega inimest Tõnu Õnnepalu: «Tänapäeva online-inimene on harjunud igasuguste küsitlustega. On hea tuju, klikid «jaa», oled vihane, siis «ei».»

Midagi ei ole teha, aga e-maailma arenemine pole kaasa toonud funktsionaalse kirjaoskuse suurenemist, vaid pigem vähendanud kokkupuudet ühiskonna tegelike toimetemehhanismidega ja neist arusaamist. Paraku on ka enamik internetis levivast infost müra, mitte kasulik teave.

Niipalju e-hääletuse üldisemast mõjust, kuid peatugem ka vaidlusi tekitanud eelnõu ennast puudutavatel probleemidel.

Turvalisus on suhteline

E-süsteemi turvalisus on suhteline. Aga sellel on kaks aspekti. Esiteks süsteemi enda oma ja teiseks e-häält andva inimese privaatsus.

Esimese tõendamiseks kasutavad idee pooldajad võrdlust e-pangandusega. Ometigi on hulgaliselt näiteid, kuidas kratid on pangaarvet rüüstanud. Küll kadunud või kopeeritud pangakaardi või varastatud PIN-koodide abil, küll usalduse kuritarvitamise tagajärjel.

Rääkimata tegelastest, kel võimalus pangakontot arestida, seal suvaliselt ülekandeid teha jne.

Kõik teavad, et internetis tehtud tehingutest on üksikasjalik teave mitte ainult pangatöötajatel, vaid ka neil, kes teile erinevaid finantsteenuseid pakuvad ja teie maksuasjade seaduspärasust kontrollivad.

Seega on pangainfo kõike muud kui privaatne, aga valimised peavad olema ja jääma salajasteks. Salajasusest ja vabadusest loobumine osutab sageli valiku puudumisele.

Miski ei garanteeri, et mõne aastaga pole inimese tarbimisharjumuste kõrval koondatud ka info tema poliitiliste eelistuste kohta – ja koju hakkavad saabuma poliitikute nimelised pöördumisi toetada nende ideid ja ettevõtmisi.

Peale selle – kujutlegem vaid avalikus internetipunktis üles seatud valimisstaapi või sülearvutiga mööda kortermaju kondavaid poliitikuid, kelle näpunäidete kohaselt on võimalik kiiresti sooritada «õige valik». Lisaks sisuliselt piiramatud võimalused mõjutada valikut või valiku muutmist. E-hääletus annab ju võimaluse otsust eelhääletuspäevadel lugematu arv kordi muuta.

Seega on õigus neil, kelle arvates riivab selline säte oluliselt valimiste ühetaolisuse nõuet.

Kuidas avastada rikkumised?

Juhin tähelepanu ka mehhanismidele, millega tagatakse valimiste legitiimsus – selle kõigi protsesside jälgitavuse ja üldise usaldusväärusega. E-hääletuse puhul pole võimalik jälgida ei seda, et inimene on oma otsuse tegemisel täie tervise ja teovõime juures, ega sedagi, et ta oma valiku isiklikult ja vabatahtlikult teeb. Veel vähem on võimalusi sääraseid rikkumisi tõendada. Kui aga siiski peaks leiduma kodanikujulgusega inimesi, kes neil põhjustel protesti esitavad, siis ei kujuta ette, millal valimistulemused selguma peaksid. Ent nii seatakse ohtu valimiste kui demokraatia teostamise institutsiooni olemus.

Tuleb vahet teha strateegilistel ja taktikalistel küsimustel. Nende probleemide teadlik eiramine taandubki lühiajalise omakasu tagaajamiseks, mitte aga Eesti asja ajamiseks avalikes huvides. Mina eelistan igatahes oma isiklikule mugavusele kvaliteetset valimistulemust, mille langetavad inimesed, keda ei koorma kord kahe aasta jooksul

valimisjaoskonda minek, et näidata nii üles solidaarsust kaaskodanikega ja lugupidamist Eesti riigi vastu.

Ülle Madise: „Elektrooniline hääletus on lisavõimalus” Eesti Päevaleht, 09.04.2002

Riigikogu on leidnud, et elektroonilise hääletamise lubamine on kooskõlas põhiseadusega, hääletades e-valimise sätteid rahvahääletuse, kohaliku omavalitsuse volikogu valimise ja riigikogu valimise seadustesse.

Presidendi nõunik Jüri Kaljuvee teatas möödunud nädalal, et tõenäoliselt on seadus elektroonilist hääletamist võimaldavate sätete osas põhiseadusega vastuolus.

UUS VÕIMALUS EI VÕTA VANU. Elektrooniline hääletamine võtaks valijailt võrdsed võimalused juhul, kui see oleks ainus lubatud hääletamisviis ja seda sunnitaks kasutama ka inimesed, kel pole internetile juurdepääsu või kes ei usalda arvutisüsteeme.

Valimisseadused ei sunni elektrooniliselt hääletama: hääletamine valimiskabiinides paberist valimissedelile jääb. Jääb ka mitteelukohajärgses valimisjaoskonnas hääletamine, kirja teel ja kodus hääletamine. Eesti valimisseadused on kümne aastaga muutunud järjest valijasõbralikumaks, pakkudes hääletamiseks mugavamaid viise ja kindlustades valimistulemuse kiire ja ausa väljaselgitamise. Elektroonilise hääletamise lubamine on samm samas suunas. Valimispäeval minnakse hääletuskabiini üksinda.

Täidetud hääletussedel pannakse oma käega ümbrikusse ja lastakse valimiskasti. Kuna ümbrikul ei ole valija nime, ei saa keegi kontrollida, kelle poolt valija hääletas. Selline konservatiivne valimiskorraldus on erandite ja teiste, mugavamate valimisviiside olemasolu eelduseks. Igal inimesel on õigus otsustada, millist valimisviisi ta usaldab ja kasutab.

Valimiste salajasuse eesmärk on tagada valijale vabadus otsustes, võimalus hääletada kartmata, et keegi saaks kontrollida, kelle poolt ta hääletas. Samuti peab riik tagama selle, et valija häält ei saaks vägivaldselt mõjutada või ära kasutada keegi teine. Enamat riik ei pea.

Elektrooniliselt saab hääletada ainult eelhääletamise päevadel. Valija saab valimispäeval tahte maksma panna ka siis, kui teda elektrooniliselt hääletades on mõjutatud. Elektrooniliselt antud hääl tühistatakse, kui valija läheb valimispäeval valimisjaoskonda ja hääletab uuesti, klassikalisel viisil. Sellega on salajasuse põhimõte tagatud.

TEHNIKA TÖÖKINDLUS TAGATAKSE. Salajasuse põhimõtet paindumatult tõlgendades peaksime võtma välismaal viibivatelt valijatelt kirja teel hääletamise õiguse ja keelama kodus hääletamise. Valimisjaoskonnas hääletamise alternatiivid kehtivad nii Eestis kui teistes riikides juba aastaid. Elektroonilist hääletamist võrreldaksegi salajasuse aspektis kirja teel hääletamisega.

Milline on Eesti tehniline valmisolek elektrooniliseks hääletamiseks alates 2005. aastast? Ettevalmistust tuleb jätkata, katsetada süsteemide töökindlust ja programmide arusaadavust, selgitada uue võimaluse olemust, kontrollida süsteemide kaitstust. Tõsi, kui elektrooniline hääletamine toimub vaid eelhääletamise päevadel, on vigade ilmnemisel võimalik kõik elektrooniliselt antud hääled tühistada ja paluda minna valimispäeval valimisjaoskonda uuesti hääletama.

Infoühiskonna nõuetele peab Eesti vastama nagunii, kuid mõistlik on uuendusi teha sammukaupa. 2005. aastal on elektrooniline hääletamine saanud teistes riikides tavaliseks ja siis on Eestil hilja elektroonilise hääletamise süsteemide rajamisega alustada.

Juhan Kivirähk „E-valimised valimisaktiivsust ei tõsta” Eesti Päevaleht, 09.02.2004

Valimiskomisjon on võtnud tõsiselt käsile e-valimiste praktilise ettevalmistamise. ID kaarti omavad valijad võivad vastava seadme olemasolul hääletada interneti teel kas või koduarvutist juba 2005. aasta kohalike omavalitsuste eelvalimistel. Ehkki e-valimiste üle on avalikkuses üpris vähe mõtteid vahetatud, on uuel valimisviisil juba nii veendunud pooldajaid kui ka tulihingelisi vastaseid.

Poliitikud võtavad hinnangutes aluseks oodatava hääletesaagi. Erakondade toetajate vanuselised profiilid on teatavasti erinevad ning e-valimistest osavõtu tõenäosus tänu aktiivsemale arvutikasutusele suurem nooremate valijate seas. Nii kiputaksegi tihti nägema e-valimiste rakendamises kasu Reformierakonnale ja Res Publicale. Rahvaliid aga, kelle valijad on keskmisest vanemad, on esinenud e-valimisi vastustavate seisukohtadega. Keegi aga pole seni veenvalt tõestanud, et e-valimiste võimaldamine üldse oluliselt valimisaktiivsust suurendaks.

Et kontrollida, milliseid meeleolusid võib suhtumises e-valimistesse leida, viis Faktum riigikogu kantselei tellimusel läbi uuringu Rapla vallas. Kontsentreerusime vaid ühele vallale seetõttu, et põhjalikumalt uurida ühesuguses sotsiaalses keskkonnas elavaid, kuid valimiskäitumiselt erinevaid inimesi.

Valijate üldine suhtumine e-valimistesse on soodne. Enamik arvutikasutajaid eelistaks valikuvõimaluse olemasolul hääletada just interneti teel. Ent kuna arvutit kasutavad käesoleval ajal tublisti üle poole valijaskonnast ning arvutikasutajate osakaal pidevalt kasvab, võib prognoosida ka e-valimiste kandepinna pidevat laienemist.

Oluline on ka seik, et kõiki tänaseks enam levinud elektroonilisi teenuseid - sularahaautomaate, e-panka, e-maksuametit ja e-posti - kasutatakse ja peetakse

usaldusväärseteks enamiku küsitletute poolt. Kui meie raha liigub virtuaalses ruumis turvaliselt, miks peaks siis meie hääled seal ohustatud olema?

Enamik valijaid arvab, et Eestis seni toimunud valimised on läbi viidud ausalt. Kui siiani on suudetud ausaks jääda, miks peaks siis e-valimised tekitama soovi tüssamiseks?

Suurem osa valijaid ei pea valimiseelisi rangelt konfidentsiaalseks infoks ega karda oma arvamuse ilmsikstulekut. Etteheide, nagu riiks e-valimised valimiste salajasuse põhimõtet, pole enamiku jaoks seetõttu kuigi oluline.

Peamiseks puuduseks, mida e-valimistel näha, on see, et valija ei tarvitse olla valikut tehes vaba kõrvalistest mõjutustest. Kuid seda ohtu aitab vältida võimalus valimispäeval oma otsust muuta.

Paraku ei olnud inimesed e-valimiste olemusest veel piisavalt informeeritud. Arvati, et e-valimised tähendavad võimalust hääletada valimiste päeval suvalisest koduarvutist. Kui võtta arvesse, et elektrooniliselt valida saab ainult spetsiaalse seadme olemasolul ja ainult eelvalimiste ajal, ei tundugi see protseduur enam võib-olla nii lihtne ja atraktiivne.

Kuni 80 protsendil Rapla valla valijatest ei võta valimistoiming tavaliselt rohkem aega kui pool tundi - jaoskonnad asuvad kodule lähedal. Kui e-valimistel osalemiseks tuleks vastava seadme puudumisel minna internetipunkti, võib sama hästi läbi astuda valimisjaoskonnast.

Uuring näitas, et e-valimiste kõige tõenäolisemaks kasutajaks on need, kes on alati valimas käinud ja kavatsevad seda teha ka tulevikus. Nema on ka senistel valimistel keskmisest sagedamini kasutanud eelhääletamise võimalust. Need, kes on käinud valimas aeg-ajalt, on vähem motiveeritud valimistel osalema.

Kui e-valimised nende jaoks valimisprotseduuri tunduvalt lihtsustaks või kui valimised neile selle tõttu atraktiivsemaks muutuvad, võiksid nad järgmisel korral valima tulla küll. Kuid kui ID kaardi elektrooniliste lugejate jaoks ka lähitulevikus muud kasulikud rakendused puuduvad, siis valimiste nimel seda kallist seadet endale keegi hankima ei hakka.

Seltskond, kes pole kunagi valimas käinud, jaguneb laias laastus kaheks. Noorematel jäävad poliitika ja valimised selgelt muude huvide varju. Vanemasse mittevalijate gruppi kuulub palju eluga mitte toimetulevaid, kibestunud, poliitikas ja poliitikutes pettunud inimesi. Nemad on veendunud, et valimised nende elus niikuinii midagi paremaks ei muuda.

Selliste inimeste valima toomiseks pole abi arvutist - kõigepealt tuleks ületada võõrandumise põhjused. Uuringust võib järeldada, et arvuti kaudu hääletamist ei saa vaadelda kui täiendavat motiivi valimistel osalemiseks, pigem on see vahend osalemise lihtsustamiseks nendele, kes niikuinii valivad.

Seetõttu ei ole alust oodata, et e-valimised valimisaktiivsust või seniseid osalemismustreid oluliselt muudaksid. Osalusprotsendi suurendamise põhieeldused on ikkagi huvi poliitikast, erakondliku eelistuse olemasolu ja veendumus, et valiku tegemisest ka midagi kasu on.

Henrik Roonemaa „Hääletan siin või mujal” Postimees 01.02.2005

Paljukirjutud ja -irvitatud vabadussamba küsitlus andis meile siiski ühe olulise teadmise, mis kogu linnavalitsuse ja valimiskomisjoni materdamises on vaikselt kaduma läinud.

Pühapäevast saadik me teame, et Eestis katsetatav e-valimiste süsteem pole vaid idee paberil, vaid töötab ja on inimeste peal järgi katsetatud.

Nüüd ei ole ühtegi tehnilist takistust, miks ei võiks sügisestel valimistel ükskõik millist kohalikku volikogu valida Vabaduse platsi piirkonnas, mujal või Mujal – olgu see Ingerimaa Mujal või Austraalia Mujal

Tehnikainimesed on oma sõna öelnud ja maksma pannud, nüüd on vaja ainult poliitilist otsust. Argument, et see on põhiseadusevastane, on jabur ning e-valimiste vastu olek teenib pigem mõne poliitilise jõu huvi end teistest eristada ja konservatiivsete valijate tähelepanu püüda. Turvalisuse üle muretsemine ei ole jabur, vaid lausa vajalik, sest IT-maailmas täielikku turvalisust ei ole. Aga me saame viia võimalused ja vajaduse ründeks võimalikult väikeseks ja test näitab, et Eesti e-valimiste puhul on seda ka tehtud.

Sigrid Tappo „Pärast paistab” Postimees 18.05.2005

Omamata mingit sümpaatiat Rahvaliidu poliitilise platvormi vastu ja alahindamata ka Rahvaliidu hirmu, et e-valimistest võidavad kõige rohkem parlamendikohti need erakonnad, mille valija, erinevalt nende omast, ei viitsi pühapäeval *tühipalja* hääletamise pärast välja minna, on mul ometi Jaak Allikust kahju. Ta on nagu e-ajastu Don Quijote. Nii nagu too rüütliegade igatseja kaotas võitluse tuuleveskitega, jäi Jaak Allik alla e-valimistele.

E-valimised tulevad ja infotehnoloogid rõõmustavad, et innovatsioonil risti-põiki jalus seisnud stagnant ei suutnud väärt missiooni takistada.

Uued tehnoloogiad on alati põnevad, nagu ka uued võimalused, mida need pakuvad. Murelikuks teeb aga debatt nende ümber. E- valimiste seadustamise arutelu meenutas vaidlusi geenivaramu loomise ümber mõni aasta tagasi.

Uute tehnoloogiate eest võitlejad ei talu kriitikat. Kergesti kuulutatakse vastased vanamoodsateks lubjakateks, võimendatakse nende omakasupüüdlikkust ja mis tahes hirme asutakse naeruvääristama.

Nii räägivad revolutsionäärid enamasti vaid uue algatuse headest külgedest. Näiteks rahvaliitlane Jaak Allik tundis muret, et ega demokraatia e-valimiste läbi kannatada saa, sest pole enam võimalik jälgida, kuidas kodanik üksi iseendaga kardina taha läheb ja seal poliitilise otsuse teeb.

Ent e-valimiste eest seisja Ivar Tallo tembeldas selle hirmu malakaks, mida innovaatikute turjal tantsitada, ning ei vastanud midagi sisulist. Võib-olla tõesti, et Ivar Tallo on

demokraatlikus Eestis nii veendunud, et seda polegi mitte kuidagi võimalik ohustada, ent siis oleks ilmselt mõistlik see seisukoht ka julgelt välja öelda.

Ent Jaak Alliku toodud näited kontoripreilist, kes lõunavaheajal töömeeste käest ID-kaardid kokku kogub ja hääled ära annab või X-riigi isevalitsejast, kes just eesrindlike e-valimiste toimumise järel on pukki tõusnud, jäävad kummitama.

Mis saab siis, kui me pärast e-valimisi avastame ennast ühe partei ja tarmuka peaministri valitsemise alt, kes teab, mis hea on. Ja kuigi inimestel hakkab järjest vähem hea olema, võidab see partei valimistel ikkagi taas ja taas? Revolutsioon? Ilmselt.

Selline stsenaarium on ehk liialdus, kuid need hirmud on vastusteta. Küsida seda aga ei tihka, sest ei tahaks näida vanamoodsana.

Pealegi, ma ilmselt siiski ei viitsi 16. oktoobril, pealegi veel pühapäeval päeval, minna välja sopa ja tuule kätte kõõluma, vaid hääletan kodus arvuti taga, kui see võimalus juba olemas on. Eks pärast paistab, mis demokraatiast saab.

„Miks oodata aastani 2003” Äripäev, 08.01.2001

Justiitsminister Märt Rask tahab teha valitsusele ettepaneku viia järgmised riigikogu valimised interneti. ”Pole vahet, kuidas valida, välja tuleb selgitada valija tahe,” ütleb minister ja Äripäev on temaga päri. Ent miks üksnes riigikogu valimised?

Äripäeva meelest ei pea e-valimistega ootama aastani 2003 – interneti teel võib valida juba kohalikud volikogud aastal 2002, tõsiseid takistusi selleks pole.

Riigikogu ja kohalike võimuorganite valimiste põhimõtted on ju sarnased – valimised on vabad, üldised, ühetaolised ja otsesed ning hääletamine on salajane. Neid põhimõtteid täidavad interneti kaudu valimised nii ühel kui ka teisel juhul ühtviisi.

Eesti kodanike valimisaktiivsus on pidevalt ja murettekitavalt langenud ning kodanikukohust on siiani tõsisemalt täitnud vanemad inimesed. e-valimised on efektiivsemaid vahendeid, mis tooks ka rohkem nooremat rahvast valimistele. Sotsioloog Juhan Kivirähki sõnul saaksid aga seetõttu rohkem hääli need erakonnad, kelle toetajaskonnas on valdavalt nooremad inimesed – Reformierakond ja Isamaaliit.

Võib-olla paneb aga just see väsinud tiigri taas energilisemalt hüppama. Päris tore vaatepilt oleks, kui Rüütliid, Reiljanid ja Treialid, laptop'id kaenlas, vallast valda valijatega kohtumas käies kihutuskõnelemise asemel rahvale arvuti kasutamist õpetavad.

Praegu kasutavad ligi pooled Eesti kodanikud regulaarselt arvutit, umbes kolmandik interneti. Aastal 2002 on need arvud kindlasti tublisti suuremad. Ainüksi eelmise aastaga kasvas interneti kasutamine 40%. See, et umbes 90% inimestest kasutavad arvutit tööl, ei tohiks probleeme tekitada – eelhääletamine on alati nädala keskel.

Kohalikud omavalitsused peavad hakkama oma teenuseid pakkuma interneti kaudu aastast 2003, avaliku teabe seadus sunnib omavalitsused internetti juba suveks 2002, järelkult on vähemalt IT-pool valimisteks valmis.

Iselugu on inimeste valmisolekuga. Raski sõnul pole avalikkusel interneti vastu piisavat usaldust. Kuidas on ikka tagatud, et valija olen just mina, et mõni mitu korda ei vali, et häkkerid ei tembuta ega keegi netti mingi koleda viirusega ei nakata?

Enamikule küsimustele annab vastuse elektrooniline allkiri, seadus on jõus, lahendamata on aga isikute elektroonilise tuvastamise küsimus. Sellega peab valitsus kiirustama. Eestis on mitugi ettevõtet, kes suudavad siin valitsust aidata.

Pettusi ei julge e-valimistelgi välistada. Kes petta tahab, see ilmselt selleks ka võimaluse leiab. Pole ka võimatu, et esimeste e-valimistega kaasneb hulk segadust. Ent seda juhtub ka traditsiooniliste valimiste puhul. Meenutagem või USA presidendi viimaseid valimisi.

Internetiuskmatud võivad viidata Euroopa Liidule – seal nii ei tehta. Nii ei tehta ka USAs. Eestist aga just siis kõneldaksegi ja tunnustavalt, kui ta teeb midagi teisiti kui teised. Näiteks võib tuua tulumaksuvabastuse ettevõtjaile.

Valimiste ja selle tulemuste kokkuvõtmise kiirus ja mugavus ning lõppkokkuvõttes ka tubli kulude kokkuhoid kaaluvad üles traditsioonilised valimised. On inimene suvemajas, välismaal, tööl või kus iganes, peaasi on ligipääs internetti ja ta saab täita oma kodanikukohust. Seni, kuni arvuti kasutamine pole Eestis üldine nagu kirjaoskus, peab arvutit pelgavatele inimestele jääma võimalus tõmmata riste ka pabersedelile.

„Ei e-valimistele” SL Õhtuleht 26.05.2005

President Arnold Rüütli otsus saata e-valimisi võimaldav seadus riigikokku tagasi tugines peamiselt kahele argumendile: e-hääletamise korraldamisel ei ole tagatud ühetaolisuse põhimõtte säilimine, lisaks pole lõpuni tagatud usaldatavus isiku tuvastamisel.

SL Õhtuleht tervitab presidendi poliitiliselt tundlikku otsust. Kindlasti algab presidendi ja riigikogu vahel poliitiline pingpong, kus Rüütel langeb paremparteide süüdistuste alla.

Mõistame järgmisi valimisi hirmuga ootavate erakondade vastandlikke soove. Paremerakonnad näevad e-valimistes innovatsiooni ja edumeelsust. Nende sõnade taha pugedes mõtlevad nad tegelikult aga lisahäältele. Samuti loodavad nad, et internet purustab Rahvaliidu ja Keskerakonna ülekaalu maapiirkondades.

Siit tekivad Rüütli pea kohale ka poliitilised süüdistused. Tema kui rahvaliidlaste häältega valitud president tegi teene Rahvaliidule, samas vormistas endale vundamendi järgmisteks presidendivalimisteks. Sest juhul, kui järgmistel presidendivalimistel tõusevad otsustajaks valijamehed, kindlustaks e-hääletuse mittelubamine rahvaliidlaste võimaliku triumfi.

Jumal tänatud, et *imagoloogilises kriisis* paremerakonnad pole pakkunud valimistel SMS-hääletust, kus kallim sõnum annaks rohkem hääleõigust.

Valimised peavad jääma *konservatiivseteks* ja kõigile *võrdseteks*, sest poliitik korjab hääli käitumise, mitte *arvuti tarkvaraga*.

„Tulgu turvalised e-valimised” Postimees, 04.05.2005

Millal e-valimised tulevad - küsimus on üleval olnud juba aastaid. Eile oli riigikogus teisel lugemisel eelnõu, mis lubaks kodus arvuti taga ID-kaardiga hääletada juba sügisel.

E-hääletamine on igatahes *positiivne* ning *progressiivne*, juhul kui turvalisus on tagatud. Asjatundjate sõnul on süsteemi mitu korda katsetatud ning siiani on see kõik katsed edukalt läbinud. Maailma mastaabis *revolutsiooniline samm* väärrib küünlaid.

Värske valitsuskoalitsiooni on eelnõu aga eri leeridesse jaganud, sel pole *tulisemat* pooldajat kui Reformierakond ja *vihasemat* vastast kui Rahvaliit. Kui koalitsioon oma erimeelsusi ei ületa võib, taas üks lennukas idee kurva lõpu leida. Sellest oleks aga väga kahju.

E-hääletus ei tohiks olla ülepolitiseeritud küsimus, aga ehk on mööda pandud selgituste ja esitustega, sest täpset aimu ei paista sest olevat eelnõu vastastel ega ka kodanikel. Miks on kodus valimine turvaline ning mil moel kindlustatakse, et kõikjal saab ka traditsiooniliselt hääletada? Kes asja tunnevad, need ehk teavad, aga kui e-valimised tulevad, peab sellega sügiseks kursis olema igaüks.

Mart Arold „Pahad e-valimised” Postimees, 03.06.2005

Paar aastat tagasi juhtus Saare vallas üks kena lugu, kus kolm vallavaest palkasid igaüks endale 10 tuhande krooni eest advokaadi, sundimaks valda kohtu kaudu neile metsa müüma. Nad kaotasid. Üks kolmest tunnistas mulle hiljem, et oli paari pudeli õlle eest oma passi välja laenanud...

On üldteada ka see, et praeguste eelvalimiste ajal sõidavad meie valdades ringi õllejõul töötavad hääletusmasinad. E-valimised oma ümbermõtlemise- ja korduvhääletamise võimalustega annavad suurepärase võimaluse parmudel õlles ujumiseks.

Kas seda kõike just demokraatiaks saab pidada või on siis tegemist hoopiski napsukraatia või siis veel millegi hullemaga, see on juba iseküsimus. Samas aga on teada, et elu pidavat kõige paremini veerema just pudellaagritel...

Ja ilmselt käib öeldu ka e-valimiste kohta, kus kogu tehnilise töö teevad vajadusel ära asjatundjad kas või kandidaadi enda kodus.

Ago Adermann "Jah e-hääletusele!" Eesti Päevaleht, 16.05.2005

Pooldan kindlalt e-hääletust kui täiendavat võimalust valimistest osa võtta. Ise olen 70-ne ja viis aastat tagasi ei teadnud ma arvutist "ei ööd ega mütsi".

Kartes, et teises elus võidakse mind panna arvuti ette, võtsin asja käsile. Ja praegu piinutan ma suurfirmasid (AS Eesti Energia, AS Tallinna Vesi jt) oma digiallkirjastatud dokumentidega. Elukoha muutmist saab tunnikese jooksul arvutis seadustada ja palju muud. Ka pangatoimingutega pole kordagi mingeid probleeme olnud.

Prof Janno Reiljan, Jaak Allik ning __võiksid e-hääletusele vastutöötamisest loobuda ja püüda aru saada sellega seotud sisulistest võimalustest. Ka võiksid need erakonnad selle energia ja vahendid pöörata (maa)rahva varustamisele odavate arvutite ja interneti püsiühendusega.

Nende vastuväited e-hääletusele on täielik paranoia. Tundub, et ollakse mõtlemisega 15-20 a maas. Mäletan, et mulle räägiti siis võimalusest Soomes maja seina seest kastist raha võtta (kas või öösel). Meie saime oma raha kindlalt kätte hoiukassatädidelt. Muidugi juhul, kui kirjutasime lipikule ka isanime. Viimane ei olnud seaduse järgi küll enam nõutav. Praegu võtame ka ise vajadusel raha seina seest kastist. Kuid kes tahab, saab seda võtta ka endist viisi pangatöötajalt. Ja kõik on korras. Sama saab olema ka e-hääletuse kui ühe täiendava valimisvõimalusega. Soovitan selle vastastel enne punasele vajutamist sügavalt järele mõelda.